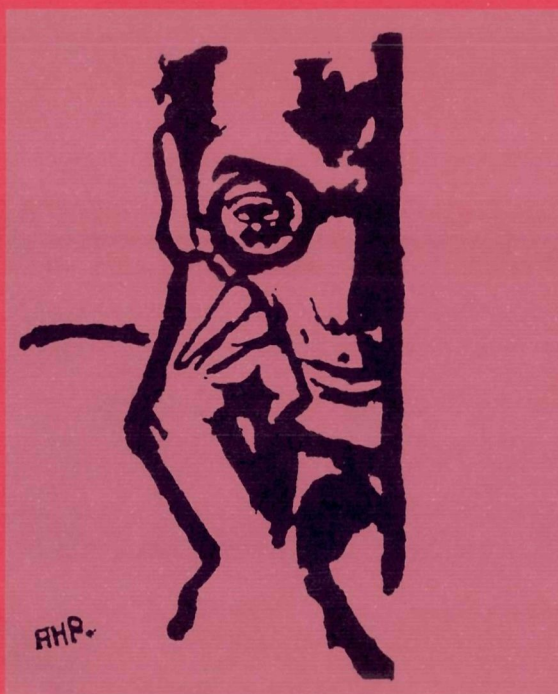

E. Pinilla de las Heras

**CRISI I ANTICRISI
DE LA SOCIOLOGIA**

E. Pinilla de las Heras

**CRISI I ANTICRISI
DE LA SOCIOLOGIA**

Traducció del castellà de Ramon Cotrina

Presentació de Jordi Porta

Barcelona 1987

© by E. Pinilla de la Heras

Propietat d'aquesta edició (incloent-hi el disseny de la coberta):

Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Provença 324, pral. 08037 Barcelona i

Edicions de la Magrana, Apartat de Correus 9487, 08080 Barcelona.

Disseny de la coberta: Narcís Comadira, amb un dibuix publicat a "Die Aktion" el 1917.

ISBN: 84-7410-313-4

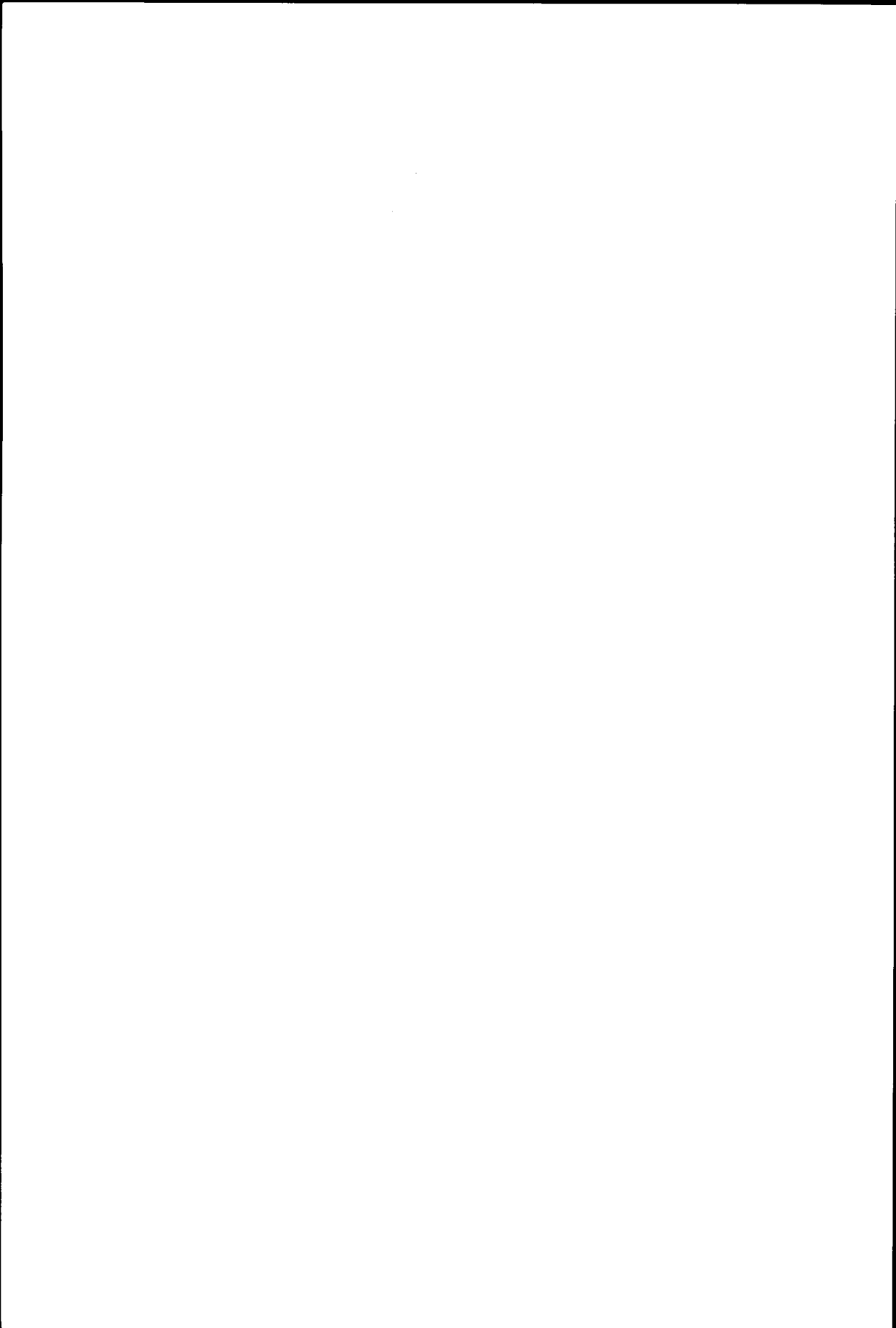
Dipòsit legal: 22.614/87

Impressió: F & P. Institut gràfic. Quintana 45, Esplugues de Llobregat (Barcelona)

Prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà, sense l'autorització escrita de l'editor.

I N D E X

PRESENTACIO	7
I.- INTRODUCCIO	21
1.- Paraules prèvies per tal d'evitar la discontinuïtat	21
2.- Formes i continguts de la crisi	26
II.- LA CRISI CIENTIFICA	31
3.- Ruptura de la identitat, pèrdua de la filiació	31
4.- L'extensió dels temes socials, no sociològics	37
5.- Les identitats dels actors socials	50
6.- La prova de la història	61
Qüestions teòriques	84
Qüestions tècniques	98
NOTES AL CAPITOL II	105
III.- LA CRISI ACADEMICA	115
NOTES AL CAPITOL III	125
IV.- LA CRISI POLITICA	129
7.- Pistes cap al miratge	129
NOTES AL CAPITOL IV	159
V.- ANTICRISI	163
8.- Sortint de l'eloquència	163
9.- Els circuits sense fi	172
NOTES AL CAPITOL V	199
VI.- CONCLUSIO PROVISIONAL	203
NOTES AL CAPITOL VI	217
BIBLIOGRAFIA	221

P R E S E N T A C I O

L'any 1984 la Fundació Jaume Bofill va encarregar als sociòlegs Joan Estruch i Salvador Cardús un article sobre la situació de la sociologia al nostre país. La demanda s'inscrivía en el marc més general de facilitar materials i ocasions per revisar les bases epistemològiques i metodològiques de les ciències socials en un context, com el nostre, poc avesat a la confrontació acadèmica serena i desinteressada. Ja s'havia estimulat una reflexió similar, en aquest cas en el camp de la història i feta per A. Balcells, C. Martí, i J. Termes, per tal de revisar les bases de la producció historiogràfica sobre el fet nacional català durant els darrers 20 anys (publicada al número 87 de la revista "L'Avenç", novembre 1985).

Que la Fundació s'ocupi d'aquests temes té, al meu entendre, una certa lògica. Essent com és una entitat privada amb vocació de servei públic, i dedicant-se prioritàriament a la promoció de la recerca en ciències socials, és natural que de tant en tant es vegi abocada a preguntar-se sobre la rendibilitat social de la seva activitat principal i, per tant, sobre la utilitat del coneixement que forneixen aquestes ciències socials.

Cal dir, en honor a la veritat, que la Fundació no és del tot desinteressada en afavorir el desenvolupament de les ciències socials. Podríem dir que, en fixar-se aquesta finalitat, hi ha implícita la idea que una societat té més possibilitats de millorar el seu funcionament quan augmenta el coneixement sobre ella mateixa. I ja sé que aquesta afirmació que acabo de fer és prou problemàtica: els termes "societat", "millorament", i "coneixement d'ella mateixa", són

força ambivalents com el lector podrà comprovar àmpliament si llegeix l'article esmentat de Cardús i Estruch i el llibre que ara té a les mans.

Hi ha encara un altre implícit a la preocupació de la Fundació per les ciències socials, i aquest és clarament ideològic: tenim la consciència clara que una de les condicions determinants pel millorament de la societat catalana és fer pujar les seves cotes d'autogovern. Crec, però, que aquesta presa de posició ideològica podria tenir conseqüències positives pel que fa a la contribució que des de Catalunya es podrà fer a les ciències socials en general, si despresos d'un cert provincianisme, que importa els models i les orientacions acadèmiques de les ciències socials de fora d'una manera acrítica, ens veiéssim capaços d'imprimir a l'anàlisi dels fets socials i polítics una perspectiva més genuïna com a resultat reflexiu de la pròpia experiència històrica i l'estudi del nostre present. La contribució catalana al coneixement universal en aquest terreny, podria oferir noves perspectives de coneixement dels problemes de l'organització territorial del poder, si partíssim de l'anàlisi rigurosa de les circumstàncies, tan complexes i singulars sociològicament parlant, que es donen actualment a Catalunya.

Des de fa molts anys sabem que les ciències socials no són mai neutres del tot i encara que també sabem que hi ha una gradació intel·lectual evident entre un discurs científic i una proclama pamfletària, la mediació ideològica de l'anàlisi científica és inevitable. Sempre he cregut, però, que aquesta mediació és tant més emmascaradora com menys explícita i conscient d'ella mateixa és. Allò que és realment fallaciós és fer passar per ciència allò que no ho

és. En aquest sentit crec que és un bon exercici d'honestedat ensenyar les cartes ideològiques des d'un bon principi.

Cal dir també que la Fundació, més enllà de les voluntats fundacionals expressades, ha procurat afavorir i promocionar la recerca social feta per persones diverses, encara que no coincidissin amb aquelles voluntats. I aquesta és una norma que pensa prosseguir. Les condicions del coneixement científic exigeixen no posar límits provinents d'àmbits culturals estranys a les pròpies necessitats del rigor metodològic.

L'article de Cardús i Estruch, titulat "Consideracions sobre la crisi actual de la sociologia" es va publicar al Butlletí informatiu de la Fundació corresponent al 1984. La relativa joventut de les ciències socials en sentit modern, en comparació amb la llarga experiència històrica de les ciències naturals, ha fet passar la consciència col·lectiva des d'una creença sobre les qualitats gairebé màgiques d'aquestes ciències socials, fins a una valoració bastant generalitzada sobre la inutilitat de les seves afirmacions. Aquesta valoració negativa és probablement compartida pel poder públic en general. Per l'home amb responsabilitat de govern, les ciències socials han de servir per donar resposta a les preguntes immediates que l'exercici del poder li planteja. La proliferació d'enquestes i dossiers al servei dels polítics en exercici, dona la mesura exacta de la importància que es concedeix a les ciències socials i, per tant, de les limitacions que tenen en l'actualitat. Queda esmorteïda la seva capacitat crítica, la qual és la condició per fer avançar la societat cap a situacions més favorables a la llibertat i a la justícia. Es sabut que durant els darrers anys la inversió pública dedicada a la

promoció de les ciències socials ha disminuït proporcionalment arreu del món respecte a la que es feia vint anys enrera. Els poders públics tenen la percepció de què és molt més rendible socialment, i especialment és molt més rendible de cara al manteniment del propi poder, la inversió en d'altres camps de la recerca científica. En tot cas només s'afavoreixen els instituts de recerca social quan faciliten la informació necessària per afinar els instruments de control social, i molt especialment, de control de l'opinió pública.

L'article de Cardús i Estruch, posava l'accent en els condicionaments, especialment polítics i de promoció acadèmica, de l'exercici professional del sociòleg. La veritat és que la funció social de la professió de sociòleg és molt imprecisa, i amb l'afany de "fer-se un lloc", corre el risc de produir mercaderies culturals de diversa utilitat però sovint allunyades de l'estatut científic que en justificava originàriament l'existència. Cardús i Estruch feien un repàs dels problemes vinculats a "la pràctica sociològica dominant" i entenien bàsicament la crisi actual com a una contraposició entre una sociologia presidida per la "voluntat de comprensió", amb una funció crítica i desemascaradora de la realitat, i una altra sociologia presidida per la "voluntat de poder", bé sigui de la de l'ordre establert, bé sigui de la del contrapoder que aspira a tenir-lo. La crisi seria encara més accentuada pel fet que la sociologia actual es troba en una "situació de mercat informat", és a dir, "aquella situació en què tot individu té la sensació (encertada o no...) de disposar de normes autònomes d'avaluació". "Amb la sociologia tothom s'hi veu amb cor" (B.I de la F.J.B., pàg. 42) i s'hauria diluït la distinció clàssica entre el que són els problemes socials, definits

"oficialment" com a tals pels mateixos actors socials i els problemes sociològicament rellevants, definits segons les exigències teòriques i metodològiques de la sociologia. Potser podríem sintetitzar la posició de Cardús i Estruch amb aquesta cita del seu treball:

"Hi ha, doncs, una correlació entre una sociologia concebuda com a forma de consciència, i caracteritzada pel desemmascarament, i l'aparent ociositat i inutilitat del seu coneixement; mentre que, per altra banda, hi ha igualment correlació entre una sociologia utilitària, la seva configuració com a forma d'enginyeria social, i la seva funcionalitat de cara a la gestió de l'ordre. I hi ha, finalment, una relació entre tot plegat i el fenomen de la crisi de la sociologia. Una crisi que no ve tan sols donada per "la dificultat de definició de l'objecte" o per "la freqüent confusió entre el nivell descriptiu i el nivell analític" i que no és únicament una crisi dels models teòrics de la sociologia, sinó que va més enllà: si és una crisi que sembla inherent a la sociologia mateixa -d'on la sensació que es tracta d'una crisi "eterna"- és perquè *la crisi de la sociologia és la crisi de la pràctica sociològica dominant*. Sols així s'explica que des del positivisme, des del marxisme, des del funcionalisme o des de l'anomenada sociologia crítica hom hagi desembocat en una idèntica situació de crisi. Dit d'una altra manera: la crisi hi serà mentre hom no admeti la utilitat, i fins la necessitat dels coneixements de la sociologia, sense que tanmateix aquests coneixements hagin de portar solucions concretes a uns problemes socials oficialment definits com a tals problemes". (B.I. de la F.J.B., pàgs. 35-36).

Seguint el fil de l'exposició de Cardús i Estruch, de què la síntesi anterior, forçosament breu i insuficient, no estalvia la

lectura completa del text prou ric i suggeridor, la Fundació va demanar a Esteban Pinilla de las Heras (des d'ara E.P.L.H.) que intervingués en el debat. La primera intenció era de publicar conjuntament els escrits de Cardús-Estruch, d'E.P.L.H., i d'altres col·laboracions que els esmentats treballs poguessin haver suscitat. Després s'ha vist que, tant per l'extensió com per l'amplària del seu contingut, el treball d'E.P.L.H. havia de ser publicat a part.

El nou encàrrec que la Fundació va fer a E.P.L.H. no necessita justificació. A part d'altres col·laboracions de Pinilla amb la Fundació en el passat, especialment arran d'un estudi sobre la immigració i la mobilitat social a Catalunya, és prou reconeguda la seva solvència i serietat científiques i el fet de ser considerat en els ambients universitaris com un dels pares de la sociologia científica a Catalunya.

E.P.L.H. reprèn alguns dels temes tractats per Estruch i Cardús, mostrant-se bàsicament d'acord amb llur enfocament, però matisant algun aspecte que ell interpreta com a insuficientment tractat: des de la impossibilitat d'una "ciència pura", desvinculada dels problemes socials i polítics del seu entorn, a la necessària complementarietat de les tècniques quantitatives i qualitatives en sociologia. Inicia un recorregut històric a través del qual va facilitant la comprensió, pas a pas, del quefer sociològic "el procés històric de l'empresa anomenada sociologia ens mostra una alternància de salts positius endavant i de regressions desencisades, amb uns vaivens constants entre els nivells individual i col·lectiu, el *micro* i el *macro*, entre la recerca de terra ferma a les estructures econòmiques, demogràfiques i en general estadístiques, i el vol

fantasiós verbal que, jugant amb paraules generals i abstractes, es pretén creatiu. No hi ha disciplina acadèmica amb status científic que sigui, simultàniament, tan discontinua i tan poc cumulativa, amb tants replantejaments, retorn als pares fundadors i tornem a començar de nou, i que al mateix temps desperti, episòdicament, tantes adhesions emocionals entre els públics de classe mitjana culturalment motivats". (pàg. 82).

En aquest recorregut, el treball d'E.P.L.H. es converteix en un documentat intent de relacionar la producció sociològica dels pensadors occidentals amb els problemes socials del seu temps i, al mateix temps, és una invitació fervent a rellegir els clàssics.

E.P.L.H. ens desgrana els problemes bàsics de la sociologia com a ciència, ordenats segons la manifestació d'una triple crisi: la crisi científica, la crisi acadèmica i la crisi política. Des del tema ja tractat per Cardús i Estruch sobre la distinció entre problemes socials i problemes sociològics, -amb una correcció/explicitació en el sentit de considerar que no tots els problemes socials poden ser objecte sociològic-, fins a la descripció dels problemes metodològics del nivell *micro* i el nivell *macro* de l'anàlisi, la definició dels conceptes clàssics de rol, i de status, amb la crítica dels anomenats personatges arquetípics, la valoració de les aproximacions a la realitat social que interpreten l'actor social com a pur reflex d'una situació o bé de l'anàlisi de l'acció social que no esgota la seva causalitat en la pura descripció de l'entorn, etc.

E.P.L.H. descriu amb rigor els productes teòrics dels grans clàssics enllaçats històricament els uns amb els altres i relacionats dialècticament amb l'entorn social i polític i amb l'ambient cultural de cada moment.

Finalment, i a tall de conclusions, ens suggereix una sèrie de propostes:

- Respecte al dilema entre la sociologia general i la pluralitat de sociologies especials, si la primera va ocupar l'espai que deixà vacant la filosofia a la fi del segle XIX amb el risc d'ocupar-lo amb "complex d'inferioritat", les segones ocasionen una dispersió absoluta dels sabers sociològics sense una reflexió de base de caràcter epistemològic i forçosament global. Aquesta necessitat d'anar al fons de la qüestió porta a E.P.L.H. a reclamar una millor formació filosòfica quan diu: "necessiten absolutament un coneixement filosòfic tots els científics socials amb disciplines que treballen amb conceptes" (Pàg. 184).

- Una segona proposició va en el sentit de reclamar per la universitat la naturalesa que mai havia d'haver perdut com a centre de formació científica. Des d'aquest punt de vista insisteix en les condicions d'una formació adequada als estudiants i la no submissió als simplismes i a la moda.

- Una altra proposició fa referència a les discussions, al seu entendre estèrils, sobre el que és quantitatiu i el que és qualitatiu. Superada l'època de terrorisme intel·lectual del quantitatiu i de l'estadístic, suggereix de no caure en l'arbitrarietat d'un qualitativisme mal entès.

- Suggereix, a més, la necessària traducció d'uns camps conceptuals a altres, de manera que redueixin la dispersió teòrica. Cal trobar l'equivalència teòrica entre conceptualitzacions fetes des de marcs diferents.

- Recomana ferventment l'abandó de la paraula abstracta

"societat". Aquest terme general ha servit de referent obligat per descarregar-hi tots els mals humans quan no es tenia la capacitat o la possibilitat d'identificar factors i causes. "L'objecte de la sociologia *no és la societat...* Hi ha una jerarquia de nivells de l'acció. El nivell social n'és un. L'especificitat d'aquest nivell fou percebuda correctament pels clàssics i després s'ha perdut, però és la seva recuperació allò que pot fundar un lloc propi per a la sociologia en les ciències de l'acció. L'objecte de la sociologia ha de centrar-se en l'estudi *de les relacions* entre acció social i organització social. Cal estudiar les formes d'acció en relació a tipus d'organització i cal estudiar aquests en relació a les accions que els van produir, els mantenen i els modifiquen o tendeixen a modificar-los. Aquest programa inclou l'anàlisi de les determinacions en la seva triple dimensió: com antecedents (el passat objectivat), com a conseqüents (el present en la seva vigència situacional), com a futur (els fins que els actors estimen valuosos i que es proposen de realitzar)" (Pàg. 193).

- La darrera proposició d'E.P.L.H. és que s'abandonin les temàtiques ingènues, emocionals, acrítiques, procedents de la vida quotidiana i dels debats polítics quotidians.

Crec que el text d'E.P.L.H. hauria de ser d'obligada lectura a les facultats de ciències socials del nostre país. Estem poc acostumats als debats fets amb rigor i amb argumentació documentada tal com l'autor fa en aquest treball. I voldria acabar amb una recomanació al lector. El text d'E.P.L.H. té passatges "durs", en el sentit que el mateix Pinilla utilitza la paraula "duresa", és a dir, tractament rigorós propi de les ciències consolidades i

desgraciadament poc habitual en aquelles que, pejorativament, anomenen "ciències recreatives". Voldria recomanar al possible estudiant que tingui aquest llibre entre les mans, que davant d'aquests passatges no abandoni i continui la lectura fins al final. Crec que ell mateix en quedaria satisfet un cop superat l'hipotètic obstacle.

Jordi Porta

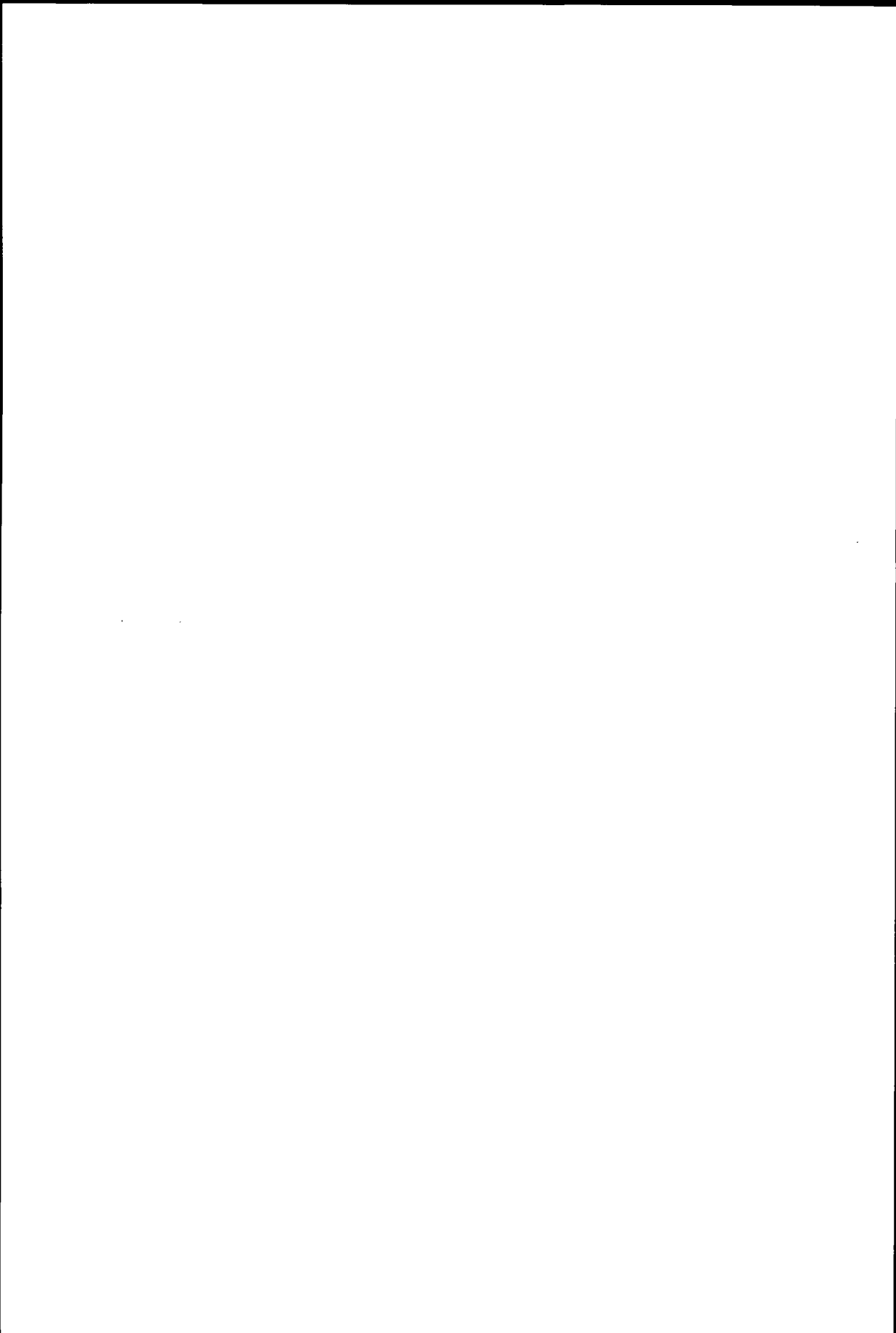
Director de la Fundació Jaume Bofill

Aujourd'hui, nous recevons trois éducations différentes ou contraires: celle de nos pères, celle de nos maîtres, celle du monde. Ce qu'on nous dit dans la dernière renverse toutes les idées des premières.

MONTESQUIEU, *De l'Esprit des lois*, Livre IV, cap. 4.

La sociologie... a, avant tout, pour objet d'expliquer une réalité actuelle, proche de nous, capable, par suite, d'affecter nos idées et nos actes: cette réalité, c'est l'homme et, plus spécialement l'homme d'aujourd'hui, car il n'en est pas que nous soyons plus intéressés à bien connaître. (...) (...) L'homme est double. En lui, il y a deux êtres: un être individuel qui a sa base dans l'organisme et dont le cercle d'action se trouve, par cela même, étroitement limité, et un être social qui représente en nous la plus haute réalité, dans l'ordre intellectuel et moral, que nous puissions connaître par l'observation, j'entends la société. Cette dualité de notre nature a pour conséquence, dans l'ordre pratique, l'irréductibilité de l'idéal moral au mobile utilitaire, et, dans l'ordre de la pensée, l'irréductibilité de la raison à l'expérience individuelle.

Emile DURKHEIM, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, (Introducció, secc. I i II).

I.- INTRODUCCIO

1.- Paraules prèvies per tal d'evitar la discontinuïtat

The Sciences, are small Power; because not eminent; and therefore, not acknowledged in any man; nor are at all, but in a few; and in them, but of a few things. For Science is of that nature, as none can understand it to be, but such as in a good measure have attained it.

HOBBS, *Leviathan*, part primera, Cap. 10.

L'assaig de Joan Estruch i Salvador Cardús diu (i les diu bé, amb un estil madur i sensible, orientat cap a la veritat de les coses) qüestions que tot treballador del camp de la sociologia, sigui com a docent, com a investigador, o en tots dos dominis, ha hagut de plantejar-se més d'un cop, si és que estava motivat científicament. La primera lectura que vaig fer de l'assaig d'Estruch i de Cardús em va produir una certa admiració, una adhesió emotiva vers aquells que gosen exposar la veritat dels fets, encara que vagin contra els seus propis interessos o els de la tribu a què pertanyen. Quantes vegades al llarg de vint-i-cinc anys de treball de camp, un mateix s'ha hagut de demanar per a què serveix això de la sociologia, si les elaboracions matemàtiques o conceptuals eren genuïnament producció de coneixement o artificis de la raó instrumental! Quantes de vegades hom ha alternat l'admiració per un text ben construït (l'obra de la raó que sotmet a l'ordre l'experiència i la prova que la sociologia podia resistir les comparacions amb d'altres ciències) i al cap de poc el

fàstic pel xarlatanisme més innoble o per la ignorància històrica i científica que demostren els escrits de tanta gent que s'anomenen sociòlegs!

El fonament de la meva adhesió a una part de l'assaig d'Estruch i de Cardús, en aquella primera lectura, era (o és) el següent: el dret a la veritat crec que és un dels valors que s'ha de realitzar en la institució universitària. Els estudiants tenen dret a no ser enganyats. L'estudiant assumeix un rol que, com tot rol, implica expectatives recíproques amb els rols que li són complementaris. L'acompliment del seu rol, per part de l'estudiant, inclou el dret a esperar que li sigui tramès coneixement (i.e. informació vera). La violació d'aquest dret és òbviamment contradictòria amb els fins que la nostra organització social i les nostres cultures han assignat a la institució universitària. La qual és *institució* precisament per això, perquè realitza o s'esforça a realitzar uns valors. Dins d'aquest context crec que ha de ser ben rebut (i valorat) com a prova d'honestedat intel·lectual, un assaig on es diu als estudiants que aquesta disciplina (la sociologia), es troba en una de les crisis més profundes del seu decurs com a empresa amb ambició científica.

A cada nova fornada d'estudiants se'ls ha de repetir que el seu dret a la veritat no és un dret subjectiu sinó institucional. Es part d'una necessitat social que se satisfà institucionalment. Tot i que solc defugir de posar com a subjecte d'un verb l'abstracte societat, en aquest cas cediré davant la brevetat i la claredat per dir que la societat com a conjunt necessita transmetre una cultura i capacitar els seus membres per a sabers pràctics i teòrics. Hi ha una valorització institucional perquè el dret a la veritat és una necessitat social.

I és en aquest aspecte on em distancio d'algunes de les assercions d'Estruch i de Cardús. Obviament, crec que hom ha de cercar, desitjar i assumir el coneixement per si mateix i desinteressadament. El coneixement sociològic, però, no és com el que s'obté a través de l'Art o la Filosofia. Té dimensions que transcendeixen l'enriquiment de l'esperit, l'aprofundiment personal. La sociologia no neix per atzar en un temps i espai socials determinats. Neix com a resposta a una necessitat (no una pura ampliació de l'esperit cognitiu), en un grup de països històricament circumscrits. Neix quan el Dret (en particular el Dret públic), la Religió positiva, la Moral i l'Economia política, es mostren no ja insuficients, sinó impotents, per saturar les demandes de regulació i explicació de l'ordre social. I neix quan emergeix un conjunt de problemes que s'escapa de l'àmbit d'aquestes disciplines.

Si hom es demana per què la sociologia no neix abans, o després, o en un altre lloc, s'adverteix immediatament la presència d'una necessitat social que no era (ni és) únicament cognitiva ni acadèmica.

Donades les seves pròpies condicions històriques de producció, a l'Europa occidental i continental, la sociologia presenta una naturalesa híbrida d'empresa científica i política. Des del començament és alguna cosa més que un mer projecte cognitiu. Neix, es desenvolupa i es diferencia fins a tal punt que trenca la identitat originària com una resposta intel·lectual als problemes creats per la urbanització, la industrialització, el treball assalariat, i la desintegració de les relacions comunitàries que encara prevalien sota els ordres feudal i estamental. Sociologia i creixent individualització i atomització de la població, són processos

simultanis. La societat emergeix com a problema (entenguem-nos: les relacions socials esdevenen problemàtiques).

Entre la dimensió científica i la dimensió política de l'empresa sociològica, la vinculació varia històricament. Es una relació plena d'historicitat i per tant constantment asimètrica. Aquesta relació està en funció dels grans autors de teoria, de llurs espais i temps socials, dels problemes socials i polítics amb què s'enfronten i que es creuen obligats a resoldre, bé directament com a ciutadans, bé indirectament a través de la sociologia. Aquesta relació asimètrica mai no s'extingeix. Amb raó escrivia Nicolás Ramiro Rico que entre els sociòlegs sempre han abundat els polítics frustrats, "els *Machtmenschen* a qui a causa de les circumstàncies o del propi tarannà ha estat tancada l'activitat política directa" (Nicolás Ramiro Rico, 1950, reed. 1980, 182).

Comprenc l'apellació de Joan Estruch i Salvador Cardús a la reflexió teòrica, qualitativa, desinteressada, neta d'urgències empíriques. I la comprenc, perquè en els decennis recents, a mesura que la política *com a gestió* es despolitzava i tecnificava cada vegada més en les organitzacions estatals i parastatals, la política *com a ideologia* s'apoderava de les universitats i ho feia sobretot a través dels departaments de sociologia i dels debats entre sociòlegs. La servitud política ha estat un dels majors factors de la crisi de la disciplina i del seu actual caos teòric. Cal captar, però, la magnitud de la paradoxa. Si la sociologia hagués romàs com una activitat intel·lectual pura i austera, hauria quedat adolescent i heterònoma, dependent d'altres coneixements, en particular de la filosofia. Amb l'agreujant de la redundància. Ha estat la dependència dels problemes socials i polítics, diferenciats a cada lloc i temps,

l'agent motor del creixement, el desplegament, la diversificació, la mundialització, l'èxit cultural, la comercialització i en definitiva de la destrucció de la identitat d'aquesta disciplina. S'han d'acceptar les coses com són. Amb un acte d'abstracció desmesurada, heroica, podem imaginar condicions d'ucronia i utopia (en el sentit primari d'aquests termes) mitjançant les quals, el treball d'uns professors anomenats sociòlegs s'hagués limitat als objectes construïts a l'interior de llurs consciències. Dubto que amb això haguéssim tingut sociologia, i dubto, a més, que aquesta empresa estrictament acadèmica s'hagués estalviat una crisi científica (la seva crisi, diferent de l'actual).

En aquest aspecte puc aportar-hi la meva pròpia experiència. La conjuntura econòmica acabà, des de 1974 o 1975, amb un tipus d'investigacions que esdevenien massa cares, llargues i sofisticades. Es produí a partir d'aquesta conjuntura de restricció de fons per a la investigació, una reorientació de la reflexió sociològica a la cogitació cerebral. I va ser precisament a la segona meitat del decenni de 1970 quan la multiplicació de teories sociològiques merament especulatives va contribuir al descrèdit de la sociologia entre la comunitat científica. He estat testimoni personal de la torbació (dit de forma més suau, la inquietud) dels sociòlegs quan biòlegs, psicòlegs experimentals, matemàtics, economistes, etc. començàvem de plantejar-nos qüestions sobre conceptualització, mètodes, formació d'hipòtesis i de deduccions, pertinència de les anàlisis, la seva particularitat i la seva generalitat. Al mateix temps el treball empíric s'allunyava de la reflexió teòrica i esdevenia activitat mercantil, rutina de captació de dades, això que

Touraine anomenà fa més de vint anys *sociographie aveugle* (Touraine, 1964, 21). Un cop que es va acabar el diner abundós per a les investigacions pensades i elaborades llargament, va reaparèixer la sociologia de gabinet, l'observació elitista que l'home de lletres fa sobre el seu propi entorn de classe social i de civilització burgesa. Donat que la massificació de les universitats havia implicat així mateix la titularització d'una gran quantitat de sociòlegs, l'individu dotat d'atributs suficients per aconseguir (i mantenir) fama i carrera, s'havia de fer notar davant d'un públic, ja fos mitjançant la creativitat o bé l'esnobisme, i havia de captivar permanentment el seu públic. I així van ressorgir, ex. gr. canviant la seva naturalesa, coses com *la sociologie des manières de table*, una idea que ja havia estat suggerida (i assajada) per un esperit agut a l'Alemanya de la República de Weimar (als anys d'una creativitat cultural febril però també d'una ubíqua lluita de classes) i que quan va fructificar en el París del decenni de 1970, es transformà en subtil passatemps, en mer exercici enginyós.

Observació individual sense tècniques normalitzades universals, enginy mundà, apoliticisme, donen no solament una sociologia de societat decadent, sinó també la decadència de la sociologia.

2.- Formes i continguts de la crisi

Posteriors lectures de l'assaig d'Estruch i de Cardús m'han confirmat la veracitat d'algunes de llurs observacions (que més endavant citaré) i al mateix temps m'han permès distanciar-me d'algunes altres i àdhuc de situar-m'hi críticament. Val a dir, tant per a Estruch i Cardús com per al públic lector, que si escric aquests

comentaris és com a resposta a una demanda de la Fundació que va publicar l'assaig original, i que aquesta demanda va acompanyada de precisions sobre els punts crucials que he de tractar (en particular la qüestió de les ideologies i la validesa del coneixement sociològic).

Obviament seria possible d'escriure una enciclopèdia sobre aquesta classe de problemes (que afecten tota la ciència social i no solament la sociologia). I seria també injust per a Estruch i Cardús assenyalar que s'estan d'analitzar tal o tal aspecte o que resumeixen sintèticament qüestions molt complexes que haurien de ser separades i pensades de forma més lenta i autònoma, quan és evident per al lector, que ells també han tingut límits d'espai i problemes de comunicabilitat que obliguen a la simplificació.

Amb tot, crec que és factible d'aclarir alguns temes procedint a una descomposició de la "crisi". Aquest és un camí senzill i sense pretensions epistemològiques inicials. Molts anys d'experiència en la investigació m'han ensenyat que els homes som uns sintetitzadors magnífics que barregem constantment el que és subjectiu amb el que és objectiu, i allò contingent amb el que és necessari, i produïm resultats la lògica dels quals no és la dels actors socials ni la del científic social. En una matèria que ens ofereix una inesgotable pluralitat de dimensions i en una situació tan caòtica com la que ens trobem, cal evitar les paraules que semblen que ho expliquen tot i que pel fet de ser polisèmiques, ens atreuen com si fossin paraules últimes, explicatives. En el nostre cas, la crisi no és una *dada* des d'on es pugui projectar una reconstrucció eventual de la disciplina, sinó un desafiament que cal dominar. I donat que en

sociologia no disposem de reactors ni d'armes, solament podem dominar els problemes per mitjà d'una anàlisi pacient, ordenada i lògica.

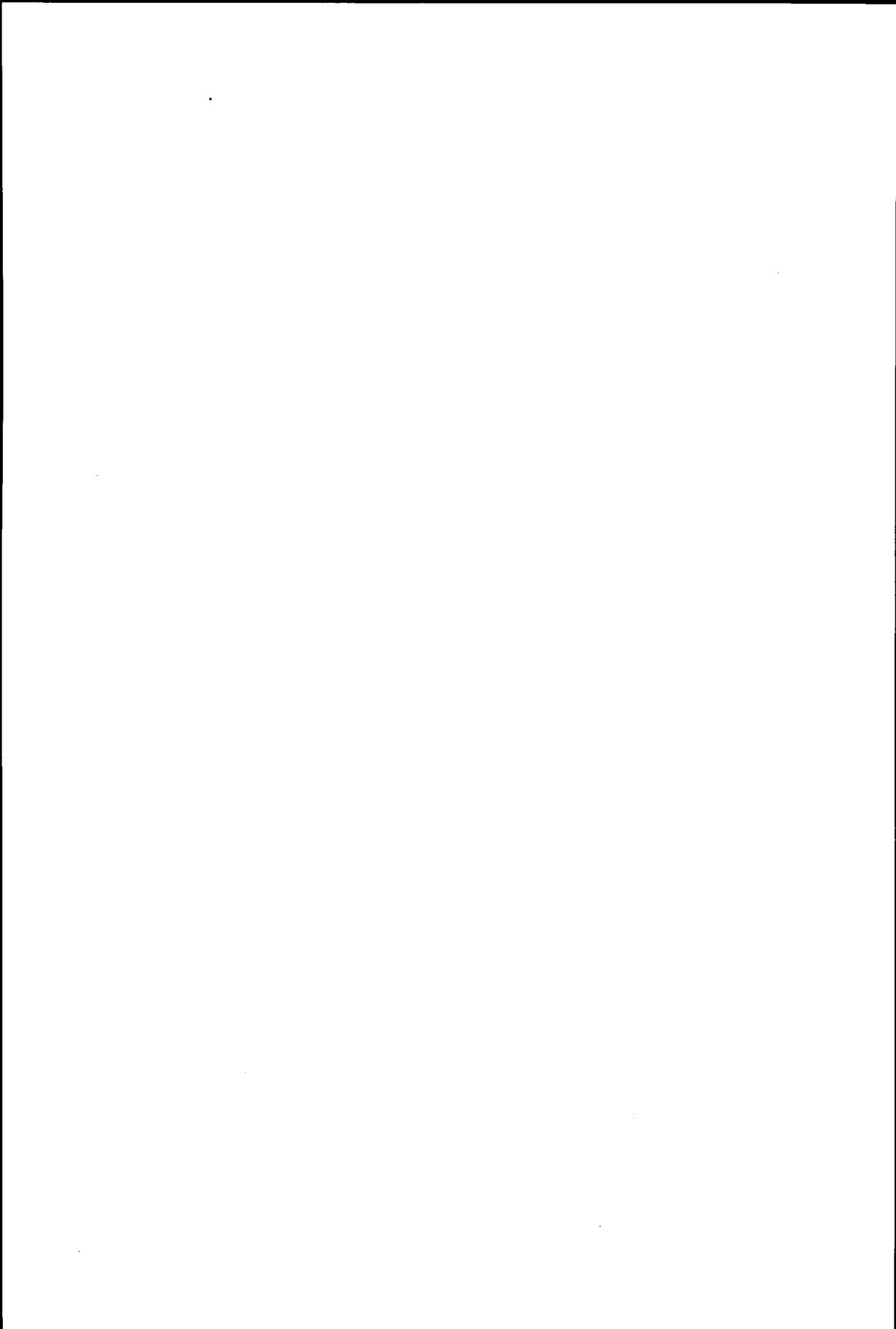
Crec que primer de tot cal fixar la frontera. ¿Què entenem per sociologia?. ¿Estem parlant de la mateixa empresa? ¿Què vol dir sociologia científica? ¿Quina és la identitat de l'objecte, intel·lectual i històric, del qual es diu que està en crisi? Una de les constatacions que cal tenir en compte de bon començament, és la desaparició, o quasi-desaparició, de la sistemàtica sociològica general i la mort de les teories generals; al seu lloc, hi tenim una il·limitada quantitat de sociologies, tant teòriques com aplicades. "La" sociologia ha estat substituïda per una col·lecció de sociologies *de (d'una altra cosa: sociologia del Dret, sociologia de la família, sociologia dels moviments socials, sociologia de la sexualitat, de la colonització, de les relacions internacionals, del patriarcat, de l'educació, de les presons, i un inacabable et caetera)*. Aquesta explosió de la població sociològica ens obliga a demanar què tenen de comú totes aquestes activitats intel·lectuals que reclamen per a elles un mateix substantiu.

Si aquesta pregunta és pertinent (i crec que ho és), l'anàlisi ha de fer emergir, o bé un nucli racional i cognitiu que és vàlid i roman malgrat la crisi, o bé la perversió de l'esmentat nucli i la seva mudança en un altre tipus de vincle comú, o bé l'enregistrament de la seva desaparició.

Aquests no són, però, problemes purament teòrics. L'empresa que anomenem sociologia comprèn una activitat intel·lectual amb ambició científica, unes pràctiques acadèmiques i organitzatives, una projecció cultural extraacadèmica, unes feines rutinàries que

participen en l'elaboració d'una "mercaderia" i, en fi, comprèn sobretot dimensions polítiques.

Em sembla convenient de distingir aquests aspectes, almenys els tres més importants: la crisi intel·lectual, l'acadèmica i la política. O bé, en termes complementaris i que reforcen els significats: la crisi intel·lectual, la institucional i aquella que afecta la dependència de les dues anteriors respecte de llurs contextos socials i polítics.

II.- LA CRISI CIENTIFICA

3.- Ruptura de la identitat, pèrdua de la filiació

Sovint he dit, sigui als estudiants dels quals jo era "tutor", sigui a qui es formava al meu costat com a futur investigador, o bé als membres dels equips de treball de camp que eren més que simples recollectors de dades i mostraven una ambició cognitiva, que és absolutament necessari de definir restrictivament l'empresa sociològica en les seves dues dimensions: la científica i la política. Si no es fa aquesta restricció, no és possible aprehendre i localitzar la sociologia com a innovació històrica, ni marcar la seva discontinuïtat respecte d'uns precedents intel·lectuals, ni percebre la necessitat social de la sociologia per a uns determinats actors i per a uns determinats públics.

Podem veure avui dia, que cada grup de sociòlegs que reflexiona (episòdicament) sobre la seva pròpia pràctica intel·lectual, té tendència a connectar-la amb alguna particularització dels precedents històrics de la disciplina. Resulta, doncs, que les sociologies actuals poden ser connectades amb una munió de filiacions. Els manuals de sociologia que tracen la prehistòria d'allò que inicialment fou una disciplina amb un objectiu i uns mètodes, apellen a un ventall d'autors cada vegada més extens (Plató, Ibn Jaldun, Maquiavel, Hobbes, Locke, Montesquieu, Ferguson, Saint Simon, Hegel, Von Stein, Comte, Stuart Mill, Spencer, Marx, etc.). En esborrar-se la identitat de la disciplina, apareix la redundància dels estudis avui anomenats

sociològics, respecte dels que es fan en d'altres ciències socials, en l'estudi de les Humanitats i en el periodisme.

Es curiós que alguns dels millors textos de què disposem com a introducció sociològica, no estan ordenats per territoris cognitius, problemes, conceptualitzacions fonamentals, hipòtesis, proposicions que es consideren generalment vàlides, mètodes, etc. Allò que van fer els autors d'aquests textos, va ser seleccionar alguna sèrie de clàssics (sèries alternatives però amb alguns noms comuns) i practicar la biografia intel·lectual d'aquests clàssics. De l'anàlisi de llurs llibres i correspondència, de la descripció dels seus temes predilectes, de la relació entre aquests temes i els problemes socials del context polític-nacional, de l'estructuració de concordances i oposicions, de continuïtats i discontinuïtats intrasèrie, sorgeix una col·lecció de judicis sobre els homes com a actors socials, sobre l'ordre en les societats, sobre els processos de canvi social, les determinacions socials i la llibertat, la lluita de la innovació amb la tradició, del conflicte amb el consens, de la religió amb la ciència, de l'economia amb la política, de la inèrcia social amb la historicitat. I dic a dretcient col·lecció de judicis i no pas un conjunt, ja que aquest sol estar ordenat i té propietats que es reproduïxen en els seus subconjunts. A aquesta col·lecció de judicis se l'anomena sociologia. Això és una cosa tan inaudita, com si una introducció a la Filosofia, o bé a l'Economia, o a les Matemàtiques, estigués constituïda per les biografies intel·lectuals dels filòsofs, els economistes, etc. Com és obvi, la tècnica descriptiva serial i biogràfic-intel·lectual, comporta en el seu sí una dispersió i una extensió de la temàtica sociològica: resulta que tot Montesquieu,

o tot Comte, o tot Tocqueville, o tot Marx entren així en el patrimoni de la sociologia. (En una data tan avançada, històricament parlant, com és 1967, Raymond Aron encara organitzava de manera serial i biogràfica el seu llibre (d'altra banda excellent) sobre *Les étapes de la pensée sociologique*).

No es tracta simplement d'una qüestió de procediment sinó de la revelació de problemes científics substantius.

En prendre autors en comptes de conceptes i problemes, s'esborren les fronteres que delimiten l'especificitat del coneixement sociològic. Hi ha una gran quantitat d'anàlisis fetes per Montesquieu, Comte, Tocqueville, Marx, etc., que no pertanyen al territori de la sociologia. El seu lloc està en l'assaig jurídic, en la filosofia de la Història, en la Història política, en l'Economia política o bé en la dissertació literària, moral o política.

La construcció serial és sempre arbitrària. Per exemple, en alguns sentits estan més propers Durkheim i Montesquieu, i Comte constitueix una anella heterogènia, singular i en certa mesura excèntrica. Cada sèrie de biografies intel·lectuals és portadora d'una intencionalitat i una orientació polítiques, en funció dels noms que hi inclou (i hi exclou).

La pluralitat de filiacions implica així mateix que s'eixamplin desmesuradament els orígens de la disciplina. Això redunda en detriment de la dimensió que és fonamental: delimitar de forma rigorosa les condicions d'infantament de la sociologia *com a ciència social*, és a dir, quan el treball d'uns pensadors, que han estat precedits per la necessitat social i n'han pres consciència, es distancia com a tal treball, de les seves particularitats d'espai i temps socials i apella a la universalitat científica.

Deia Marc Bloch, fent referència a l'ambigüitat dels estudis d'*origens* (paradigma de la historiografia de la segona meitat del segle XIX), que en els estudis d'*origens* hi ha una investigació triple que cal descompondre analíticament: o bé s'examina una *fil·liació*, o bé es tracta d'esbrinar les *causes* del fet, o bé és qüestió de descobrir els *principis* que ordenen l'objecte (Marc Bloch, 1944, 1949, 1952, pàgs. 27 i ss.)

L'estudi dels elements que originen un fet, una institució (en aquest nivell de generalitat, podem incloure-hi les institucions científiques), una organització, una novació, etc. implica d'introduir, com si res, la problemàtica del tot i de les parts. Un cop ha estat identificat l'objecte per les seves propietats, cal demanar-se quines són emergents i no constaven en els elements originaris i quines són preexistents. La diferenciació de propietats delimita no solament allò característic del fet, sinó també allò que té de qualitatiu i original, ja sigui per creativitat, ja sigui com a resposta a una necessitat, resposta que els elements concurrents aïllats no podien donar.

En segon lloc, la identificació dels agents productors o de les causes del fet. Aquest tipus d'estudi és el més difícil pel fet de comportar el complex laberint de la causalitat en la història, les causes remotes i les pròximes, les formals i les materials, la part de l'atzar i la part de la necessitat. Si *necessari* es diu d'una funció social, una organització o una institució, perquè la seva absència pertorba la reproducció d'un tot (el tot és incomplet en relació a determinats fins exigibles), aleshores aquest no és el sentit pertinent del terme pel que fa a una institució cultural com la

sociologia. En algunes societats capitalistes amb un alt grau de desenvolupament (com ara els Estats Units i França) la sociologia és bastant més que una matèria a impartir en l'organització universitària: ha esdevingut una institució cultural, reconeguda com a tal i acceptada per amplis sectors dels públics culturalment motivats; això no obstant, és obvi que tant la societat com la cultura americana o francesa poden funcionar sense la sociologia, cosa que no podrien fer, però, sense el Dret o sense la Ciència econòmica. Cal donar al terme *necessari* un sentit menys fort i desposseït de qualsevol analogia orgànica. En aquest sentit es pot dir que el naixement històric de la sociologia era una cosa "necessària".

En fi, en el nostre cas l'*item* realment important per a determinar l'especificitat de l'empresa sociològica, la seva unitat i les seves característiques, resulta més aviat el tercer: descobrir i decidir els principis que donen raó i coherència a la institució i que han de ser estimats com als seus invariants. Aquests principis donen un ordre al fet i n'estableixen les seves fronteres.

Un cop establert i assumit aquest darrer criteri, és correcte deduir-ne que la sociologia *com a ciència social* no neix amb Montesquieu, ni amb Tocqueville, ni amb Saint Simon, ni amb Comte. Els genuïns fundadors d'una sociologia *científica* van ser dos homes, Durkheim i Weber, que malgrat ser contemporanis es van ignorar mútuament. Tots dos es plantegen l'especificitat del coneixement sociològic. Tots dos construeixen objectes sociològics (per bé que les seves epistemologies difereixen profundament: una espècie de realisme transcendental en el cas de Durkheim i un nominalisme modern en el de Weber). Tots dos defugen la reducció dels objectes sociològics (objectes de coneixement) al nivell psicològic i tots dos treballen

l'especificitat i substantivitat del que és social i es resisteixen a que sigui sobredeterminat per ordres d'una altra naturalesa (suprasocial) com ara el religiós o el político-estatal. Els "fets" socials, l'acció social i els fins en què es realitza, les relacions socials, les formes de cohesió i de solidaritat social, la divisió social del treball, les organitzacions, les institucions i els valors, els conflictes de grup i de les morals pròpies de cada grup, poden ser conceptualitzats i explicitats dintre d'un espai cognitiu propi sense haver de recórrer als llenguatges d'altres disciplines, com el Dret, la Història, la Psicologia, la dogmàtica filosòfica o religiosa, etc.

Avui dia s'ha perdut aquesta consciència de l'especificitat i de la substantivitat de l'anàlisi sociològica. La mundialització i comercialització de la reflexió social, l'èxit mundial cultural de la sociologia, la situació de "mercat informat" que tan brillantment descriuen Estruch i Cardús, el fet que tothom escriu qualsevol cosa sobre qualsevol cosa i que es designin com a sociòlegs persones que no estan orientades al coneixement, ni motivades pels valors de la institució-Ciència, no solament ha estès desproporcionadament (respecte d'altres disciplines) el territori de la sociologia, sinó que ha provocat també la pèrdua d'identitat i de disciplina intel·lectual. Recordo vivament com a cas excepcional, com a quelcom que produí impacte en un seminari de la que era aleshores la Sisena Secció de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, la intervenció del professor que feia de president quan va interrompre a qui feia de ponent. Aquest darrer havia fet servir l'expressió "concepte sociològic de l'Estat". El president advertí: "Estat no és pas un concepte sociològic. Estat és un concepte o bé jurídic o bé històric,

un concepte de la Història, o del Dret, que correspon a un objecte que té historicitat, o que té realitat legal. Concepte sociològic de l'Estat és una expressió sense sentit. Els conceptes sociològics són: poder, dominació, autoritat, influència..."

Si la interrupció produí en la sala un cert impacte (deixant de banda els status personals conflictius del president i del ponent), va ser perquè la literatura sociològica d'èxit en els mercats, havia fet oblidar quelcom clar i bàsic.

4.- L'extensió dels temes socials, no sociològics

Estruch i Cardús diuen que l'actitud científica exigeix, en el cas de la sociologia, "transformar els problemes socialment rellevants en una problemàtica que sigui rellevant sociològicament".

En termes generals, cal emfasitzar la pertinència i la normativitat (l'obligatorietat) d'aquesta asserció (oi més si s'inscriu en el context d'una argumentació contra l'ús de les categories de la vida quotidiana i de les codificacions socials *pels propis actors* en lloc dels llenguatges analítics i conceptuals, cosa que converteix molts dels estudis que es consideren sociològics en meres repeticions d'allò que ja pensen els actors, periodisme amb llenguatge culterà).

L'asserció exigeix un treball d'aclariment dels problemes que ella mateixa comporta. Si se'n dedueix que tots els problemes socials (o problemes rellevants per a un o uns grups, organitzacions o institucions) són potencialment, i pel fet mateix de la seva existència i de la seva percepció social com a problemes, objectes sociològics, aleshores no solament no hi estic d'acord, sinó que

aquesta deducció implica precisament una extensió tal de la sociologia, que aquesta queda destruïda com a disciplina (en el doble sentit de *disciplina*: com a matèria científica amb una identitat pròpia en el camp de la institució-Ciència, i com a activitat metòdica, sotmesa a regles, no arbitrària ni discrecional, intrínsecament portadora d'imperatius de procediment que ha d'obeir el professional, ja sigui docent o investigador).

Dit altrament: podria ser que l'asserció d'Estruch i de Cardús s'interpretés (implícitament) amb la imatge de dos conjunts, el dels problemes *socials* i el dels problemes *sociològics*. I que la tasca del sociòleg fos de projectar elements del primer conjunt sobre el segon, on els primers restarien reordenats en una altra estructura, un altre llenguatge, etc., si bé romanent com subjacent a l'esmentada imatge, la hipòtesi que tots dos conjunts tenen el mateix nombre d'elements. (En el llenguatge de la teoria matemàtica elemental, el *cardinal* de cada conjunt fóra el mateix).

Si aquesta és la hipòtesi subjacent, cal dir que no només és errònia, sinó també pertorbadora. El conjunt dels problemes *socials* és infinit. Al contrari, per la seva pròpia naturalesa *científica*, el conjunt dels problemes sociològicament pertinents, és finit.

Però hi ha més: suposar que tots els elements del primer conjunt són susceptibles de ser projectats (o parlant tècnicament, d'una suprajecció) sobre el segon, és així mateix una hipòtesi errònia. El conjunt dels problemes sociològicament rellevants és limitatiu, excloent. Té espais buits (o nuls, no receptors).

El fet que no hi hagi vida *humana* (humana té aquí una

dimensió històrica, no merament biològica) que sigui possible fora d'una societat i una cultura, atorga una extensió il·limitada al terme "social". Tot en la vida humana és, en certa forma, social. La mateixa individualitat només pot fer-se en relació amb l'alteritat. Quan Aristòtil diu que l'home és *politikòn zoon*, expressa alguna cosa més que no que l'animal humà és capaç de ser ciutadà; Aristòtil anomena un atribut essencial *humà*, d'un ser que és social i que es transforma històricament (i.e., d'un ser que no és simplement *social* perquè viu en poblacions, cosa que també passa a les espècies animals, sinó que és intrínsecament partitiu i històric).

Donada aquesta extensió del terme "social" resulta que se suposa que el sociòleg té coses a dir sobre qualsevol mena d'activitat humana. Resten així inclosos en "la" sociologia, temes que es disseminen en un espai caòtic, des de la més gran ambició científica (com són les explicacions del decurs històric de la humanitat), fins la més nímia trivialitat (com són les sociologies de formalització de les interaccions individuals en petits grups abstracts de la vida real).

Aquests efectes de l'asimetria entre "social" i "sociològic" (amb l'absoluta supremacia del primer terme) es manifesten en la proclivitat a recuperar temes que són anteriors a la constitució científica de la sociologia, i.e., temes socials no sociològics (pertanyents al període de crisi social i política que fa *sentir la necessitat* d'una ciència com la sociologia, però que la precedeix històricament, i que en un cert sentit, donada la immediatesa de la crisi, *impedeix que tal ciència es constitueixi com a disciplina*). Aquesta recurrència de temes protosociològics és encara més seductora donat que als nostres dies vivim de nou una crisi general, alguns

aspectes de la qual són anàlegs als del context històric saintsimonià. Els professors amb ambició vers les grans construccions intel·lectuals, recuperen per a allò que ells anomenen sociologia, l'objectiu que Saint-Simon assignava a la seva ciència de l'home: "l'explication des causes de la crise dans laquelle l'espèce humaine se trouve engagée. Analyse de cette crise; conjecture sur la manière dont elle se terminera; indications des moyens qui sont à la disposition des savants pour en abrèger la durée..." (*Memoire sur la Science de l'homme*, 1813, en *Oeuvres*, vol XI, 189). Amb una diferència respecte de Saint-Simon: que aquest tenia una informació enciclopèdica sobre les societats feudal i estamental i sobre les relacions entre poders religiosos i poders polítics en l'*Ancien Régime* (informació sobre la qual bastí la seva pròpia filosofia de la Història, fonament ideològic destinat a donar una aparença científica de les seves motivacions i projectes d'enginyeria social), mentre que els moderns (actuals) assaigs de sociologia política o històrica, revelen unes esquemàtiques simplificacions de la història moderna i contemporània i han renunciat a l'enginyeria social. (F.H. Giddings als Estats Units, i Otto Neurath en el món cultural germàtic centreuropeu, tots dos a l'època que seguí la Primera Guerra Mundial, van ser els darrers autors d'una certa talla, i amb un cert status reconegut en el món acadèmic, que es van adherir al projecte de la sociologia com a *social engineering*).

Quan estudiem l'activitat intel·lectual que podríem definir com a metapolítica, en tot l'àmbit cultural europeu (Rússia inclosa) durant el segle XIX i primer terç del segle XX, podem observar que es produeix una contínua creació d'escrits i assaigs entorn dels temes

liberalisme / socialisme, centralització / descentralització, nació / classe, nacionalisme restrictiu o integrat / nacionalisme expansiu o imperial, nacionalisme econòmic / lliurecanvisme cosmopolita, lluita de races / lluita de classes. Aquests grans temes són objecte d'una permanent reescriptura i interpretació, formen part de l'entorn intel·lectual de la vida política, i els seus autors no acostumen a ser intel·lectuals purs, sinó homes pròxims a poders polítics. Aquests temes es troben així mateix en els discursos i memòries dels estadistes. Són molt rars els casos en què aquesta classe d'activitat intel·lectual era presentada com a sociologia. Es tractava de literatura per a la reflexió i l'acció, i allò que se li exigia era claredat, organització lògica i transparència pel que fa als interessos polítics o econòmics (o tots dos) que pretenia servir. No s'havia produït encara el fenomen que Parsons anomenà (1959, 553-54) "l'emergència d'una era sociològica" (la qual segons Parsons venia després d'una era econòmica i d'una era psicològica - una manera com una altra d'alinear els adjectius). Després de la Segona Guerra Mundial, la gran majoria dels productes d'aquesta activitat intel·lectual metapolítica, han passat a dir-se'n sociologia(es). Amb una altra diferència: la transparència que informava els assaigs, discursos i memòries del segle XIX i primer terç del segle XX, ha desaparegut; el llenguatge s'ha fet obscur i pretensions, i sobretot no és clar quins són els interessos polítics o econòmics que s'amaguen sota la fraseologia general (o generalitzant).

Al segle XIX i primer terç del XX, aquella activitat intel·lectual no era (precisament) considerada públicament com a científica. Els seus destinataris eren els polítics i les èlites de "notables" (mundans, professionals i territorials) de qui els polítics

reben idees i estímuls i sobre les quals exerceixen influència. Avui dia els destinataris són més aviat els mateixos sociòlegs i els docents i estudiosos de disciplines afins (d'altres ciències humanes: economistes, politòlegs, historiadors, etc.). S'ha incrementat la projecció universitària i s'ha fet més tènue la dimensió *professional* política; precisant més, els productes d'aquesta activitat intel·lectual corresponen a lluites polítiques intrauniversitàries, les quals tenen una relació figurativa respecte de la política real, una representació en *càmera obscura*. Aquests productes es consideren "científics" perquè són produïts per uns professors i perquè llurs públics són, sobretot, d'altres professors.

Després tornaré sobre aquesta extensió de temes socials a sociològics, en tractar de la implicació de la reflexió històrica sobre el propi país (o "societat") del sociòleg.

Traslladem-nos ara a l'altre extrem del *continuum* social, el dels estudis de nivell *micro* sobre relacions interindividuais. Avui dia ha quedat antiquada la vella qüestió de si les relacions interindividuais són, o no són, relacions socials. Ortega y Gasset en la seva excursió de raonador intel·ligent, però amateur, pel territori de la sociologia, va escriure que les relacions interindividuais no són socials (o no són constitutives de fets socials). (Crec que ha estat Jimenez Blanco, a Espanya, un dels qui ha assenyalat aquest error d'Ortega). Les relacions interindividuais són certament socials si més no, per la immanència social de la persona humana. Els rols estan socialment i culturalment autats, són portadors de determinacions d'espai i temps socials, no solament al nivell general de cada societat i cultura, sinó també als nivells més particulars de grup, classe social, generació, ètnia, religió, hàbitat, etc. La vida

individual expressa determinacions que són collectives, tant quan les assumeix íntegrament com quan les modula o quan tracta de superar-les i es defineix (relativament) en contra. Ara bé, les relacions interindividuals no constitueixen per si mateixes, objectes sociològics. Són el referent empíric de conceptualitzacions sociològiques a través de sistemes de mediacions tècniques. Fem abstracció de dimensions o propietats, classificació, collectivització, mesuratge, conceptualització, i usem tots els recursos de la raó analítica en funció de les preguntes que posem a la realitat (o a les nostres reelaboracions, codificacions o models d'aquesta realitat). Per tant, les relacions interindividuals poden ser, o no ser, el referent empíric d'una conceptualització, en funció dels conceptes que siguin pertinents per ordenar una anàlisi.

Per a la reflexió espontània i acrítica, la societat és un agregat d'individus i l'individu és la unitat elemental bàsica, tant en la vida real com en el seu reflex cognitiu, una espècie d'àtom que per mitjà de processos associatius o dissociatius produeix les formes de relació social. Aquesta imatge ha transcendit a la història de les teories sociològiques i s'ha materialitzat en allò que podríem anomenar "sociologia de diccionari", catalogadora de processos d'unió i desunió entre individus segons els termes que donen nom a aquests processos. Al primer terç del segle XX es van fer intents de sistematitzar el coneixement sociològic basant-se en la imatge atomística de la societat i operant amb una forma d'individualisme metodològic. Durant els anys de la Segona República, quan a Espanya es van prendre com a préstec intel·lectual no pas poques coses d'Àustria i de la República de Weimar, s'hi difongué la sistemàtica sociològica

de Leopold von Wiese, la qual es pot qualificar de paradigma del model atomístic que concep "allò social" com a producte de relacions interindividuals. Von Wiese tabulava els processos socials en associatius i dissociatius, simples i complexos, actuats per individus o per grups. L'esquema cognitiu subjacent practicava una reducció de les relacions, de forma que el seu complex bosc (mig miler de termes) tenia com a base les activitats elementals que consisteixen a unir (binden) i separar (lösen). Des del simple *contacte* (relació elemental interindividual) fins a la *socialització* (nivell més alt de les relacions integradores entre grups) s'estenia un mapa prolix de combinacions, diferenciacions, condensacions (Verdichtungen) coïmplicacions i especificacions segons si els subjectes de l'acció eren individus, grups o altres collectius abstractes. He dit abans que es tractava d'una sociologia de diccionari perquè en definitiva menava a tabular d'alguna manera tota classe de termes que poden recobrir relacions socials: *contacte*, *aproximació*, *adaptació*, *assimilació*, *unió*, *uniformació*, *inordinació*, *dominació*, *subordinació*, *competició*, *oposició*, *conflicte*, etc. etc. Tècnica que correspon, i no cal ni argumentar-ho, a una etapa taxonòmica del coneixement analític, etapa pre-teòrica (anàloga a la pràctica de botànics i zoòlegs al segle XVIII). Conseqüentment, la realitat social restava reduïda a relacions positives o negatives, inter-humanes (das Zwischenmenschliche) amb predomini de les primeres (els vincles positius: evidència del problema epistemològic subjacent a l'individualisme i a l'atomisme: cal practicar un garbellament en la selecció de termes relacionats, ja que si predominessin els negatius, no hi hauria "societat"). (1)

Cal precisar, en consideració a la veritat històrica, que Von

Wiese no va fer sinó desenvolupar i radicalitzar precedents existents en la sociologia americana (Chicago) anomenada *relacional* i que aquesta influència fou de doble sentit: d'Estats Units al món cultural alemany (i.e., l'austriac inclòs) i aquest va reactuar sobre Amèrica. (Tradició de doble influència que es remunta a la fi del segle XIX i que es convertí en unilateral -predomini teòric, hegemònic americà- després de la Segona Guerra Mundial).

Aquestes sistemàtiques sociològiques han estat avui en dia arxivades com a tals sistemàtiques; i no obstant això, un esquema cognitiu similar, encara que probablement expressat en d'altres llenguatges, subsisteix en molts estudis *micro* de relacions interindividuals que es fan actualment. Encara que gairebé tots els sociòlegs amb una formació acadèmica seriosa saben avui que les unitats analítiques elementals de les relacions socials no són pas individus sinó *rols* i *status*, alguns (no pas pocs) no n'extreuen les conseqüències lògiques per a l'anàlisi sociològica. En llur consciència reflexa encara s'agiten individus que s'apropen o es distancien, que uns dominen els altres o es defugen, que s'uniformitzen o s'individualitzen, que es parasiten o es confederen per explotar un tercer, afirmen llur identitat o la perden (o bé es diu que la perden, sotmesos a la voluntat d'altri). Aquesta consciència-reflexa deixa de practicar l'anàlisi de rols i status i l'ocupen *personatges*. Potser un dels orígens de la translació consisteix que rols i status són així mateix atributs de personatges (escènics i novel·lescos) i a més ho són, en grau summe, dels personatges *arquetípics* (els no-persones). Hi ha sociòlegs que creuen fer sociologia (logos) amb llurs veritats descriptives i en

comptes de parlar dels rols i status com a categories científiques, els cristallitzen en personatges arquetípics.

Ara bé, científicament, rols i status són unitats analítiques de sistemes culturals i socials, no són propietats d'individus. Per a la sociologia (logos) és vàlida la mateixa norma que Marx enunciava per a l'economia política: les relacions s'han de pensar abstractant-les dels actors (Grundrisse, I, 1, secc. 3).

Si no es produeix aquesta distanciació, allò que s'escriu sota el nom de sociologia, no és coneixement analític genuí; és la traducció, en un llenguatge prosaic, de coses sabudes a través de la novel·la, la comèdia o d'altres gèneres literaris. Eventualment, és la traducció pedant de l'experiència subjectiva de l'autor o bé de les seves frustracions o els seus fantasmes.

Crec que, entre d'altres causes, una de les que contribueixen que no es practiqui la distanciació necessària, rau en l'actual focalització sobre el poder, un problema sobre el qual m'estendré en tractar el context social de la crisi de la sociologia. En el catàleg de nocions de L. Von Wiese es pot ja observar que més de la meitat dels termes tenen alguna cosa en comú amb relacions de poder, dominació, autoritat, ordenament, uniformació, etc. Des del punt de vista de la reflexió espontània i acrítica i de l'individualisme metodològic, el poder no és una propietat social ni una unitat analítica de sistemes de relacions, sinó que és una propietat personal. Des del punt de vista dramàtic i novel·lesc, passa el mateix. El poder és atribut de personatges.

Hí ha una certa lògica en el fet que tants d'assaigs actuals a nivell *micro* o interindividual, es transformin de fet (i possiblement de forma no conscient ni deliberada) en antisociologies.

D'una part, allò que els seus autors aspiren és a produir un coneixement de naturalesa més sintètica que analítica, una "comprensió" vivencial o vital més a prop de l'art que de la ciència. Com deia Enrique Gómez Arboleya en la seva crítica de la fenomenologia, "allò viscut és allò comprès i allò viscut comprès és la realitat" (1954, *b*, 21). Per obtenir aquesta finalitat de transmissió d'un coneixement, producció d'una veritat subjectivament compartida per l'autor i els seus lectors, cal passar per la recuperació de *l'individu i de la seva identitat*. D'altra part, no pas pocs d'aquests assaigs s'inscriuen en la guerra general contra els rols i els status. A algunes (no totes) de les anomenades "sociologies de la família" s'intenta indiferenciar els rols paterns i materns. Com fa gairebé vint anys vaig sentir dir a una gran psicòloga i pediatra francesa, Françoise Dolto, es tracta de fer del pare un ésser dolç, maternal, rentaplats i desposseït de masculinitat, una mena de mama-bis (i.e., d'abolir el rol patern mitjançant la seva assimilació o indeferenciació amb el matern). En la sociologia de les presons s'escolten coses semblants, sobretot d'ençà que Itàlia, França i Gran Bretanya es troben amb presons superpoblades i amb tensions de vegades no controlables. Els oficials de presons *haurien* de transformar-se en consellers psicològics dels presos, *haurien* de tenir xerrades amb ells i escoltar els seus problemes, etc. Idea aparentment humanitària i amb sentit, però que faria dels oficials de presons una altra cosa, una mena de senyoretetes de companyia per als presos. Aquesta idea parteix d'una imatge radicalment *ideal* d'una presó i d'una reducció (generalitzada i no pas fonamentada) de tots els problemes de delinqüència *adulta* a un cas específic de

delinqüència *Juvenil*, derivat d'una privació afectiva. Durant l'època que ha estat ministre de Justícia (Garde des Sceaux) el senyor Badinter, hem escoltat, per mitjà dels mass-mèdia estatals francesos, sociòlegs que més aviat semblava que feien una transferència als delinqüents de les seves pròpies frustracions, fent del delinqüent un personatge arquetípic ("la víctima de la societat", *sempre*, i això en època de delinqüència organitzada que posseeix mitjans tècnics poderosos i que els usa col·lectivament). En tot cas, avui dia la carrincloneria petit-burguesa està en desús, ja sigui als Estats Units, a Gran Bretanya o a França, cremada pel foc de l'experiència. (Constatació *de facto*, que no té perquè implicar la justificació del que són les presons i de les seves perversions: fàbriques de delinqüència addicional. El que vull dir és que aquests problemes no es resolen pas ni per l'abolició de *rols* ni per la imaginació de *rols* incompatibles amb un context i amb les situacions que el dit context genera).

Si hom parteix de la convicció que l'autoritat i el poder són coses intrínsecament perverses, resulta que *status* i *rols* (en aquest ordre) ja no són unitats analítiques necessàries per a comprendre els sistemes socials i culturals i el seu funcionament, sinó que són enemics que cal destruir. Sota el nom de sociologia, allò que es fa és la antisociologia. Ja que sense *status* i *rols* només quedarien poblacions indiferenciades, i no pas societats. La sociologia seria supèrflua, com ho és per als ramats d'ovelles. Hi ha coses que són tan elementals i sabudes que formen part del patrimoni humà acumulat durant mil·lenis i que solament l'actual adolescència perllongada i el cretinisme generalitzat han pogut fer oblidar. L'individu es fa persona per la relació social, i la persona

humana s'enriqueix per la multiplicació de la seva experiència social. L'home és la suma de les seves relacions socials, diu Marx justament. Cosa que implica, no l'abolició dels rols, sinó la seva pluralitat en la persona. Un ésser humà és més ric com més nombre de rols pugui exercir per damunt dels existencialment obligatoris per a guanyar-se la vida (o per a parasitar un altre ésser humà). Pluralitat de rols, implica al seu torn, en una certa mesura (subratllo el condicional) pluralitat d'estatus; ja que la diferenciació d'estatus és correlativa a la de rols, tot i que no s'hi exhaureix. (En uns altres termes: l'estatus no es redueix a ser una dimensió de rol; el concepte d'estatus té la seva pròpia entitat formal i substantiva). "We all wear masks. Thank heaven for them: they are what give us our individuality", escriu un excellent novel·lista novaiorquès i lúcid cronista de la gent de la seva ciutat (Louis Auchincloss, 1966, pàg. 18). Cosa que implica així mateix que la vida social estigui feta d'una quantitat de convencions; si els éssers humans estiguessin de continu tirant-se en cara allò que pensen uns dels altres, la convivència seria impossible. Una societat transparent, és una contradicció entre els termes.

I per això mateix, no cal usar una disciplina com la sociologia (o una altra "ciència" social) per a denunciar rols, status, convencions, autoritat, poder i totes aquestes coses que són constitutives de societat, d'artefactes civils substitutius de la nua violència. Certament, les convencions poden degenerar en codis d'etiqueta invidible i bizantins (com en les corts de Lluís XIV i Lluís XV), o bé en indecent hipocresia burgesa. Però cal tenir ben clar que l'arma adequada contra la hipocresia, no és la sociologia.

Les relacions interindividuais queden com a objecte predilecte de poetes, novel·listes i autors de teatre que sàpiguen captar la comèdia humana. Aquests artistes són més eficaços que no pas els textos de microsociologia que volen ser manifestos alliberadors (i que funcionen a manera de boomerangs antisociològics).

Quan tots els individus volen ser iguals, el poder es constitueix per a tots i cadascun d'ells, en problema general.

5.- Les identitats dels actors socials

Una de les causes més recents (els dos últims decennis) del descrèdit de la sociologia en la comunitat científica, prové de l'ús de materials biogràfics com a objectes sociològics. Per a pujar una mica d'estatus, a això se l'anomena sociologia "qualitativa". Posar un magnetofon davant d'un polític, o d'una prostituta o d'un reclús, pot ser, sens dubte, un dels molts procediments per a acumular materials d'un cert interès social o polític. El fet de presentar aquests materials directament al públic, amb una elaboració sumària, com si fos un treball sociològic, és una cosa que ha de ser explicada per causes (o compulsions) alienes al coneixement científic, al logos. Quan la quantitat de sociòlegs depassa la capacitat de l'organització universitària de contractar-los, cal publicar un llibre o més cada any i estendre la pròpia bibliografia, perquè aquest requisit és instrumental en les lluites intraacadèmiques per un salari.

Convé de recordar aquí, que el precedent d'Oscar Lewis i les seves biografies "totals", era part d'un estudi general del canvi històric en la societat mexicana. Els individus, el testimoni dels quals s'obté en cinta magnetofònica, representen exemplificacions

(personalitzacions) de grup i de classe social, i aquests grups i classes són significatius *sociològicament* en el procés de canvi històric de la formació social més extensa que els inclou. Per tant hi ha una anàlisi de les relacions de l'individu amb el seu grup o classe, i del grup i la classe amb l'estructura social i el canvi històric. El mateix individu és afectat pel canvi històric a través del grup i de la classe.

Al seu torn, l'individu i els seus descendents a qui ell socialitza, van prenent consciència de la classe i de les relacions socials en les quals estan immersos. La maduració de la consciència social en l'individu, o bé és (i) correlativa del madurament d'una consciència de classe, o bé (ii) l'avança, o bé (iii) s'endarrereix respecte de la consciència de classe, o bé (iv) marginalitza l'individu.

Els processos per analitzar són quàdruples i el material biogràfic és un punt de partida, però en cap cas l'*objecte* sociològic.

A Xile, els darrers anys del període de Frei, un sociòleg xilè m'expressà la seva indignació (correcta) per la moda de les biografies a la suite de l'èxit mundial dels llibres d'Oscar Lewis. Un anglo-america, docent a Oxford, havia publicat una biografia d'un adolescent delinqüent, habitant del barri portuari de Valparaiso. En triar un *déclassé* social, l'autor no podia fer servir els materials biogràfics com a referents empírics d'objectes sociològics; no hi havia la referència a processos sociològicament significatius per a (o en) la formació social, i no podia analitzar la lògica que enllaça els esdeveniments personals amb els processos socials. La biografia d'un

"pelusa" (nom que es donava als nens vagabunds en els slums portuaris xilens) podia ser interessant literàriament. Des del punt de vista científic no era sinó una superxeria. (2)

En els objectes sociològics, els actors individuals queden abstrerts. La identitat *sociològica* d'un actor no és la seva identitat *social*, de la mateixa manera que aquesta no és la seva identitat documental, i.e. la identitat *civil*. Les identitats sociològiques són construïdes per un procés selectiu i analític.

La proximitat entre l'assaig sociològic de materials biogràfics i la literatura (la novel·listica), és enganyadora. Perquè un bon novel·lista no reflecteix directament la realitat social, *sinó que la recrea* en funció de la pròpia concepció del món i dels éssers humans.

La comercialització de l'assagisme sociològic exigeix (donades les propietats de la mercaderia) que l'autor i el seu públic comparteixin una subjectivitat. La recepció acrítica del llenguatge dels individus és una de les condicions de la formació d'aquesta subjectivitat compartida. I donat que una pràctica social produeix (o tendeix a produir) les justificacions i valoracions de si mateixa, aquesta metodologia d'extrema simplicitat, ha produït la seva racionalització. Així se'ns diu que el científic social es troba amb els objectes socials ja organitzats pels actors mitjançant el llenguatge comú. Però els objectes socials que la gent coneix són, o bé grups identificables per observació, o bé manifestacions de l'opacitat i la resistència del nivell social (i.e. allò que es percep com a hostil en les opinions i actes dels altres).

Aquesta via de realisme acrític i pre-científic produeix una quantitat de protosociologies privades alienes a la possibilitat de

prova, incrementabilitat i cumulativitat sistemàtiques del coneixement. Per això aquest pseudo-realisme "sociològic" exhibeix un estil expositiu on es barregen els termes existencials i particulars de la vida quotidiana amb els termes més generals i abstractes. S'empra "la societat" en la màxima extensió i indefinició del terme; i al costat de l'abstracte "la" societat, hi apareix "la" cultura, o "el" sistema, o "el" poder, universals lingüístics que reemplacen els conceptes analítics i estalvien d'haver de pensar. S'ha acomplert així un discurs previst i condemnat per Durkheim:

"... una ciència que podria satisfer els esperits a qui agrada de pensar més amb la seva sensibilitat que amb el seu intel·lecte, que s'estimen més les síntesis immediates i confuses de la sensació que les anàlisis pacients i lluminoses de la raó". (Durkheim, 1895, onzena edició, 1950, pàg. 34).

La recepció directa i acrítica del llenguatge dels actors és una cosa tan inadmissible científicament com si la Patologia general en comptes de fer-se amb conceptes anatòmics, fisiològics, bioquímics, etc., es fes amb els llenguatges dels malalts. La primera condició del científic social és el distanciament respecte del llenguatge dels actors. Les definicions de situacions socials que donen els actors que hi estan implicats, han de ser sotmeses a una reelaboració crítica. Compartir, per exemple, la definició que d'una situació fa el polític professional, suposa ignorar que una de les funcions dels polítics consisteix precisament en el fet que està definint situacions per a l'adoctrinament dels seus públics. La sociologia política ha de fer-se amb el llenguatge dels sociòlegs i no pas amb el llenguatge dels polítics. El sociòleg ha d'explicar l'acció social per sistemes d'interacció i no per les motivacions o sentits subjectius que donin

els actors.

Si es "reifica" l'actor social i s'assumeix en l'anàlisi, sense elaboració crítica, la seva identitat *declarativa*, queden *ipso facto* negativament abstrerts les decisions, els actes i altres observables, que permeten de construir la seva identitat *operativa*. El contrast entre allò que es declara i el que es fa, entre la ideologia i la conducta, la representació i l'acció, constitueix un dels aspectes més substantius de l'anàlisi sociològica.

Com més diversos i de major magnitud són els recursos que controla un actor social, més nombre de rols pot exercir i pot assumir un ventall d'identitats més extens. Cada identitat *declarativa* és part d'una estratègia.

La identitat *operativa* pot estar per sota de les capacitats potencials de l'actor, a causa de la subutilització dels seus recursos (manifests i latents), o pot estar per sobre dels recursos propis, donat que la tensió social o el nivell del seu projecte social o polític obliguen l'actor a produir permutacions de recursos, noves combinacions d'aquests recursos, o a mobilitzar-ne d'aliens insertant-los en el seu projecte.

Per això, cal transcendir en l'anàlisi les identitats civils, jurídiques i socials que ens són donades en la seva immediatesa. En la meva experiència en investigació hi consta una confessió que, en un moment de sinceritat, vaig sentir d'un executiu d'una corporació multinacional. "¿La identitat de les firmes per a les quals treballa? De fet la nostra identitat és un paquet d'estratègies. El paquet conté coses diferents, però és sempre *un paquet*".

En conseqüència, una de les regles de l'anàlisi sociològica consisteix a no confondre els arguments amb les estratègies. Aquestes

determinen aquells i els hi inclouen quan els generen.

Al seu torn els arguments no estan exhaurits (absolutament determinats) per les estratègies. Tots dos camps conceptuals s'encobreixen parcialment, s'interseccionen. I això perquè hi ha arguments que deriven directament de les posicions dels actors, hi hagi o no una estratègia situacional. Aquest tipus d'arguments són col·lectius i són compartits per nombrosos actors, són els eslògans i llocs comuns que coneixen bé tant els sociòlegs crítics com els dirigents polítics o econòmics.

Un alt funcionari relacionat amb la política monetària en un país en vies de desenvolupament i amb problemes en la seva balança comercial, em deia durant una entrevista:

"Quan un empresari industrial em ve a veure, ja sé la classe d'arguments que em dirà, sabent simplement quatre coses: si és el nostre deutor o el nostre creditor (si deu diners a l'Estat o som nosaltres qui li'n devem) i si és importador o exportador".

El meu entrevistat havia construït una mena de matriu d'identitats per a classificar els seus interlocutors: la base era un mínim de variables "dures" i la seva combinatòria: deutor/creditor, i productor-importador/productor-exportador (encreuament que dóna quatre posicions i, s'ha de suposar, quatre arguments diferents sobre polítiques monetària i de control de canvis).

De tot això que acabo d'explicar, se'n segueix la necessitat de diferenciar qualitativament els estudis de demoscòpia o sociografia de les anàlisis pròpiament sociològiques. Els agrupaments estadístics que operen amb atributs tals com edat, sexe, status socio-econòmic, residència urbana o rural, i anys d'escolaritat, tenen una eficàcia ben provada i són portadors d'un grau de confiança, no solament per la

representativitat de les mostres sinó també per la repetitivitat dels resultats. Els col·lectius estadístics revelen identitats *socials* genuïnes, que es manifesten en orientacions i opinions predominants. Ara bé, el treball de demoscòpia o sociogràfic està, respecte de l'anàlisi sociològica, en una relació de certa analogia amb la que tenen les anàlisis clíniques respecte de la investigació de biologia molecular. Constitueixen un treball necessari, però que un cop fet rutina, deixa de ser investigació. Són un nivell que incorpora la rutina científica i que només excepcionalment pot produir nous coneixements.

Si la sociologia té com a objecte l'anàlisi de l'acció social (o amb més precisió, la comprensió de l'acció social), resulta que la recollida i classificació d'opinions estan *per sota* de les potencialitats de l'anàlisi sociològica. Aquesta ha de transcendir les opinions, enfrontar-se a les orientacions, a valors, i a conductes. Obviament la frontera entre tots dos tipus de treball no és rígida; el treball sociogràfic admet la innovació, i és el coneixement dels seus límits (per l'experiència), la base per a superar-lo. També és obvi que les identitats *socials* dels col·lectius estadístics s'esfumin quan es demana a la gent que es pronunciï sobre matèries que no els afecten ni en el seu passat, ni en la seva acció present ni futura i tampoc no els interessa. Hi ha preguntes beneïtes, les quals, sigui quina sigui l'edat, el sexe, la classe social, donen 1/3 de sí, 1/3 de no, i 1/3 de no sap, no respon. Les identitats socials han desaparegut.

Per això l'anàlisi sociològica és molt més interessant com més se centra sobre l'acció, i molt més qualitativa com més opera sobre

actors que prenen decisions d'un cert abast (decisions en organitzacions, institucions, sindicats, partits, etc.).

Com a exemple de construcció d'una matriu de variables "dures", pas metòdic en l'obtenció d'identitats sociològiques, transcriu aquí un quadre de dicotomies establert en un treball encara inèdit. La variable dependent contemplada era: orientacions cap al conflicte o la col·laboració social (o en termes més simples: conflicte de classes/col·laboració de classes). El col·lectiu objecte d'estudi: gent que pren decisions, sigui en empreses, sindicats o administracions. La llista revela la distància conceptual que existeix entre la demoscòpia i l'anàlisi sociològica.

Propietari de mitjans de producció/No propietari.
Titular de capital/Assalariat.

Ocupa el càrrec per temps indefinit/duració limitada.

Pertany al sector públic/al sector privat.

Té autoritat en l'organització/no en té.

La seva acció és més aviat mobilitzadora/més aviat administrativa.

Té poder d'abast societal/només poder local.

L'organització té un fort *esprit de corps*/té un fort *turnover* (de personal).

El sector en què opera està en expansió/està estancat o en regressió.

Transforma el poder econòmic en polític/el seu poder polític es rebut (heretat, delegat, etc.).

El seu grup està a favor de l'alteració de l'*statu quo*/està a favor de mantenir l'*statu quo*.

Algunes d'aquestes variables són contextuals. Els atributs individuals (estadístics) són importants, però importen menys que saber en quins processos socials s'integren les decisions i les accions, si la conjuntura és expansiva o regressiva, si els entrevistats formen part d'una classe montante o d'una classe que va tenir el seu moment polític o econòmic i que ara és conservadora o està a la defensiva. Els col·lectius estadístics no són pas neutres, i els indicadors

estadístics no són pas intercanviables: cal situar-los. (Cf. la coincidència, en aquest punt, encara que amb arguments diferents, d'un sociòleg no marxista com és Erik Allard, en Stein Rokkan, 1966, 1968, 344-345, i d'un historiador marxista com ara Pierre Vilar, 1961, pàssim). Aquest tipus d'anàlisi sociològica s'apropa, qualitativament, a l'anàlisi històrica. Cal saber ex. gr., si el grup crea riquesa o poder, o si viu a càrrec d'altres grups (Pierre Vilar 1961, 34). S'han d'analitzar el projecte i les anticipacions del grup, i veure si és capaç de desenrotllar un procés *learning* col·lectiu (com jo mateix he plantejat en el meu estudi sobre l'empresariat català, 1966, 1967, sobretot en la redacció definitiva en versió espanyola).

Finalment, s'ha de tenir en compte que l'acció és sempre una síntesi d'una diversitat de determinacions i recursos (manifests i latents), propis i aliens, però -aquests últims- poden ser mobilitzats per l'actor si el seu projecte i els mitjans ho exigeixen i el capaciten), i que la síntesi inclou el projecte de l'actor, projecte que és un objecte sociològic en si mateix (tal com han demostrat els esquemes de Touraine: projectes amb un nivell alt, que gestionen tensions o que inclouen altres nivells d'acció, o projectes de nivell baix, reactius, que responen a pressions, etc.).

La sociologia que es limita a estudiar les determinacions que s'exerceixen sobre els individus, i considera (implícitament) aquests i els grups com a receptors passius, és una sociologia que ignora que l'acció és sempre projectiva, orientada a canviar algun estat de coses, a impedir un canvi, o a restablir un estat anterior.

Per això la morfologia social constitueix un nivell primari d'anàlisi. I per això les identitats *socials* són solament referents

empírics per a construir identitats sociològiques.

Hi haurà qui dirà que aquest tipus de coneixement sociològic és instrumental per als qui decideixen, perquè els aclareix els seus propis problemes organitzatius i del seu entorn. Certament que és així. Ciència i tècnica han estat sempre objecte d'apropiació per part de les classes dominants o per les *classes montantes* que aspiraven a fer-se un lloc al costat, o en comptes, d'una classe dominant. No és responsabilitat del sociòleg si actualment aquells que volen ser dirigents de classes dominades, són incapaços (els uns) de sortir-se del deliri verbal, i s'acontenten (els altres) amb arbitrar entre interessos conjunturals o circumstancialment contradictoris de llurs clienteleles.

La sociologia d'una societat ideal no és substitutiu històric de la lluita real, la qual exigeix organitzacions i recursos.

La sociologia que coneix solament consciències reflexes, éssers humans receptors passius de l'estructura social, que els domina i determina, no pot funcionar com a sociologia potencialment contribuïdora a una mutació històrica (sigui revolucionària, violenta, o d'una altra classe).

La primera contempla, en el millor dels casos, mers projectes. La segona no coneix els homes com a subjectes de l'acció i els redueix a objectes de la societat.

L'acció social comprèn constants i canviants, síntesis de determinacions, recursos i projectes. I comprèn així mateix les tensions entre determinacions i recursos, entre determinacions i projectes i entre recursos i projectes.

Tot això tan obvi i fonamental, ha estat oblidat per les ideologies de la tribu, siguin en forma d'oposició abstracta entre

individu i societat (un tema ideològic pre-sociològic), sigui per l'elaboració de sociologies d'una societat ideal.

Com a aplicació pràctica d'aquests principis (que no són apriorístics, sinó producte de la confrontació de discursos teòrics i ideològics amb l'experiència del treball de camp), en el document inèdit abans citat (un text de 1981 per a un organisme estatal espanyol) vaig procedir a exemplificar processos que cal observar en l'anàlisi de l'acció d'un grup de decisors:

- la tendència a la concentració o oligopolització de les organitzacions, on prenen les decisions;

- la dependència respecte a l'aparell estatal, o la influència sobre ell,

- el caràcter més aviat obert dels canals de negociació o la necessitat de recórrer a negociadors intermedis,

- si les formes preferencials de negociació transcorren pel regateig i el contractualisme o per la pressió i el conflicte,

- si les organitzacions són usades instrumentalment i l'actor social en disposa alternativament o si l'actor ha de concentrar els recursos a mantenir una única organització (com és el cas de força sindicats obrers),

- si el llenguatge dels actors revela l'ús de la ideologia com a instrument o si la ideologia és genuïna representació.

- dades històriques: com realitza l'actor el pas del nivell organitzatiu privat a l'institucional públic; com l'actor aconsegueix o produeix la legitimació social del seu poder (i.e., que el seu poder no sigui percebut com a faccional o il·legítim),

Etc.

Construir sociològicament les identitats dels actors requereix

partir la doble dimensió de l'actor: *com un compost* (per combinatòria d'atributs i propietats, analíticament seleccionats) i *com un component* (de camps de poder, autoritat, influència, etc.).

6.- La prova de la història

El meu primer contacte amb "la Gran Teoria" (segons el terme més aviat sarcàstic de C.Wright Mills) fou el setembre de 1960, en un seminari sobre *Welfare State* a Copenhaguen. Bellugant els fils del simposi mitjançant converses en despatxos adjacents al saló de sessions o bé al voltant de la taula d'un restaurant, hi havia Edward Shils. Un dia em cridà a part per fer-me una crítica d'un *paper* que jo havia presentat (i que es titulava "La constel·lació de la indiferència" i que havia circulat en versió anglesa; el text espanyol continua inèdit). Shils em digué que la teoria sociològica estava practicament feta (mapped) i allò que ara calia fer era aplicar-la en la investigació. Mirant el judici retrospectivament, crec que el terme emprat per Shils era correcte, donat que allò que Parsons i els seus col·laboradors (entre ells, el mateix Shils) havien fet, era en realitat una topologia.

La desagregació del sistema social en subsistemes, i la teorització de les relacions entre les parts, i entre el tot i les parts, facultava l'investigador per situar, en territoris d'anàlisis ben definides, els seus problemes de selecció dels "*units*" que calia estudiar.

Allò que la Gran Teoria no procurava a l'investigador era una guia sobre els mètodes més pertinents en funció dels problemes

teòrics.

Sota un punt de vista més aviat primari, la Teoria General parsoniana era portadora d'una garantia de científicitat des del moment que s'articulava a partir del concepte de sistema. Una propietat de la vida social és que transcorre en forma de recurrències i regularitats. Predicar que les recurrències i les regularitats són sistemàtiques, no era sinó una deducció lògica. Emprar *sistema social* i *subsistemes*, en comptes de l'abstracte general *societat*, apareixia com un avenç cognitiu considerable. Encara més: els sistemes socials, predicats analítics de les societats, revelen uns ordres, els referents empírics dels quals estan en la vida social mateixa. La reproducció d'una societat comprèn la continuïtat d'hàbits, pautes de comportament, valors, relacions socials, econòmiques i polítiques. La reproducció social i la reproducció cultural són possibles gràcies al suport material de la reproducció de la població, però aquesta implica al mateix temps una amenaça contra aquelles. La renovació generacional de la població implica una destrucció cultural (la qual és una de les dimensions de la historicitat).

Per consegüent, la Teoria general parsoniana era així mateix percebuda com a realista (i no solament com a conservadora) en la mesura en què integrava una sobredeterminació cultural (3).

Una Teoria general de l'acció que no recolzés sobre els postulats de l'utilitarisme econòmic, ni sobre la dogmàtica naturalista de les motivacions humanes (el freudisme inclòs), apareixia també com un fonament científic de la sociologia. L'especificitat del nivell social desapareix en tots dos casos (en els quals l'individualisme és el fonament comú).

No crec que sigui excessiu de dir que durant un cert període tots hem estat parsonians (igual que, en l'àmbit cultural alemany entre 1815 i 1848, s'era generalment hegelian). Erem parsonians a causa d'una idealització del seu sistema, basada en una extensa ignorància dels textos més difícils. En principi, Parsons i el seu grup no eren uns reduccionistes i tampoc no eren (o això ens pensàvem) uns sobredeterminadors idealistes (o bé n'eren en un sol aspecte, el cultural) (4).

Dit això i un cop constatat que aquest cos de teoria fou hegemònic durant més de vint anys (als països anglosaxons i als àmbits culturals perifèrics o satèl·lits de les universitats americanes, des de Munic a Buenos Aires), allò que importa realment és la rapidesa amb què es va enfonsar. El 1960 era a la seva acmè; el 1970 en Shils mateix contribuïa amb un article a un número monogràfic de la revista londinenca *Encounter* sobre la crisi de la sociologia. En la mesura que la història és el banc de prova de les coses, el cos parsonià no resistí la prova. (Si bé encara resta algun deixeble fidel que pot dir que la Història (amb majúscula) a la llarga serà justa i que no és ella la injusta, sinó la política).

Sobre el context social (polític i històric) de l'enfonsament de l'edifici teòric parsonià, en faré una breu referència en la secció III. El que ens importa aquí és retenir alguns aspectes de la crisi científica. És ja característic de la situació de la disciplina el fet de personalitzar (pels públics universitaris) l'enfonsament de l'edifici parsonià, de manera que l'esdeveniment fou més aviat obra directa o indirecta de sociòlegs que eren extramurs, que efecte de les carències del sistema mateix quan, per la seva situació hegemònica, se

li va demanar molt més del que ell podia donar (i.e., en la investigació empírica i l'extensió a temes no contemplats en el procés de construcció del sistema). Aquesta personalització està ben resumida en el tret d'humor de l'estudiant jueu que deia que *el Goal-attainment* del déu Parsons havia fet fallida (failed) per "the three gifted godless gurus: Goffman, Garfinkel, Gouldner".

Hi havia d'altres raons, de les quals els sociòlegs són mediadors.

La crítica del sistema ha estat feta tantes vegades i per tanta gent, els anys 1960 i 1970, que fóra una pressumpció afegir-hi alguna cosa d'original i fóra tediosa fer-la de nou. (La crítica és, a més, tan extensa com l'obra mateixa de Parsons; retre compte de totes dues, exigiria un treball d'equip i un llarg temps). Ara bé, hi ha qüestions imbricades en l'enfonsament de l'edifici teòric parsonià, que no eren (ni són) circumstancials i que afecten tota l'empresa de la sociologia. No va ser només una teoria que simplement deixà de ser vigent ni uns llibres que es van deixar d'estudiar. Cap reconstrucció teòrica no ha vingut a substituir-los (malgrat força intents) i la crisi de l'estructural-funcionalisme en la seva versió parsoniana fou de fet l'avenç de la crisi general, i la més profunda, de tota la disciplina.

Faré una distinció a l'engròs (donats els límits d'espai, per bé que el tema és central dins dels objectius d'aquest assaig) entre qüestions substantives, qüestions teòriques i qüestions tècniques.

Qüestions substantives: com ha repetit recentment Jiménez Blanco (1985, 1996), l'obra de Parsons proposaria una síntesi de l'acció social, en l'anàlisi de la qual no es plantegi la vella oposició entre grans subjectes col·lectius i l'acció de subjectes

abstractament individuals. Dit en d'altres termes, l'obra de Parsons es proposaria la síntesi dels nivells d'anàlisi *macro* i *micro*.

Si es consideren les coses rigorosament, aquesta primera escomesa ha de ser constitutiva de tota teoria social. Allò que diferencia les teories és l'especificació de les relacions entre el nivell *micro* i el nivell *macro*. Només els idealistes fideïstes creuen que la història (això és, les objectivacions de les accions humanes) la fan els conceptes o un esperit transplanetari; i només els individualistes solipsistes consideren innecessari de pensar en subjectes col·lectius. Són els homes els que fan la història, sota condicions que ells no han triat, diu Marx (a qui s'atribueix, arbitràriament, l'atribut de col·lectivista màxim). Els homes executen una síntesi constant i canviant de les accions que volen amb les que poden. Això és vàlid per a la sociologia, l'economia i d'altres ciències socials. "Si no existissin determinacions, no hi hauria ciència econòmica i s'escriurien novel·les econòmiques" (Tinbergen, J., 1954, 368). Per tant, el requisit de fer una síntesi dels nivells *macro* i *micro* és general i no crec que mereixi una avaluació particular, com al *fiat* que distingeix a Parsons. Allò realment significatiu és conèixer com estan construïdes i especificades, i amb quines direccionalitats, les relacions entre el nivell *micro* i el nivell *macro*.

Fent servir un llenguatge complicat, obscur, i que (tal com molts textos de Weber) s'ha d'anar traduint lentament a termes més transparents i amb menys càrrega semàntica, l'obra de Parsons i el seu grup revela una gran consistència i continuïtat. Vegem algunes proposicions fonamentals:

"Tota acció és relacional" (1957, 35)

"Tota acció (...) implica dues referències, una al pol de la situació i una altra al pol de l'orientació" (1957, 36). (Dit de forma més senzilla: tot actor, individual o col·lectiu, es troba en una situació i està motivat per una, o unes, orientacions).

"Un sistema d'acció és un sistema de relacions entre actor i situació" (1957, 36)

"Només els actors en interacció constitueixen un sistema social" (Only interacting actors constitute a social system; 1957, 11)

"Una col·lectivitat (collectivity) és un tipus especial de sistema social, que es caracteritza per la capacitat d'acció concertada. Això implica la mobilització dels recursos de la col·lectivitat per arribar a finalitats específiques i habitualment (usually) explícites, i implica també la formalització dels processos de decisió a compte de la col·lectivitat com un tot" (1957, 15).

"Tot sistema social funciona en una situació, definida com a externa a ell" (1957, 17).

"Un sistema social es caracteritza sempre per un sistema institucionalitzat de valors. El primer imperatiu funcional del sistema social, és de mantenir la integritat d'aquest sistema de valors i la seva institucionalització" (1957, 16).

"Les relacions amb la situació són problemàtiques. D'aquí emergeix un interès *generalitzat* (sic) a establir i incrementar un control sobre la situació" (1957, 18).

"El sistema ha de "cercar" ("seek") finalitats controlant elements de la situació" (1957, 17).

"Un fi (goal state) és una *relació* (subr. orig.)

entre el sistema i un o més objectes situacionals, la qual maximitza l'estabilitat del sistema" (1957, 17) (En altres termes, el sistema té l'imperatiu funcional d'arribar a aquests fins. Aquest és el segon imperatiu funcional).

(Resumeixo:) El tercer imperatiu funcional és l'adaptació. Definició d'adaptació: "Manipulació de l'entorn en interès de la consecució de fins (Goal-attainment)" (1956, 404).

"El quart imperatiu funcional per a un sistema social és "mantenir solidaritat" en les relacions entre elements (units)" (1957, 18).

"Cal distingir entre els elements que pertanyen a la *situació* de l'acció i els que pertanyen a l'*orientació* dels actors" (1957, 35).

"El funcionament d'un element en un sistema d'interacció depèn en última instància de la motivació dels actors individuals que participen en l'element" (1957, 50).

"L'ús (expenditure) d'energia motivacional és unidireccional" (1956, 405).

(Resumeixo:) Per mantenir el sistema en relació al seu entorn, el sistema ha de proveir un màxim de gratificació als seus membres, una part de l'energia motivacional ha de dirigir-se a resoldre problemes d'adaptació, problemes integratius, i problemes de gestió de tensió" (1956, 405).

L'acció no pot ser simultàniament maximitzada en tots aquests punts (1956, 405). "Tot sistema social, com a condició d'equilibri, ha d'assolir una solució relativament satisfactòria en els seus quatre problemes bàsics. La maximització en relació a tots quatre problemes,

simultàniament, és impossible" (1957, 46-47).

"Les societats totals tendeixen (tend) a diferenciar-se en subsistemes, els quals s'especialitzen en cada una de les quatre funcions bàsiques" (1957, 47).

D'aquí se segueix la diferenciació entre *subsistema econòmic* (resol els problemes d'adaptació a l'entorn), *subsistema polític* (assegura que la societat pugui i sigui capaç d'assolir els seus fins), *subsistema integratiu* (de les relacions entre elements del sistema), i *subsistema de manteniment de valors institucionalitzats* (relacions *intra* elements, o en altres paraules, *interiorització* dels valors i control de les disfuncions).

Cadascun dels subsistemes forma part de la situació dels altres tres (1957, 51) (Asserció fonamental).

Aquestes proposicions signifiquen, en el nivell *micro*, que les relacions socials que formen el sistema, es mantenen en tant que:

- (i) els actors les necessiten per realitzar uns fins;
- (ii) aquests fins satisfan llurs motivacions;
- (iii) una part de l'energia dels actors es consumeix en la conservació de les relacions i, transitivament, del sistema;
- (iv) els actors trien estratègies, segons desitgin o necessitin de maximitzar un aspecte o l'altre. L'acció és sempre selectiva.

Atesos aquests postulats, la noció de sistema és sempre funcional i integrativa. Les hipòtesis per a la investigació empírica han de ser conservatives dels sistemes. Parsons ha pres de la sociologia alemanya dues grans i fonamentals idees. L'una prové de Toennies. En la construcció dels tipus de vincle social, que són voluntaris dels

actors, es prenen en compte només les orientacions positives (i.e., aquelles que tendeixen a mantenir el vincle social, siguin de naturalesa comunitària, siguin de naturalesa associativa). L'altre gran idea procedeix de Simmel. En la societat actual els grups només poden realitzar *llurs fins* en col·laboració amb *d'altres fins* dels grups amb els quals interactuen. (Aquesta idea, de capital importància, resorgeix de forma discontinua en la teoria sociològica postparsoniana, sense citar el seu origen en Simmel, cf. Martin Albrow, 1968, i sobretot M. Crozier et al., 1977. 1981).

D'això se'n segueix que l'actor es determina, en part, a si mateix, donada la naturalesa de les relacions socials en què entra. En comptes que la seva acció sigui determinada per un context que li és extern, allò que fa l'actor és *construir una situació*. (La diferència entre *contexte* i *construct*, és un dels postulats analítics explícits en Crozier; cf. 1981, 391 i ss.). La situació és co-construïda per diversos actors i cadascú d'ells té la seva definició de la situació. El concepte de definició de la situació per l'actor, el prengué Parsons (i ho reconeix explícitament) de W.I. Thomas (cf. Parsons, 1954, 29, 145, 234). Però aquesta capacitat de definir la situació no és ni arbitrària ni discrecional. Els actors defineixen llurs situacions *institucionalment*, i.e., en termes pautats per la cultura que els inclou. Aquesta cultura posa, així mateix, límits a l'acció social, en la mesura que prohibeix (exclou) no solament certes accions, sinó també certes definicions de la situació.

Amb tot, la situació és susceptible (passible) de ser manipulada *adaptativament* pels actors.

Els continguts normatius culturals (sistemes de valors) es constitueixen, analíticament parlant, o bé en la variable independent (determinació directa del comportament per les especificitats del subsistema cultural) o bé en *una variable intervinent* (que modula la determinació entre les variables independent i la variable dependent o variable "final" que cal explicar).

Crec que aquest esquema és força transparent, i que el complex i prolix edifici parsonià va obscurir amb una argumentació innecessària (com totes les idealistes) allò que en un principi és intel·lectualment senzill (si es rumia amb ordre i temps).

En els textos primerencs de Parsons, el llenguatge és més clar. En l'assaig de 1938 *The Role of Ideas in Social Action*, (cf. reed. 1954, pàg. 20) resta dit amb una claredat admissible: es tracta de prendre les idees com a variable independent (sic) en la determinació de l'acció social.

(En altres termes: es tracta de l'operació contrària a aquella habitual en sociologia, més o menys influïda per Marx o per Mannheim, que deriva les idees de l'estructura social).

Un examen més detallat ens porta a la conclusió que, en la concepció de Parsons, l'acció social ha de ser explicada per una *síntesi de les situacions amb les orientacions dels actors*. Les orientacions poden ser classificades científicament, en un sistema de parells dicotòmics (universalitat / particularisme, orientació vers el jo / orientació vers la collectivitat, especificitat funcional / inespecificitat funcional, afectivitat / neutralitat afectiva, ascription / achievement, més tard canviada o incorporada al cinquè parell quality / performance).

D'aquests cinc parells, dos (el primer i el cinquè) fan

referència a criteris per a la categorització d'objectes (o dit de forma més senzilla: concerneixen la definició dels components de la situació, *extra-actor*) en tant que els tercer i quart parell fan referència a l'actitud de l'actor mateix (i.e., fan referència a variants *intra-actor*). (Agrupament-diferenciació que és una reelaboració de criteris establerts abans de Parsons per Thomas i Znaniecki, cf. Parsons, 1954, 357).

Aquesta classificació de variables és l'aportació més efectiva de Parsons a la possibilitat d'una sociologia científica. I no sorprèn que una gran part de la investigació empírica americana s'hagi concentrat en l'observació de comportaments d'actors, ja sigui assumint les dicotomies parsonianes, ja sigui validant-les. Cada dicotomia construeix un espai cognitiu *i el tanca*, amb només dos termes. Aquí rau la seva força. Aquí hi ha un veritable sistema cognitiu *i és un sistema tancat* (en el sentit de Max Gluckman i Ely Devons, *Closed Systems and Open Minds*, 1964). Els actors (en aquest espai cognitiu els actors són *sempre* individuals) estan orientats o bé cap a l'egoisme, o bé cap a la collectivitat, o bé pel particularisme o l'universalisme, són afectivament tensos o són afectivament neutres, etc.

Ara bé: malgrat tota l'argumentació de Parsons sobre l'especificitat del nivell social respecte als sistemes de la cultura i de la personalitat, allò que revela el sistema de variables és precisament tot el contrari: la completa penetració d'aquest sistema pels altres dos. La "posada entre parèntesis" de la psicologia com a ciència que tracta de les bases hereditàries de la personalitat i de la seva estructura motivacional, tan sols era una ficció argumental.

De fet, l'única variable pròpiament sociològica és la del cinquè parell, Quality/Performance, en la mesura que és una reescriptura de la dicotomia Input/Output: allò que l'actor posa en el sistema i allò que n'obté com a rendiment.

Encara més: el cos teòric general accepta, per a explicar l'acció, les definicions de situació que en fan els mateixos actors. Per a la categorització de les situacions, Parsons no ofereix un sistema cognitiu ferm i analític com per a la categorització de les orientacions.

I aquest és un dels drames de la sociologia com a empresa científica i no solament de la sociologia parsoniana. O bé la sociologia tracta de l'actor (i recau en psicologia) o bé tracta de l'organització social i aleshores practica, ja sigui:

a) un *reduccionisme econòmic* de l'organització social a les seves bases sòcio-professionals o en classes socials; ja sigui

b) una sobredeterminació cultural de l'organització social pels valors, o finalment

c) tracta de les *relacions entre organització social i actors* com a pressupost per a explicar l'acció social.

La definició de la situació pels mateixos actors és un objecte que cal investigar. I els *constructs* dels actors són fenòmens per investigar, són referents empírics per als *constructs* analítics que ha de fer el sociòleg.

Es clar que els actors defineixen situacions amb materials que troben al seu entorn ideològic. No pot ser d'altra manera, perquè vivim en espais i temps, socials i culturals. Aquesta connexió no implica, al meu entendre, cap síntesi analítica satisfactòria, científicament parlant, entre el nivell *micro* i el nivell

macro.

Altrament dit: després de Parsons estem com abans d'ell: en el problema que presenta per a tot científic social (no solament sociòleg) el fet que els "objectes socials" apareixen davant nostre com a organitzats ja pels propis actors, amb llurs llenguatges.

D'aquesta dificultat n'era conscient Spencer, ho era Marx, ho era Durkheim, ho era Mannheim, ho és Touraine, i és una dificultat encara no superada.

L'explicació de l'acció social per la relació actor/situació, és insuficient. Entre tots dos termes hi ha nombroses mediacions: el mode d'implicació en una situació (Mannheim); la *imatge* o codificació de la situació, procés selectiu, per l'actor, de la informació continguda en la situació (Boulding); el sistema de relacions socials en què l'actor està implicat (Touraine); l'estructura de relacions a través de les quals s'opera el trànsit de la implicació a la mobilització (S.F. Nadel); les propietats generals del *milieu* social (Durkheim), etc. (5).

A més, els actors es diferencien pels seus recursos. No tothom està capacitat per a manipular la situació; de fet, hi ha maneres d'adaptar-s'hi *intra*-actor; aquesta és una de les funcions de la ideologia. Ideologia = codificació de la situació en termes que la racionalitzen.

Un cop dit això, en el mateix disseny parsonià eren admesos (com a latents) els comportaments destructors. Parsons sempre considerà l'energia motivacional com a bifront, a la vegada necessària per la performance social i nociva per a la integritat del sistema social i

la institucionalització del sistema cultural. La renovació de la població porta nova vida, però en porta també la mort (sortosament selectiva) per a una part dels elements de societat i cultura. D'aquí l'aspiració clàssica a bloquejar l'organització social. Aspiració que es renova, en un altre contingut, en les utopies modernes de l'organització social última i perfecta. I d'aquí la part de raó que té Gouldner en la seva connexió entre Plató i Parsons. Parsons és un teòric de l'ordre cultural estable així com Plató ho fou d'un ordre polític a la vegada comunitari, jeràrquic, i definitiu.

Si es produeix una situació de pluralitat de sistemes de valors, que estan en relacions conflictives, o es produeix una situació de coexistència entre algun sistema de valors i alguna de les formes del nihilisme, o en fi, es produeix una situació de relativisme axiològic que coexisteix amb l'utilitarisme individualista, els actors resten lliures d'exercir estratègies no contemplades per l'estructura normativa dels sistemes d'acció. Cada actor tracta de manipular la situació, en la mesura dels recursos que té, i si això no és possible i la situació no li és existencialment necessària, tracta de trencar-la o sortir-se'n.

Alternativament, l'actor assumeix la situació com una representació escènica, i hi juga talment una obra de teatre. Es l'hora del cinisme nu d'una part, al costat del poder nu de l'altra.

Com he escrit en un altre lloc:

"El desenvolupament del pensament estratègic és una manifestació de la crisi social i de la crisi de la sociologia. En el pla societal, cada vegada funciona de forma més precària la integració social a través dels valors. En el pla intel·lectual, la ciència social és cada vegada més inhumana i cada vegada menys una ciència de l'home i per a l'home. Allò que interessa avui als actors socials és una determinada classe de coneixement

que incrementi les possibilitats d'èxit en una determinada acció. Des del municipi, fins al sistema polític mundial, hi ha actors travats en complexos sistemes de partició, cooperació i conflicte. Un control social disputat entre grups d'estrategues-programadors implica una societat regida per un racionalisme amoral."

(Inèdit, E.P.L-H., *Sobre la interdependència entre sociologia política y sociologia de las relaciones económicas internacionales*, 1981). (Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas).

Amb això hem arribat nosaltres també al nivell *macro*. Cal ara examinar la crisi científica en aquest nivell, a partir dels supòsits particulars de la Gran Teoria parsoniana, per abastar després la generalitat de la disciplina.

Des de la meitat del decenni de 1931 a 1940, fins a final del de 1941-1950, Parsons es va atènyer a un esquema teòric que consistia en tres sistemes (el de la cultura, el de la personalitat i el sistema social), cada un d'ells dotat de la seva pròpia especificitat i tots tres necessaris, conjuntament, per a una teoria general de l'acció social. El concepte de *sistema social* no recobria necessàriament, amb caràcter unívoc, el nivell societal (i.e., la "societat" global corresponent a la Nació-Estat); aquest concepte podia aplicar-se tant a la interacció entre dos actors individuals com al sistema mundial de relacions internacionals que tenen per actors els Estats. (Amb la qual cosa, el seu poder heurístic era pobre, en relació inversa a la seva extensió). Dos actors en interacció de *rols* formaven ja sistema social. Res no s'havia avançat d'ençà del, llavors famós, *Rektorrede* d'Otto von Gierke en la Universitat de Berlín el 15 d'octubre de 1902, en el qual Gierke feia una transacció entre les concepcions individualista i substantivista (anomenada orgànica aleshores) de la societat, tot postulant la realitat *sui generis*

de l'acció humana (collectiva), acció motivada psíquicament però no reductible, en els seus productes collectius, a objecte d'una ciència natural. I poc s'havia avançat des de la concepció dels neokantians alemanys (en totes les seves diverses escoles) que en llur lluita contra el positivisme (sobretot contra el francès) havien substituït el concepte indistint de *milieu* pel concepte històric, creatiu i humà, de *cultura*. Poc s'havia avançat, en fi, des que els estudis sobre la personalitat individual feien servir (ja des del segle XVIII) diverses síntesis d'un reduït ventall de conceptes centrats al voltant dels trets heredats (innats) i aquells adquirits de l'entorn. Parsons, fins a principis de 1950, no havia fet sinó reescriure de forma complicada i juxtaposar en forma d'esquema *general* teòric de l'acció, els tres camps: aquell dissenyat per Gierke (i reelaborat teòricament per Weber), el referent empíric del qual són les interaccions i els seus productes; el camp de la cultura (conjunts simbòlics amb coherència, significació i orientacions pròpies), i el camp de la personalitat individual (síntesi d'energia vital indiferenciada, d'impulsos (drives) i de pautes de comportament apreses). A principis del decenni de 1951 a 1960, Parsons, anticipant-se a les noves grans modes sociològiques que omplirien els debats de l'"era del desenvolupament" (econòmic), començà de fer una aplicació de la seva teoria general de l'acció a aquesta "classe particular de sistemes socials que són les societats actuals" (nacionals). Desplaçà l'atenció teòrica vers la dinàmica de les societats modernes, però d'acord amb la seva estratègia científica, començà per fer una topologia del sistema social (en l'aplicació societal d'aquest concepte). Al mateix temps continuà perfeccionant i diversificant la teoria general de l'acció social (aplicable a qualsevol nivell o

territori analític), de forma que cap a 1976 (tres anys abans de la seva mort) havia afegit un quart sistema als tres clàssics (el *behavioral organism* va completar els sistemes cultural de la personalitat i social). (En un altre lloc he assenyalat com aquest últim acte teòric parsonià, amb un retrocés aparent cap a una dimensió naturalista, la de l'organisme fisiològic humà, era, paradoxalment, consistent amb el caire idealista i nominalista de la seva obra).

El sistema social a nivell societal restà estructurat en subsistemes. Un examen de les construccions parsonianes palesa que Parsons mai no va pensar els sistemes més enllà d'on havia anat l'estructural-funcionalisme dels antropòlegs socials britànics: es tracta de sistemes de *rols*. Obviament, els rols poden ser denotats amb un nombre il·limitat de predicats. Els éssers humans som uns sintetitzadors formidables i a més les organitzacions socials són plurifuncionals. Donades totes dues condicions fàctiques, qualsevol *rol* pot ésser inscrit en diversos camps analítics, i el predicat que el qualifica resulta que és circumstancial: en una societat ex.gr., els *rols* de les administracions públiques poden ser qualificats d'"adaptatius" (perquè les administracions públiques són, com als Estats Units, servidores de les empreses privades i de les corporacions econòmiques privades) i en una altra societat els *rols* de les administracions públiques poden ser qualificats d'"implementatius de lleialtats" (tal és el cas de França, una part de les administracions de la qual, s'identifiquen amb els principis fonamentals de l'Estat). Parsons va anar dibuixant, decenni rere decenni, els seus territoris analítics quadrangulars, fins a arribar a un esquema de quatre subsistemes: el fiducidari (que inclou els nivells més alts de moralitat i racionalitat), el comunitari (que

comprèn, sobretot, la solidaritat i les lleialtats), el polític (que ja en coneixem la definició) i l'econòmic (producció, tecnologia, inversions, ja definit des del 1957 en *Economy and Society*). Una detallada metateoria (cf. el pròleg de Carlos Moya al llibre de José Almaraz, 1981), en la qual són summament escasses les proposicions teòriques (científiques) de la forma, *Si A, sota les condicions x, y, z, aleshores B*; o proposicions de la forma, *Si el subsistema A canvia l'estructura en el sentit X o en el sentit Y, es produiran canvis N, N+1, etc, en els sistemes G, I, etc.*

El pas teòric de Parsons, en treballar sobre el nivell macro, consistí fonamentalment en una sola cosa: que abandonà els actors purament individuals, amb llurs motivacions psicològiques, per dedicar-se a contemplar actors col·lectius, amb processos de *decision-making* formalitzats i institucionalitzats. (Dit en uns altres termes, els actors són, en gran part, organitzacions que creen els seus propis reglaments i es regeixen per normes legals). La construcció teòrica estableix un espai a quatre dimensions, pel qual circula energia motivacional, interaccions, béns i serveis, normes legals, valors.

Ara bé, resta en peu la qüestió, científicament capital per a una teoria que no sigui mera especulació, de la direccionalitat de les determinacions.

Recordem la proposició que diu que cada un dels sistemes forma part de la situació dels altres tres.

Amb aquest disseny, cap anàlisi empírica no pot limitar-se a relacionar un actor amb una *situació en el seu propi sistema*, donat que la situació ha de ser així mateix construïda amb elements

dels altres tres subsistemes. Cada subsistema pot subministrar a la vegada variables independents i variables intervinents (essent, per hipòtesi, l'acció social la variable a explicar o variable dependent). Tota acció cultural inclou aspectes econòmics i polítics; tota acció política inclou aspectes econòmics i culturals, etc. Des d'un punt de vista topològic aquesta xarxa és rica i complexa i va de dret a aprehendre l'esbalaïdora i plurifuncional diversitat de l'acció social. Des del punt de vista de la cognició científica, aquest disseny no és gaire cosa més que una reelaboració d'allò que sabem des de Montesquieu: que tot està relacionat amb tot. Es a dir: desapareix l'especificitat del nivell social pròpiament dit.

El sistemista francès Ives Barel va servir-se d'una analogia de la matemàtica topològica per donar-nos una imatge d'aquest problema del sistema social que funciona a un temps com a envolupant i com a envolupat. Diu Ives Barel en *Le paradoxe et le système* (1979) que és com una cinta de Moebius, en la qual l'exterior esdevé interior i recíprocament.

En termes més planers, podem usar el dictum comú francès que diu *le tout est dans le tout et réciproquement* (frase que agradava al ministre Couve de Murville i que usava en tornant de Brusselles a París després d'alguna tempestuosa, i inacabable, discussió política o econòmica, o totes dues, en les institucions de la CEE).

La qüestió no és insignificant. Els althusserians també van haver d'inventar tota una complicada estructura de "regions" i d'"articulacions" entre "regions". Aquests dos termes, tant a París com a les universitats satèl·lits de l'especulació abstracta francesa, van esdevenir els termes favorits des de finals del decenni de 1960 a finals del 1970. Cada "regió" tenia la seva pròpia "teoria regional"

(sic) relativa a alguna classe de relacions (polítiques, jurídiques, etc.) i.e., entre el tot i les parts i viceversa. I, donat que en una societat històrica (base empírica dels sistemes i de la seva agregació *social*) hi ha parts més endarrerides i d'altres més avançades, o que en el llenguatge del pastís de crema de la "modernització" hi ha parts arcaiques i parts modernes, els althusserians van topar amb el problema, i no pas petit, del temps social diferent del temps històric. Cada regió tenia una espècie de rellotge tou, com els que pintà Dalí, i cada rellotge marcava una hora diferent; era la seva imatge onírica de les asincronies entre les "articulacions". Els que hem tingut a París, entre els nostres alumnes, a fervents althusserians, podem explicar a quina logomàquia condueix el somni de la raó.

Recentment, en termes més assenyats i casolans, ha estat Miguel Beltran, a Espanya, qui ha alludit de nou (1985, 8) a aquest problema de l'objecte de coneixement sociològic:

"Un objecte d'una complexitat no imaginable (...) que imposa la penible obligació d'examinar-lo de dalt i de baix, per dins i per fora, per l'abans i pel després, de prop i de lluny; pesar-lo, comptar-lo, mesurar-lo, escoltar-lo, entendre'l, comprendre'l, historiar-lo, descriure'l i explicar-lo; sabent a més que qui el mesura, comprèn, descriu o explica, ho fa des de posicions que no són gens neutres".

Cal afegir-hi, un objecte que ve condicionat per les expectatives de les organitzacions i institucions que encarreguen i financen les investigacions (com molt bé recorden en el seu assaig Estruch i Cardús). Condicionament que queda, en part, satisfet precisament quan en el text final d'un estudi resulta que tot està barrejat, allò social i allò cultural, el que és psicològic i el que és econòmic,

allò individual i allò col·lectiu, ja que es pensa que s'ha de vendre un quadre que sigui *una síntesi vital*. (Amb menyspreu pel fet que no qualsevol síntesi és vàlida científicament; una síntesi ha de ser el resultat d'un treball analític previ i aquesta anàlisi ens porta cap a *una* determinada síntesi i no a d'altres).

Per les organitzacions que financen les investigacions, la riquesa i multiplicitat dels punts de vista són una garantia aparent de l'objectivitat dels estudis. Però l'acumulació de punts de vista té poc de coherent amb les exigències de l'explicació científica, la qual vol economia, metodologia, anàlisi, elegància lògica, poder explicatiu i simplicitat. La tasca del científic consisteix a explicar allò que és heterogeni i múltiple a través del que és simple i racional.

Karl Mannheim acarà, fa decennis, aquest problema de la investigació sociològica, i l'explicà des de l'angle d'allò que ell anomenava sobrecausació dels fenòmens:

"... un fenomen determinat és explicable en diversos plans convergents de causació (...) ¿Què podem decidir davant una tal redundància causal? (...) Oblidem els orígens múltiples de l'acció i (...) tenim la impressió que el fenomen queda sobreexplicat (...) No hem descobert la diferència entre la sèrie necessària d'agents causals, d'una banda, i la classificació abstracta de motius aleatoris de l'altra, i els hem ficat tots junts en el mateix parèntesi sense tenir en compte si són funcionalment pertinents o no. D'aquesta forma quan apleguem les "causes" psicològiques, sociològiques, econòmiques i polítiques del mateix esdeveniment, restem confosos pel fet que tingui més causes de les que són funcionalment necessàries". (Karl Mannheim, 1931, 1957, 118-119)

Més a prop nostre, Alfred Grosser s'ha fet també problema (per al científic polític) d'aquest aspecte de sobrecausació dels fenòmens (Grosser, 1972, 83-125) com a resultat de la inexistència d'una teoria heurísticament pertinent.

Per això les modes de Gran Teoria s'estalonen reactivament: cadascuna neix com a reacció contra les carències de l'anterior, desperta un gran entusiasme en el període en què emergeix i és coneguda i venuda com la veritable i definitiva teoria científica; dura algun temps igual que un illot ferm emmig d'un pantà d'empirisme mesquí i de sentit comú, i finalment s'enfonsa quan els seus fonaments es revelen fràgils per resistir l'enorme pressió de la realitat empírica, pressió que la Moda Teòrica no pot soportar.

El procés històric de l'empresa anomenada sociologia ens mostra així una alternància de salts positius endavant i de regressions desencisades, amb uns vaivens constants entre els nivells individual i col·lectiu, el *micro* i el *macro*, entre la recerca de terra ferma a les estructures econòmiques, demogràfiques i en general estadístiques, i el vol fantasiós verbal que, jugant amb paraules generals i abstractes, es pretén creatiu. No hi ha disciplina acadèmica amb status científic que sigui, simultàniament, tan discontinua i tan poc cumulativa, amb tants replantejaments, retorn als pares fundadors i tornem a començar de nou, i que al mateix temps desperti, episòdicament, tantes adhesions emocionals entre els públics de classe mitjana culturalment motivats.

La Gran Teoria parsoniana es formà com una reacció contra l'empirisme amb algebrisme ingenu de Lundberg o Dodd. Conegué el seu zenit quan el sofisticat treball en la segona generació de computadores de gran capacitat, amb l'anàlisi multivariable, mostrava ja els seus límits i la necessitat de ser dirigit per un ordre teòric previ. La Gran Teoria estructural-funcional fou atacada des d'Europa per l'hiperempirisme dialèctic de Gurvitch (de primer) i per l'estructuralisme que es creia marxista (després). Avui dia ningú no

es recorda ja de l'hiperempirisme diàlectic (i dinàmic) de Gurvitch que va regnar a la Sorbonne fins a mitjans del decenni de 1960, i molts dels estructuralistes amb etiqueta marxista s'estimen més que ens oblidem que en van ser i que van defensar les cogitacions dels seus dissortats mestres, tots ells (Lucien Sebag, Nicos Poulantzas, Louis Althusser) afectats per cruels tragèdies personals i intel·lectuals.

El panorama actual accentua, per consegüent, la discontinuïtat científica i fa difícil un procés de reconstrucció. Edward Shils deia lúcidament el 1970:

"Un sociòleg no pren un problema en el punt que el va deixar un altre, perquè no està clar el punt on el va deixar" (E.A. Shils, 1970, pàg. 60).

En la segona meitat del decenni de 1970, el mosaic de teories disponibles havia cristal·litzat en una quantitat de sectes, les quals es comportaven com a tals sectes, i.e., amb un moviment alternatiu d'encapsulament sobre elles mateixes i de sortides histriòniques a camp obert per a increpar alguna altra. Estaven disponibles: les romanalles acadèmiques de l'estructural-funcionalisme, la sociologia anomenada crítica (i que era més crítica que sociologia), totes les versions de l'estructuralisme i del marxisme, l'interaccionisme simbòlic, l'etnometodologia, noves versions de la fenomenologia com ara les sociologies de la vida quotidiana, la sociologia de casos o biogràfica, i per suposat, es continuava fent el treball empíric d'enquestes i de demoscòpia. Per acabar el quadre he de citar també la sociobiologia: el llibre amb aquest títol, el primer d'una sèrie, aparegué el 1975 simultàniament a Cambridge (Mass. USA) i a Londres. Molta gent el considerarà una regressió naturalista, sense adonar-se que

E.O. Wilson plantejava com a crucial el problema de l'altruisme.

I és precisament un altruisme inespecífic allò que ja no se'ns podia demanar, i vàrem ser molts qui ens apartàrem de la Gran Teoria tot considerant que el seu cas com a ciència estava perdut definitivament.

Fet aquest *excursus* general, anem ara pels problemes que ens interessen, amb el major detall en la mesura del possible, dins un breu assaig com aquest:

Qüestions teòriques: En seminaris amb estudiants de nivell avançat o de postgrau, de vegades ha sorgit la pregunta: ¿I si fos un error la definició de l'objecte de la sociologia com la comprensió de l'acció social partint de la dicotomia actor/situació?

Aquest plantejament, o millor dit, aquest qüestionament, deriva de constatar els inextricables problemes a què condueix la dicotomia actor/situació com a punt de partença.

Per ser justos amb Parsons, cal assenyalar que almenys en un text de 1945, l'esquema està explícitament qüestionat:

"L'estructura dels sistemes socials no pot ser derivada directament del marc de referència actor/situació. Requereix una anàlisi funcional de les complicacions que hi introdueix la interacció per una pluralitat d'actors" (T. Parsons, 1945, reed. 1954, pàg. 229).

L'observació de Parsons s'inscriu en el context d'una argumentació a favor de la teoria estructural-funcional i per consegüent els paràgrafs que segueixen el seu interessant incís, van dirigits a parlar de necessitats socials integratives i de la institucionalització de les *definicions de la situació* pels actors.

En coherència amb aquest plantejament, quan Parsons passa a teoritzar sobre el sistema social en la seva aplicació més extensa (i.e., a nivell societal) tots els subsistemes estan funcionalment integrats. I donat que els subsistemes tendeixen a un estat d'equilibri, no és admissible la hipòtesi que un d'ells sigui disfuncional per als altres. Dir que el subsistema econòmic pot ser disfuncional per al subsistema polític o per al cultural, fóra contradictori amb tot l'edifici aixomàtico-deductiu. En el cas del subsistema econòmic, seria oi més inadmissible pel fet que aquest codifica les accions socials *adaptatives*.

Els conflictes socials restaven, per definició, reduïts a conflictes de rols, de status i de coherència inter-atributs. Per exemple, les motivacions d'alguns individus no podien ser satisfetes pel sistema cultural. O bé, en el subsistema econòmic es creaven nous rols, no previstos pel subsistema cultural ni pel polític. Hi havia conflictes possibles, cultura-personalitat, personalitat-status, rols-status, etc., no n'hi havia a nivell sistèmic. Fem memòria que durant dos decennis bona part de la investigació empírica girà entorn dels problemes de desequilibri de status, i.e., els problemes paradigmàtics de gent de classe mitjana amb atributs culturals més aviat elevats i amb remuneracions baixes, o bé amb atributs polítics alts i atributs culturals baixos, o bé amb atributs econòmics alts i polítics baixos, etc. Problemes crucials per aquesta gent, quan la societat sencera estava en moviment, pel desenvolupament econòmic, la industrialització, la urbanització i el creixement fabulós de les institucions educatives. Participar en la cultura sense participar (suficientment) del prestigi i del poder (encara que només fos en la comunitat local) constituïa un problema social subjectivament

interioritzat. Ara bé: la reducció dels conflictes socials a conflictes de rols, de status, d'adaptació i desequilibri, convertia el cos teòric parsonià en notòriament insuficient per a explicar, amb poder heurístic, molts altres aspectes de canvi social, polític i cultural i tensions socials i polítiques que es generen en bases altres que les individuals. Els individus que estaven orientats a reequilibrar els seus status, o a canviar de status, estaven construint i definint llurs situacions solament en un grau parcial i esbiaixat. Eren els grans processos econòmics i culturals els que redistribuïen les posicions i situacions dels actors i aquests processos són obra de milions d'actors amb els quals no s'entra en "sistemes d'acció"; són els seus productes els que constitueixen situacions noves i, transitivament, modifiquen les posicions d'altres actors.

En lloc de l'esquema actor/situació, semblava més pertinent adoptar un esquema estructura social/acció (amb una estructura que seria processual feta d'accions preexistents). Aquest abordatge semblava més realista, més sociològic, evacuava el psicologisme de les orientacions, o si retenia les orientacions i les imatges que els actors tenen de la seva circumstància, era perquè reescribia el terme com a ideologies ("derivades de l'estructura social" elles mateixes). Aquest abordatge semblava, a més, relativament conforme amb una de les fonts de la sociologia crítica i de la sociologia del coneixement, ie., el marxisme.

En el decenni de 1950 a 1960 es van començar de constituir els bancs de dades que el decenni següent van ser objecte d'una àmplia explotació internacional. L'empirisme espontani (diferent de

l'empirisme de fonaments filosòfics) que animava a nombrosos sociòlegs i aprenents de sociòlegs als Estats Units, i l'accessibilitat a les computadores de gran capacitat, van permetre treballs gegantins de càlcul de correlacions i covariacions. En aquell període es creuà pràcticament tot amb tot, des de les tècniques de lactància fins al vot comunista. Els fruits no van ser d'allò més esclarits, ni aclaridors de la realitat, singularitat i modes d'operació de les diferents formacions socials, ni sobre els conflictes, èxits i fracassos característics de cada una. George Lichteim escriví un assaig ple d'humor anglès, sobre uns textos de sociologia americana on, entre d'altres coses similars, s'havien correlacionat suïcidis, actes d'agressió, taxes d'alcoholisme, amb indicadors de radicalisme polític com és el vot a partits comunistes. Tots els coeficients de correlació eren significativament negatius. D'aquí la deducció de Lichteim que la sociologia (o aquella sociologia) havia entrat en un món irreal i era necessari tornar a prendre contacte amb la vida col·lectiva, això és, amb la història (George Lichteim, 1960, 306-309).

L'American Sociological Association tingué la LX Conferència anual els primers dies de setembre de 1965 a Chicago. L'any 1965 és una frontera social, cultural, moral i fins i tot científica en una sèrie d'aspectes no solament a Amèrica sinó també a Europa occidental. El lema de la Convenció fou "Les Civilitzacions i els seus canvis" i el premi de més alt nivell honorífic va ser per a un llibre que s'estava fent famós mundialment, *World Revolution and Family Patterns* de William J. Goode. Hi havia, doncs, una connexió dels nivells *micro* i *macro* i precisament la coincidència s'establia en el canvi revolucionari. La convenció va ser predominantment crítica.

"Aquesta professió ha estat massa focalitzada a reunir dades i ara cal saber què fer-ne". "S'han menyspreat les teories de conflicte i de canvi social que es troben a les tendències majors del pensament sociològic". "Som en el període dels mosquits; cal encarar-se finalment amb els elefants" (ho prenc a l'atzar d'un llarg resum del *N.Y. Times* de 5 de setembre). L'"estructura social" de les grans societats nacionals esdevenia així objecte sociològic privilegiat. L'esperit del desaparegut C. Wright Mills guanyava una batalla contra la inèrcia del món acadèmic. En *The Sociological Imagination* estava escrit: *the nation-state in now a major fact in the life of every man* (1959, 135).

L'estructura social i l'estructura política s'havien de diferenciar segons casos nacionals i s'havien d'usar com a variables "dures" (explicatives) de: a) el comportament dels grans collectius nacionals; b) el comportament d'individus i grups en cada collectiu. El mètode comparatiu intersocietats hauria de substituir les microequacions de l'acció adaptativa, utilitària, culturalment pautaada, etc.; i l'Estat-nació substituïa la situació.

Tots hem treballat durant algun temps en aquesta nova via: obríem terreny i esperàvem fer veritables les premonicions de Simiand (1933) o de Cuvillier (1955): la sociologia només pot ser científica com a macrosociologia.

Ara bé: "estructura social" sobretot (en singular) significava coses diferents per a gentes diferents. No era un concepte, sinó una noció amb fronteres indefinides i amb referents empírics il·limitats. Podia designar la divisió de la societat en classes (operació partitiva del tot social) o podia significar les classificacions dels

individus segons els seus rols professionals i els seus atributs culturals i ètnics (operació agregativa dels elements). Podia designar la distribució de la població en activitats productives (partició en relació a l'espai) o podia significar la disposició dels actors, orientats vers la modernitat o vers l'arcaisme (agregació dels elements en relació al temps). Podia designar la interrelació d'altres subestructures, política, econòmica, territorial, cultural (amb què "estructura social" no era sinó un simple canvi semàntic respecte a sistema i subsistemes) i podia significar un subjecte històric (i.e., la seva reificació com un ens històricament actuant en cada societat civil organitzada com a Estat).

Podia significar totes aquestes coses alhora. Amb això la seva pertinència i les seves potencialitats operatòries quedaven en entredit. (6)

El treball teòric es dividí, a l'engròs, en tres grans tendències. La d'aquells que es dedicaren a postular el canvi històric cap a "la modernitat", tenint com a suport els requisits del *take-off* de W.W. Rostow i com a sostre la societat anomenada post-industrial (Daniel Bell). La d'aquells que es dedicaren a estudiar el conflicte social i polític basant-se en la lluita de classes o els enfrontaments ètnics o alguna combinació de lluita de classes i lluites ètniques. I finalment la d'aquells que es dedicaren a descompondre l'estructura social en diferents eixos socials (els uns) o analítics (els altres), trobant coherències o tensions (a l'Amèrica Llatina, l'escola de Peter Heintz).

Va ser l'època d'or de l'expansió de la sociologia en els països culturalment dependents, preludi del desenvolupament, en aquests països, d'una sociologia de la dependència econòmica i política.

Obviament, hi havia híbrids de les tendències. El canvi vers la modernitat podia ser pensat i exemplificat amb referències al desenvolupament capitalista i a la disputa del poder de l'Estat entre dues (o més de dues) classes socials, sense que l'emergència i consolidació de nous modes i processós de valorització dels capitals (del capital comercial a l'industrial i d'aquest al financer) es constituïssin en el marc teòric pertinent. Les lluites de classes podien ser atenuades per altres tipus de problemes (ex. gr., adaptació de poblacions migrants, tensions rural-urbanes, problemes organitzatius *intra*-sindicats, formació de noves èlites al compàs del desenvolupament econòmic, etc.). I els temes favorits de l'escola d'Heintz (precedència de la urbanització sobre la industrialització, precedència del desenvolupament cultural sobre l'econòmic, tensions entre classes mitjanes arcaiques i noves classes mitjanes, desequilibris d'atributs en cultura, ingrés (renda) i estratificació de la població, i entre collectius territorials portadors d'una identitat cultural o administrativa), podien ser temes que en últim terme s'incloguessin en una teoria de la modernització i del desenvolupament.

Hi ha un tret comú a totes aquestes tendències que es formaren en el decenni de 1960 a 1970 i que prolongaren la seva vida fins a la crisi econòmica de 1974. Totes se centraven en problemes de nivell *macro*, de naturalesa més aviat política o pragmàtica.

Enfront de la degradació del consens social a Estats Units (a causa, sobretot, de la guerra al Vietnam i dels conflictes racials) sorgia una sociologia que era *fuite en avant* prescriptiva d'una societat futura (tots els assajos postindustrials, sobre la societat

del lleure, la desaparició de les grans desigualtats de classe, la tecnificació de la política mitjançant la cibernetica, etc.). Enfront la ideologia de l'estructural-funcionalisme parsonià que imputava a *tota la societat* els valors de les classes mitjanes, una altra sociologia descrivia els valors conflictius i contraposats associats a cada classe social. Davant de la visió harmònica del desenvolupament, es percebien els efectes diferencials de la urbanització i la industrialització, respecte a grups tradicionals de privilegi local en ingrés i en cultura i respecte a nous grups dinàmics nacionals, etc.

El gran objecte teòric de la disciplina, la comprensió de l'acció social, restà en un rerafons històric. S'anava cap a la comprensió de les societats nacionals, cada una amb la seva singularitat, els seus desequilibris i tensions; i això en funció d'un model linial d'evolució social que menava des de la societat preindustrial a la (pressumptament) postindustrial.

Dit amb altres paraules: es tornava a caure en la temptació de fer de la sociologia una espècie d'*Història sense noms de persones*, com diu la frase de Comte (*Cours...* lliçó 52).

Aquesta idea estava fortament difosa (i continua parcialment vigent als nostres dies). Armand Cu villier, Lucien Goldmann, Edward Hallet Carr, Roy F. Harrod, i molts altres de les generacions intel·lectualment hegemòniques als decennis de 1950 i 1960 han escrit que quant més històrica sigui la sociologia i més sociològica la Història, molt millor.

Les implicacions d'aquesta extensió pel que fa a la disciplina científica, en el sentit més estricte, les hem constatat més recentment. La sociologització ha beneficiat la Història afegint-hi noves dimensions. La historització ha propiciat l'èxit públic i la

comercialització de l'assagisme sociològic, però al mateix temps, ha fet més indefinit el territori dels objectes de coneixement sociològic i ha incrementat, amb les dificultats de la "prova" històrica, les ja considerables dificultats de la prova científica de les hipòtesis i descobriments en la investigació pròpiament dita. Quan un autor té talent, com és el cas de Barrington Moore Jr., els resultats de fer més sociològica la Història i de prendre temes sociològics des del seu desplegament històric, comporten un poder de convicció que funciona com una alternativa a la "prova" científica. Si els autors no tenen talent, ens trobem davant la multiplicació d'artefactes intel·lectuals fabricats *ad hoc*.

La reorientació de l'objecte general de la disciplina, de la comprensió de l'acció social, a l'estudi de les societats nacionals en procés de canvi, planteja problemes metodològics que no havien estat ni tan sols sospitats. Vull citar aquí una reflexió de Pierre Naville sobre la noció mateixa de canvi social:

"Primer de tot, caldria demanar-se quin és l'objecte del canvi. Hom dirà que és la societat, conjunt d'éssers humans en llurs relacions mútues (...) Nocions tals com "aculturació", urbanització o industrialització semblen fer referència naturalment a la noció de societat. I, no obstant, no se'n segueix necessàriament la implicació (*l'implication ne va pas de soi*) (...) La urbanització, per exemple (...) pot ser triada com un possible factor essencial dels canvis socials, sense que sigui evident de cap manera, que el seu *objecte* sigui "la societat" (...) (...) La majoria dels autors confonen l'objecte de canvi amb els seus factors, o bé prenen els uns per l'altre, o els uns pels altres sense aturar-se a analitzar-ho. Industrialització i urbanització es poden prendre com a objectes del canvi no menys que com a factors de canvi".

El problema lògic havia estat enunciat per Naville en uns paràgrafs previs:

"Caldria admetre que, si es vol definir *l'objecte de canvis*, abans de suposar que n'hi ha, i quins seran, és necessari posar un objecte susceptible de canvis, és a dir, un objecte *inestable*. L'estudi dels canvis no seria aleshores, i en definitiva, altra cosa que l'estudi de les *condicions d'inestabilitat de l'objecte*. A partir d'aquí caldria demanar-se quins són els sistemes de relacions més o menys inestables i sota quin model es presenta aquesta inestabilitat. El model "històric" se sol triar amb major freqüència, però de forma evolucionista confusa i verbal, sense referència a estructures determinades. Per la seva banda, el model estructural sol ser objecte d'invocació, però sense fer explícites les seves condicions de transformació"... (P.Naville, 1962, 495-97. Cursives en l'original).

Es pot opinar que aquests paràgrafs no són res més que una altra manifestació de *l'esprit de géométrie*, i que la matèria social mateixa exclou, donada la seva naturalesa, que poguem arribar un dia a aquesta mena d'operacions hipotètico-deductives.

Si fos així, la sociologia estaria condemnada per sempre a ocupar un espai ambígu entre la dissertació incontrolada i el treball pacient de laboratori amb els recursos de l'estadística matemàtica.

Ara bé, aquesta condemna a l'ambigüetat no seria intrínseca i necessària, sinó el resultat de l'extensió alternativa, en diferents direccions, de les tendències teòriques i dels seus objectes respectius.

La imbricació d'Història (amb majúscula) i sociologia és un d'aquests casos. L'estructural-funcionalisme personà i més encara l'estructuralisme francès que es creia marxista havien evacuat la història (amb minúscula) dels actors socials. Se suposava que posició, situació i orientacions eren suficients per a explicar l'acció social. (O almenys per a postular la correspondència entre posicions i situacions i un tipus d'acció). Posició, situació i orientacions són

objectes necessaris, és cert, però no suficients. Els actors són portadors d'esquemes d'acció dictats per la seva experiència anterior, i en els casos de les organitzacions i institucions (sindicats, empreses, organitzacions corporatives, etc.) el coneixement de la història del subjecte col·lectiu és tan important com el diagrama de les relacions en què es troba en un moment donat. No s'ha d'absolutitzar el present (7).

La societat nacional no és, però, un subjecte col·lectiu d'aquesta índole.

Una cosa és assumir que els actors socials tenen, cadascú, la seva història, la qual determina (en part) llurs formes d'acció, i una altra cosa és assumir que la sociologia hagi de ser una mena d'*Història sense actors* (i.e., una Història que, en contemplar els grans agregats col·lectius i prendre com a basament les sèries estadístiques, no coneix altres actors que els milions d'àtoms individuals i evacua els actors diferenciats, organitzats i institucionalitzats). En fi, una altra cosa encara més arriscada científicament parlant, és introduir com a objecte de la disciplina i com a actor general, l'abstracte *societat*.

Essent "la societat" ara per ara, una noció abstracta (ni tan sols un concepte degudament elaborat) aquesta introducció en lloc de "l'acció social" o "la comprensió de l'acció social" o més ampliament "les relacions socials", resulta portadora de la necessitat que l'investigador s'adhereixi al nivell empíric més bast i immediat. És la paradoxa de l'idealisme formal.

D'una part les societats nacionals organitzades com a Estats, faciliten dades estadístiques que permeten la comparació internacional i manipulacions matemàtiques sumament sofisticades. Els subjectes són

les Nacions-Estats, els quals prenen posicions, avancen, reculen, etc., en complexes escales jeràrquiques de status. En el Soziologisches Institut der Universität Zürich, es feren, al decenni de 1970, estudis d'aquesta índole per part dels deixebles de Peter Heintz, estudis possibles gràcies a l'ús de computadores de gran capacitat. *Prima facie* hom té la impressió, llegint alguns d'aquests treballs (ex. gr., els de Lawrence Alschuler), que la sociologia ha tocat sostre i ha assolit un nivell científic-matemàtic tan positiu com el de les ciències "dures". Al cap d'un cert temps, la relectura crítica ens permet d'allunyar-nos d'allò que realment és, de fet, una teoria behaviorista dels Estats, teoria que suposa que els Estats tracten de reequilibrar els seus status o d'abastar status més alts en diverses dimensions de *ranking* internacional. El concepte de status ha estat divorciat del de *rol* i s'ha absolutitzat, precisament perquè *status* té dimensions disponibles que permeten l'elaboració matemàtica a gran escala (àlgebra vectorial, etc.). Però allò que aprenem sobre l'acció social o sobre les èlites nacionals que rivalitzen en els camps de força internacionals, és molt poc. Un resultat macroeconòmic pot ser l'efecte de causes de naturalesa molt diversa. La descapitalització i el bloqueig del desenvolupament econòmic poden esdevenir-se (cf. Lawrence Alschuler, 1975, 46) tant per la dependència de la inversió i de la tecnologia respecte de les firmes multinacionals, com per una política radical de redistribució dels ingressos a favor dels treballadors de la indústria (una observació pertinent no solament per a l'Argentina, que és el cas que Alschuler té sobre la seva taula d'estudi, sinó també per a Bèlgica). I són precisament aquestes conseqüència perverses de l'acció

racional, les portadores d'un interès científic més provocatiu.

D'una altra banda, la substitució de "les relacions socials", o de "l'acció social", per l'abstracte que designa la societat nacional, té efectes tendencialment apologètics i clarament conservadors. Sempre que es considera la societat nacional com un bloc dirigit per una elite, la qual és concurrencial o competitiva en l'arena internacional, es justifica la dominació o s'assumeix com a una dada. Igualment s'esdevé en considerar la societat nacional *solament* des del punt de vista dels sistemes i subsistemes; aquestes nocions comporten necessàriament la integració funcional. En les societats hi ha elements susceptibles de sistematització i d'altres que no ho són. Tota societat comprèn alhora ordre i conflicte, atzar i necessitat, determinació pels seus recursos i el seu propi passat, i lluites per superar la determinació mitjançant una acció projectiva.

"Si els elements fonamentals que constitueixen els sistemes socials no fossin essencialment els mateixos en totes les societats (encara que combinats de diferents maneres) i si les maneres possibles d'usar aquests elements fonamentals no fossin limitats en nombre, les anomenades ciències socials es trobarien buides de tota teoria general.

Si la societat no fos sistemàtica, no podria haver-hi ciència social (...) (...)

Però això no és tot: en tota societat podem percebre fenòmens que tenen ben poc a veure amb el sistema social i que apareixen aliens a aquest sistema, o bé antagonistes. Suggerixo de dividir, a l'engròs, els fenòmens socials en tres classes: no sistèmics, pro-sistèmics i antisistèmics"

T.H. MARSHALL, *Sociology: the Road Ahead* (Cambridge, Novembre. 25, 1960; reprod. en *Sociology at the Crossroads*, Londres, Heinemann, 1963, 27, 28).

Aquestes proposicions del gran mestre britànic constitueixen un notable avenç respecte del funcionalisme americà. Són proposicions, però, que no van suficientment lluny i resten ancorades en els

aspectes sistèmics. Com bé sabia Maquiavel, raó i necessitat de vegades s'avenen i de vegades s'oposen (*Discorsi*, circa 1518, 1971, 145).

Si es vol introduir la Història (amb majúscula) en comptes de les històries dels actors, organitzacions i institucions, heurísticament sembla molt més poderós prendre com a referent les relacions socials històricament diferenciades: de castes, de classes, del capitalisme comercial, del capitalisme industrial, el financer, etc. (L'etc. designa els compostos: avui dia el capitalisme agrari en les societats tecnològicament avançades reuneix trets del capitalisme industrial - l'agricultura ha esdevingut una indústria "pesada"- i del capitalisme comercial). Qualsevol observador sap que l'estructura de classes d'una ciutat fabril difereix de la d'una ciutat que viu del capitalisme financer, i que aquest fet transcendeix les orientacions dels actors i es reflecteix en les relacions socials i àdhuc en els parlars de la gent. Cada gran forma del capitalisme té la seva estructura de classes, els seus modes de valorització i acumulació dels capitals i per tant els seus processos de formació d'élites. Si s'empra "capitalisme" com un altre abstracte anhistòric i no se'l diferencia històricament, resulta estèril per a la investigació social. És en aquesta dimensió on l'anàlisi sociològica s'apropa a l'anàlisi històrica, no per fer una reducció economicista de les relacions socials, sinó precisament per evitar el reduccionisme. El gran marc de referència econòmic funciona com a universal (universal no abstracte ni generalitzat, sinó especificat) i les propietats de cada formació social segons els seus recursos, les seves élites, el seu propi passat i la seva manera de posicionar i distribuir els actors, funcionen com a particular. Com molt bé assevera el dictum hegel·lià, la ciència

consisteix precisament en conèixer allò que és universal en el que és particular. A això cal afegir la correcció de Marx: allò que és universal no té altra forma d'existència que com a particular. Totes dues assercions es recolzen (8).

Qüestions tècniques:

"Només es pot arribar a *comprendre* veritablement la realitat social mitjançant un treball d'anàlisi pacient i minucios semblant al de les ciències experimentals". (Armand Cuvillier, 1950, vol I. 251).

Crec que Cuvillier veié clarament a quins deliris verbals porta la dissertació incontrolada i incontrolable (la proclivitat dels docents a viatjar pels diccionaris, seleccionant paraules abstractes i grandioses i a lligar-les per mitjà de petites fletxes i presentar els seus paperets com a reflexió teòrica, cosa que no és més que una còmoda superxeria que eximeix d'investigar). Cuvillier hagué ja d'enfrontar-se a la logomàquia dels símbols, les vivències, els significats, els sentits subjectius i altres coses que anunciaven la identificació de la sociologia amb una mena de sintaxi de tot el que és irracional.

Cal dir-ho amb radicalitat: els darrers dos decennis, els sociòlegs s'han desacreditat ells mateixos. A còpia de llençar pedres contra la ciència experimental i contra les matemàtiques com a paradigma últim de la racionalitat científica, els seus propis arguments s'han girat contra la sociologia com a disciplina amb pretensió científica. A aquestes altures el panorama de la *indisciplina* i del caos és suficientment eloqüent.

El treball d'investigació ha estat amenaçat per tres fronteres

diferents. El Graal del coneixement pur. Podem codificar aquesta actitud amb la frase de Simmel: teoria és una relació amb alguna cosa que justament no està en relació amb nosaltres. Segona: la sociologia a la presa de la Bastilla. A la República de Weimer sostenien aquesta exigència tant els marxistes com els nazis. Johann Plenge: només en l'acció es coneix la realitat. Finalment: la sociologia-ciència-de-la-cultura. Ja no es diu així, com es tenia l'honestedat de dir en aquell formiguer de creativitat i de crisi que era l'Alemanya prehitleriana; ara es diu "la sociologie est la science des significations sociales, des raisons symboliques, des raisons signifiantes" (Giovanni Busino, 1981, 316). Cosa que ens eximeix de la investigació pròpiament dita i fa que el pensador s'estigui còmodament instal·lat a la seva butaca, en una sala d'espills on la seva consciència s'hi emmiralla.

Certament *la science n'est qu'un pan du polyèdre de la connaissance* (Busino 1981, 315); i és cert, així mateix, que les operacions matemàtiques no garanteixen *per elles mateixes* que el resultat tingui les propietats d'un coneixement científic. Passa que en sociologia es pot dir de la investigació controlada el mateix que deia Churchill de la democràcia: és el pitjor de tots els règims, llevat dels altres.

La meva posició deriva d'una llarga experiència com a investigador, a força països, i de la reflexió sobre les limitacions, èxits i fracassos dels mètodes usats.

La qüestió crucial rau en això: una bona teoria que antecedeix a la investigació ha de designar quin mètode és el més pertinent per a cada una de les hipòtesis.

Aquesta norma ideal l'hem violada de vegades, especialment perquè el ventall de programes de computadora a la nostra disposició en els

laboratoris, era molt restringit i no permetia d'anar més enllà dels encreuaments *simultanis* de mitja dotzena de variables (distribuides en independents, intervinents i dependents) i de les proves estadístiques sobre la confiabilitat dels resultats. Ara bé: si els efectius amb què treballem són de magnitud suficient, els encreuaments de variables i les matrius resultants es poden practicar amb variables successives i es pot anar observant la sistematicitat i coherència (o no coherència) de les direccionalitats de les determinacions. La repetició de l'experiment és una de les condicions de la prova científica. Si les variables estan degudament codificades i degudament ordenades i si responen a criteris lògics i teòrics, l'anàlisi multivariable implica un substitutiu satisfactori, en la ciència social, d'allò que és experiment de laboratori en les ciències "dures". Aquesta asserció està repetidament provada; és solament la ignorància de qui no ha fet mai investigació i l'audàcia de qui critica allò que desconeix, que permet tantes de frases iròniques sobre la sociologia que ells anomenen despectivament "quantitativa" (i que és més qualitativa que ells no creuen).

Durant molt de temps hem estat limitats per les condicions que Parsons descrivia poc després de la Segona Guerra Mundial:

"L'ideal de la teoria científica ha de consistir en estendre la dimensió dinàmica de l'anàlisi dels conjunts complexos tan lluny com sigui possible (...) La solució ideal fóra l'ús d'un sistema lògicament complet de generalitzacions dinàmiques que pogués enunciar tots els elements d'interdependència recíproca entre totes les variables del sistema. En el sentit formal aquest ideal només ha estat assolit pels sistemes d'equacions diferencials de la mecànica analítica. Perquè sigui factible aquest nivell d'anàlisi dinàmica, semblen necessàries dues condicions essencials: d'una part les variables han de tenir caràcter empíric, de manera que els materials

particulars en el si de les categories generalitzades siguin en realitat formulacions fàctiques corresponents a un estat donat del sistema empíric...; d'altra part, el caràcter lògic formal d'aquests conceptes ha de ser susceptible de tipus especials de manipulació tècnica. L'única classe de manipulació tècnica disponible fins ara i que realitzi simultàniament l'anàlisi dinàmica de la interdependència de variables diverses en un sistema complex... és el càlcul diferencial i algunes de les seves derivacions més refinades. Per admetre aquest gènere de manipulació analítica, una variable ha de ser d'una classe molt particular: ha de variar solament en valors numèricament quantitativs en un *continuum*. Aquesta necessitat redueix enormement l'amplitud de la possible observació (...) La condició més essencial d'una anàlisi dinàmica és la referència continuada i sistemàtica de cada problema a l'estat del sistema com a conjunt (...) La funció de les categories estructurals rau en simplificar l'estudi dels problemes dinàmics i fer-lo possible sense haver de recórrer a una anàlisi matemàtica extremada" (Parsons, 1947, pàgs. 47-48).

L'anàlisi multivariable fou una resposta a aquestes limitacions, una resposta *amb un sentit sociològic* i no merament matemàtic. La crítica que podem admetre sobre el mode en què hem estat emprant l'anàlisi multivariable, consisteix a assenyalar que només aprehenia un cantó de les determinacions socials. No hi ha genuïns *actors* quan allò que investiguem és l'efecte d'unes variables "dures" sobre les consciències, les opinions o les representacions dels individus. Però l'anàlisi multivariable ha servit (i encara serveix) per a molts altres tipus d'anàlisis. Per exemple, en la mobilitat social. Hi ha hagut un temps en què es considerava públicament que la sociologia estudia les determinacions majors sobre els grups o collectius humans, perquè es té una idea de la societat com a opressora. (Potser no sigui aliena a aquesta idea, una lectura esbiaixada de Durkheim i de la seva definició dels fets socials com a coactius). Avui disposem d'altres instruments matemàtics i a les anàlisis deterministes s'han

d'afegir les anàlisis estocàstiques i les de models de simulació. Més recentment, per a l'anàlisi de processos de decisió, disposem d'una matemàtica de la discontinuïtat, les bifurcacions i els límits.

Trobo poques raons per a desdir-me d'allò que vaig escriure fa una mica més d'un decenni i que provocà un atac ferotge (i deshonest científicament parlant) per part d'uns crítics de la sociologia que ells anomenaven "burgesa":

Allò que distingeix els resultats d'un treball científic, ja sigui dels resultats de la intuïció individual, ja sigui de l'experiència de pràctiques socials tal i com són viscudes pels actors o, en fi, del discurs metafísic que en usar dades numèriques ho fa com a exemplificació *demostrativa*, no és la capacitat del treball científic de retre comptes o d'explicar molt més que allò que pretenen explicar altres tipus d'intel·lecció o de coneixement. *Es tracta d'una qüestió de garanties i no de quantitat o d'extensió.* Als resultats del treball científic s'hi arriba a través d'operacions, la validesa de les quals ha estat establerta per altres investigadors, operacions que estan sotmeses a regles, que són consistents lògicament, que admeten (si cal) possibilitats lògiques i matemàtiques que no estaven contemplades pels principis de la lògica tradicional, que són repetibles i acumulables, i en definitiva, que quan s'acaben amb certs resultats numèrics com els valors dels tests, es pot estimar la confiabilitat i el nivell crític d'aquests valors mitjançant les taules usades en la teoria de la decisió en estadística (algunes de les quals ha costat decennis perfeccionar). Són aquestes garanties les que permeten de reunir i tractar dades, confirmar o desconfirmar hipòtesis. Encara que això sembli pobre al costat de l'ambició de certs discursos interpretatius, tanmateix, és així com es poden posar a prova la consistència entre les imatges de certs processos socials i la realitat d'aquests processos: veure si els fets són com són socialment representats o bé són diferents de les idees o creences col·lectives sobre ells; veure si algunes d'aquestes imatges són racionalitzacions socials de grups amb interessos perquè pervisquin, etc. (E.P.L.H., 1974, reprod. en J.F. Marsal, 1979, 269).

Es molt fàcil denigrar aquesta posició, dient "otra ideologia". En cap moment no he pretès que l'*status* científic de la sociologia depengui de les seves tècniques. Aparatosos tractaments matemàtics condueixen de vegades a la "prova" de meres trivialitats. I recíprocament, correlacions estadístiques trobades empíricament s'eleven a l'*status* de proposició teòrica amb validesa general (fins que l'investigador *d'un altre país* descobreix que al seu país no es verifica la "lleí" o model) (9).

No per això s'ha de menysvalorar el poder i la transcendència de les tècniques. Sense el microscopi hom faria encara biologia especulativa. Sense les sondes interplanetàries i la radioastronomia es parlaria encara dels canals de Mart i dels marcians.

Tots els grans temes de la sociologia admeten tractament matemàtic a diferents nivells d'aplicabilitat i de significació: determinació social, integració social, diferenciació social, canvi social, racionalitat de l'acció.

Sens dubte hi ha tota una constel·lació d'abordatges i tractaments que formen part de l'*esperit du temps*. I certament serien possibles una altra matemàtica i una altra lògica del descobriment en unes altres coordenades d'espai i temps socials. Es inevitable el fet de treballar amb els materials rebuts dels nostres mestres. No som àngels ni tenim "el punt de vista de Sírius". Es un tret típic dels cretins, considerar que la resta de la gent som, almenys, tan cretins com ells. Suposen que els qui hem dedicat mesos (i en el meu cas de vegades anys, com en una investigació sobre industrialització i moviment sindical a Iberoamèrica) a explorar un darrere l'altre els nivells d'anàlisis possibles (fins a arribar finalment a la conclusió que la investigació havia estat mal

plantejada, precisament per un especialista de la Gran Teoria, i que després d'una despesa de centenars de mils de francs no hi havia més que quatre illots de coses vàlides), som gent incapaç d'adonar-nos d'allò que tenim al davant i dels problemes científics implicats.

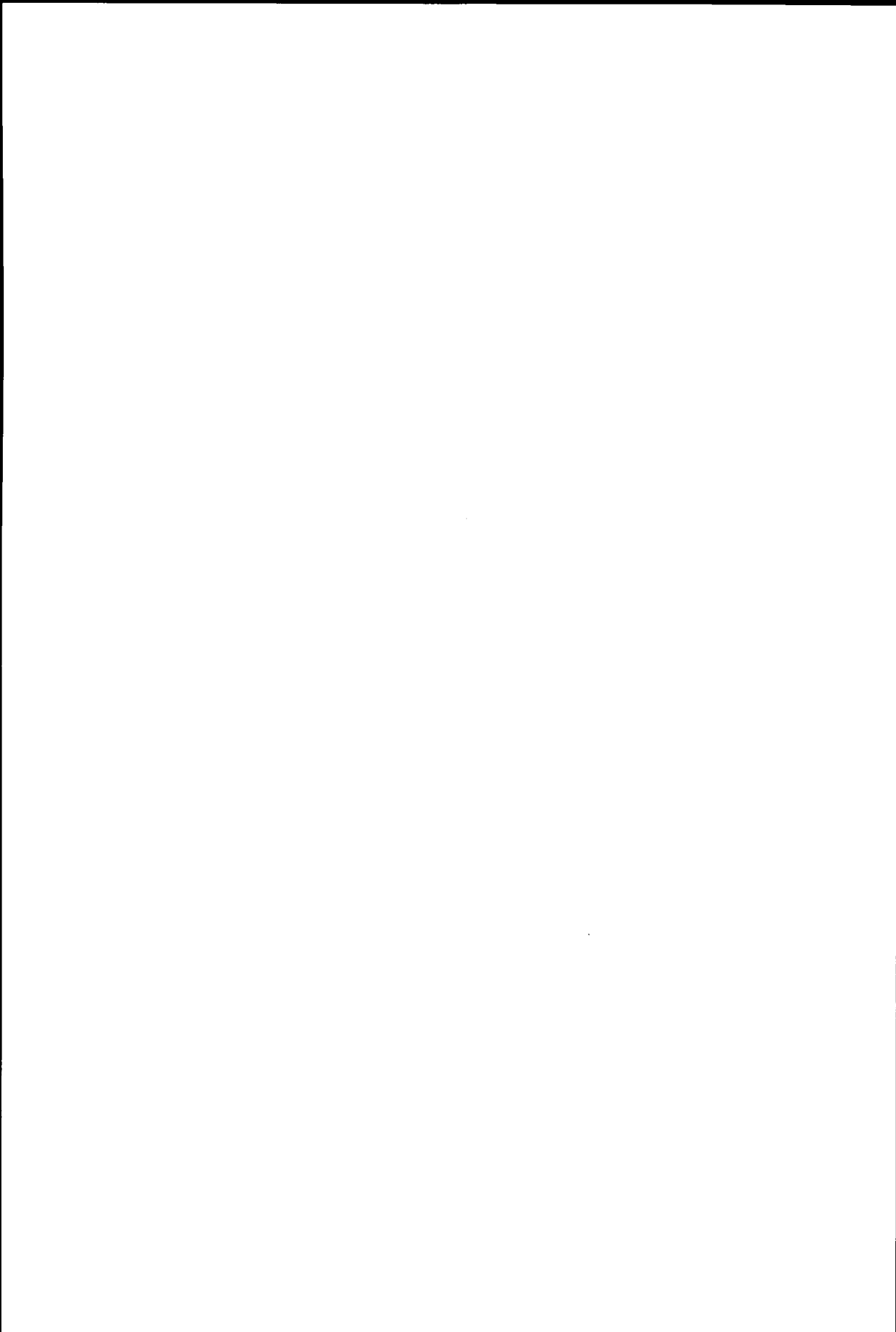
"Dintre de la nostra ideologia igualitària, la realitat hi apareix sobre un sol pla i com si estigués constituïda d'àtoms equivalents. Transportem a tot arreu aquesta imatge simple i uniforme de la realitat i de l'experiència, gràcies a l'especialització que permet de multiplicar els plans analítics d'aquest gènere, tots en principi homogenis en la seva extensió i tots independents uns dels altres en llurs orientacions i situacions (...) La sociologia i les ciències de la vida en general, han de reconèixer, al contrari, l'organització en nivells jeràrquics d'allò que els és donat." (Louis Dumont, 1979, p. XXV).

Cosa que implica introduir el que és qualitatiu en allò que és quantitatiu.

Dit altrament, avancem a través dels experiments, per èxits i fracassos. Qui s'atribueix la condició d'estar lliure del pecat original d'ideologia, pot declarar inútils tots els coneixements parcials i temporals, en funció que ell creu posseir (o creu possible de posseir) un coneixement que sigui immediat, vital i ver. Ideologia de seminaristes, no d'universitaris.

NOTES AL CAPITOL II

(1) Textos posteriors de Leopold von Wiese s'orientaren cap a temes pròpiament sociològics, com la teoria de l'organització. Wiese es planteja la relació entre estructura de l'organització i les seves finalitats i entre les funcions internes i externes. Del relacionisme individualista passà a assumir una espècie d'organicisme, aplicat a les organitzacions socials. Avui dia sabem que organisme i organització, són, en termes sociològics, conceptes radicalment diferents. Els sistemes socials comprenen organitzacions, i l'analogia (o quasi identitat) societat - organisme, és un dels grans errors ideològics del segle XIX. Error coherent amb la reducció de "societat" a un agregat d'individus (i.e. organismes); el collectiu dels organismes seria així un altre organisme (d'ordre superior com es deia llavors). Però un agregat d'individus no és una societat, sinó una població, concepte que cal diferenciar analíticament. La misèria de la sociologia es revela en el fet que han estat oblidades coses que sabia Montesquieu: la societat no són els homes sinó els vincles entre els homes.

La primera sociologia de Leopold von Wiese era consistent amb la moda cultural fenomenològica que es vivia a Alemanya i Austria abans de la Segona Guerra Mundial i que va reviure a França després de la guerra. La moda cultural fenomenològica va transcendir a la sociologia i va crear allò que Enrique Gómez Arboleya anomenava (1954, 87) "aquest embolic de pronoms personals -jo, tu, ell, nosaltres...- en què una part de la investigació alemanya ha estat tan pròdiga".

Embolic de pronoms personals coherent amb la visió del nivell social com a allò "interhumà" produït per la interacció dels individus. La crítica d'Enrique Gómez Arboleya fa diana:

"El realisme gnoseològic (...) conclou en aquest cas amb un nominalisme social: la societat és nòmina o accident, o què que es vulgui dir. L'única cosa real són els individus, o els homes, o la naturalesa humana. Tot això ha invalidat quasi tot el pensament clàssic i gran part del pensament escolàstic. Ara bé, el nominalisme només latent en aquestes direccions, s'accentuarà en les següents. En primer lloc, la fenomenologia (...) La vivència social serà l'eix de la sociologia (...) En el fons hi ha la creença que la societat s'esgota en una sèrie de relacions purament interindividuals entre un jo intemporal, un tu intemporal, un ell intemporal, que formen un nosaltres viscut(...) S'extreu l'individu del conjunt social i aquest se subordina al corrent de vivències dels relats (...) (...). El nominalisme s'accentua en tots els altres formalismes i racionalismes. Tots ells estan amenaçats (...) per tres perills. Un, psicologisme. Tot relacionista és un psicologista sense saber-ho o sabent-ho. El fet és greu, no pel relacionisme de Wiese, sinó per les seves conseqüències a Amèrica del Nord (...) Gran part de la sociologia americana és pura i exclusivament psicologia; com a màxim, de vegades, psicologia social (...). Segon, nominalisme. De fet, quasi tots aquests autors no creuen que existeixi un tipus de realitat social. Per això la fingeixen com un producte del logos o com un fet psicològic (...) (...) Tercer: la gran paradoxa i ironia de la realitat social és la seva venjança (...) Allò que se'n ofereix com a intemporal, és el resultat de situacions clarament temporals. No farem la sociologia de la sociologia de Simmel, contemporani de Proust, tranquil·lament

instal·lat en una societat burgesa que es creia intemporalment feliç fins que la guerra del catorze la despertà bruscament (...) Molt més greu és allò que succeeix amb la sociologia americana. (...) El seu relacionisme constant recoïza en la mateixa estructura de la societat americana (...), No solament destaca la seva seguretat real, el seu individualisme real, el seu càndid i il·lustrat optimisme, sinó que pretén d'ungir-lo beatíficament i científicament, fer-lo etern, aturar el carro de la història". (R.G.A. 1954, b, 20-23).

- (2) Com bé ho escrivia David Riesman en un nou prefaci a *The Lonely Crowd* (edició de Yale University de 1961) "to understand society, one needs not only life histories but history". (Op. cit.- pàg. XIV).

Els professionals "sociològics" de les històries de vida, haurien de llegir l'assaig sobre *Biografia* de Dilthey, publicat pòstumament pels seus deixebles i inclòs en les seves *Obras completas* (edicions de Mèxic i de Madrid), en el qual el pensador alemany exposa els pros i els contres de la biografia com a material per a l'anàlisi del món històric.

- (3) En la literatura de l'època, incloent-hi els pensadors de llengua espanyola exiliats a Amèrica, la imatge jeràrquica estava fortament arrelada. La població (Naturalesa) dona a la societat existència; els valors compartits (Cultura) li donen consistència i permanència.

- (4) Reduccionisme i sobredeterminació són operacions intel·lectuals oposades i correlatives. En la història de la teoria social els autors que practiquen aquestes operacions no sempre les usen deliberadament. És obvi que molts dels reduccionistes del segle XIX i del primer terç del segle XX, creien trobar les "causes" de fenòmens socials i fer obra científica (en el camp de llurs concepcions de la ciència). El terme reduccionisme té una aplicació unívoca i poc problemàtica quan fem referència a aquests reduccionismes, l'ètnic o racial, el geogràfic, el psicològic, etc. gairebé tots naturalistes. Cal recordar que Parsons quan tracta de l'especificitat del nivell social, estableix límits precisos per a la Psicologia, ciència que té per objecte els captiments humans que deriven de les bases hereditàries de la personalitat, l'estructura i la seva motivació (1937, c, 19; 1954, 235). El terme reduccionisme té una aplicació més problemàtica (la qual cosa no vol dir incorrecta, allò que vull significar és que s'inscriu en un bloc de problemes) si un autor que està fent una sobredeterminació del nivell social oculta o nega l'operació, o si no vol admetre que està fent un reduccionisme. En una ocasió almenys, Parsons seguí aquest procediment.

Per a bastants sociòlegs americans que treballaven dins del camp d'hegemonia teòrica del sistema parsonià, cultura no és un concepte que designi un nivell emergent sobre el social, sinó un prerrequisit del nivell social.

Així Jackson Toby (1964, 82): "Culture is a prerequisite for sustained systems of interaction" (...) "Culture is the cement that holds systems of interaction together".

Totes dues assercions apareixen a la mateixa pàgina, separades per poques línies, encara que remetien a especificacions teòriques diferents de la relació entre el nivell social i el cultural.

Un exemple clar de reduccionisme del nivell cultural a un nivell no social, és el punt de partida metòdic adaptat per H.G. Barnett en les pàgines inicials de la seva teoria de la innovació:

"Tots estaran d'acord, suposo, que els fets culturals són intangibles. No poden ser identificats com a objectes; encara que de vegades originen objectes. Són i

han d'èsser idees. Només així és possible la continuïtat d'una tradició cultural, ja que ni les cadires, ni les taules ni les formes de govern proceen ni són la causa dels seus semblants (...) Resulta, doncs, difícil de comprendre quins poden ésser els materials del científic cultural, a no ser que estiguin compostos de les representacions immaterials d'aquells objectes i conductes. I deu ser veritat que l'únic lloc possible per a l'existència de representacions és l'esperit (*mind*). A més, l'únic sistema d'interrelacions que pot desenrotllar-se entre aquests modes mentals de les coses, pren forma d'acord amb les potencialitats de l'acció mental. Dit d'una altra manera: les idees interactuen amb les idees d'acord a lleis psicològiques..." (H.G. Barnett, 1953, pàg. 11).

Sortosament, H.G. Barnett es va permetre, al llarg de la seva obra, d'ésser infidel al reduccionisme psicològic, i les seves anàlisis constitueixen encara avui, una poderosa i rigorosa, i probablement la millor, teoria de la innovació cultural.

(5) Per això la noció durkheimiana de consciència col·lectiva (en el sentit de representació col·lectiva, representació social comuna a un col·lectiu, ja sia grup, classe, personal d'una organització, població d'una ciutat o d'un medi social, etc.), resulta una noció sociològicament necessària. Les representacions col·lectives són síntesis de múltiples determinacions com tots els productes socials; l'anàlisi ha d'investigar quines dimensions són les més efectives, les que exerceixen un major pes en la formació de la consciència (representació) col·lectiva, en un grup donat i en un espai i un temps socials donats. Ultra això, cal tenir en compte l'àmbit de cada dimensió actuant. Algunes són locals, d'altres són socials. Aquestes darreres modulen o informen el contingut de les primeres, són universals de particulars i per tant no poden ésser ignorades en l'anàlisi. Cf. Gino Germani, *Sociologia, Relaciones humanas y Psiquiatria*, en "Revista de la Universidad de Buenos Aires" Any I, núm. 3, Jul-Set 1956, pàgs. 394-404, on s'exposa per què no és suficient tenir en compte els rols dels individus.

(6) En els centres universitaris i d'investigació dels països amb una sòlida tradició científica i amb una crítica científica institucionalitzada, aviat es veié que "estructura social" difícilment es podria convertir en un concepte amb valor heurístic. El precedent de les polèmiques de Gurwitsch amb els funcionalistes parsonians, i les qüestions epistemològiques que la noció implicava per als antropòlegs socials britànics (estructura = model, o bé estructura = sistema real dels rols disponibles en la societat o en la comunitat), eren senyals d'alerta sobre els laberints intel·lectuals a què conduïa aquesta noció i la seva intercanviabilitat amb la noció de sistema. Solament a França prosperà una moda racionalista, dogmàtica i estèril per a la investigació científica social i sociològica, que prengué el nom d'estructuralisme, atorgant a les estructures de qualsevol classe (i en particular a les simbòliques i a les analògiques) un poder heurístic que estava més en la ment dels escriptors que en la relació entre teoria i pràctica.

En els països amb una baixa tradició científica no existien salvaguardes contra l'assagisme, i l'anàlisi anomenada estructural s'imposà com la troballa científica definitiva davant les carències de la vella anàlisi causal.

Aquesta moda coincidia amb el llenguatge de polítics i periodistes que continuament parlaven de "canvis d'estructura" i que "cal canviar les estructures" sense saber ben bé de quines estructures es tractava.

El 1964 vaig publicar un breu assaig en el número 1 (i últim) d'una recent fundada i

avortada *Revista Española de Sociología*. El Ministeri d'Informació (que regia el Sr. Praga Iribarne) impedí la sortida de la revista al públic. El meu assaig (primera part d'un text més llarg que restà inèdit) es titulava *Sobre ciertos problemas que plantea la noción de estructura social*. Donat que és un document que continua tenint interès, n'extrec alguns paràgrafs:

"S'ha fet vigent un mode de raonament en el qual es tendeix a connectar directament resultats socials de tota índole i fenòmens socials pertanyents a processos molt diversos, amb aquesta mena de lloc de causacions comunes que sembla ser l'estructura social al nivell de la societat global" (...)

"L'anàlisi estructural podria només ser un nom brillant amb què camuflar unes anàlisis de precisió deficient". (...)

"En la societat urbana contemporània, l'home percep l'existència de grans regularitats de l'acció que no semblen haver estat dictades per ningú (...); percep també de forma relativament concreta, l'existència de grans nucleacions de poder econòmic i polític davant les quals el seu paper d'ésser humà, resulta irrellevant. L'extensió del treball assalariat en rols on les qualitats personals tendeixen a ser indiferents, i els continguts compulsius de la cultura *Kitsch*, desperten en alguns homes reaccions... d'índole diversa: esforços individuals per a preservar la identitat personal; retrocés neuròtic al si de la família nuclear resident en la subciutat dormitori; adopció d'ideologies antiprogressives; però també d'altres vegades racionalització de la realitat, intents de comprensió analítica de la realitat i dels seus processos. És llavors que emergeix el tema de l'estructura social al nivell de la societat global; l'"estructura" és quelcom important i ocult; un sistema de connexions entre fets socials "fonamentals" que s'han anat acumulant sense voler-ho ningú i com un sediment produït per les accions de tothom". (...)

"Cada societat i els éssers humans que la formen, es troben dialogant de continu amb el passat. La mateixa societat no seria reconeixible com a tal sense aquesta *inèrcia històrica*, la funció estabilitzadora de la qual ha estat racionalitzada per Robert L. Heilbroner. Però les permanències van sempre acompanyades de caducitats; i és obvi que cada societat nacional posseeix uns tancos selectius que la distingeixen d'altres i que no són deguts a l'atzar. El procés selectiu de permanències i caducitats fóra una mediació teòrica valuosa si el poguéssim sistematitzar o estructurar. Aquesta meta és, ara per ara, un *desideratum llunyà*". (...)

"*Synthesis in the abstract serves no good purpose*, l'advertència del professor Fritz Machlup als economistes no té encara valor normatiu per als sociòlegs".

Paràgrafs que cal situar, al seu torn, en el context espanyol de l'època. Circulava pel país un tractat d'estructura social escrit per un professor especialitzat en l'"ontologia de lo social" (sic); l'autor es demanava si l'estructura social és formal o material, si és causa o efecte, si té lloc i espai o si és immaterial, etc. Tot això com a prelude a una teoria sociològica normativa i idealista. Enrique Gómez Arboleya havia reaccionat contundentment contra aquella diversió:

"La sociologia ha de ser sobretot ciència de l'estructura social del present, de forma anàloga a com la física és la ciència del món físic real i la biologia no és la ciència de la vida perfecta i intemporal, sinó de la vida real tal com ha esdevingut en el terme d'un decurs efectiu i real". (B.G.A., 1957, a 12).

Crítica oportuna contra la sociologia d'una societat ideal; però assercions de valor menor davant les que posen l'objecte de la sociologia en les relacions socials o en la comprensió de l'acció social. L'estructura diu només una part de la relació de l'actor amb la situació. Cal tenir en compte l'altra part: que l'actor vol (o necessita) canviar un estat de coses. "[una] idea no és el mer reflex de condicions socials, (...) n'és un projecte", escrivia Gómez Arboleya mateix en un altre text (1957, b, pàg. 71).

Finalment, pel que fa a la reificació: es va passar inconscientment d'emprar "estructura(es) social(s)" com una eina intel·lectual analítica a considerar-la com un ens actuant en la realitat. Autors summament curiosos van incidir en la translació de territori cognitiu. Un exemple: les estructures socials tenen principis, duració, diferents graus d'unitat i es poden desintegrar (they have beginnings, duration, varying degrees of unity and they may disintegrate; Hans Gerth & C. Wright Mills, 1954, 1961, pàg. 31).

(7) Per exemple, quan un sindicat, una organització política o una institució corporativa o cultural, etc., ha viscut molt de temps en un Estat policíac, desenvolupa hàbits de cautela i de secret propis de situacions de semiclandestinitat i són hàbits que sobreviuen en les conductes dels membres de l'organització quan l'Estat policíac ha deixat d'existir. Quelcom de semblant passa quan arriben al govern d'un país grups que s'havien format en la lluita armada; cf. el mal fet a Israel per l'aventurisme bel·licós de Menahem Begin, antic terrorista en l'època de la guerra de Palestina contra la Potència mandatària (la Gran Bretanya).

(8) La font de Marx era, com és obvi, la correcció d'Aristòtil a la doctrina de les idees, de Plató.

(9) Recentment, amb el problema de la desocupació dels joves, en tenim un exemple. A Espanya, país d'un baix nivell científic i de constant mimesi i caricatura de qualsevol model estranger (sobretot si és nord-americà), s'ha pres acriticament la teoria d'Basterlin (que és una teoria demogràfica), la qual introdueix la taxa de desocupació com la variable intervinent entre l'escassetat relativa de joves (variable independent) i la taxa de natalitat (variable dependent). La teoria demogràfica és transformable en teoria econòmica o sociològica, de forma simplificada: la taxa de desocupació és inversament proporcional a la taxa de natalitat (cf. Enrique Gil Calvo, 1984, 62).

A França, país d'un alt nivell científic i autocentrat, que se situa críticament davant les modes que arriben de l'altre cantó de l'Atlàntic, la teoria d'Basterlin ha estat examinada pels seus valors i no pas pel seu poder de convicció. Transcripció de les actes d'un seminari (Alfred Sauvy et al., 1982, pàg. 77):

Philippe Ransford: Basterlin construeix un *ratio* que relaciona el nivell de fecunditat amb la probabilitat de la bona inserció dels joves en el mercat del treball. És fàcil de mostrar que aquesta correlació no és vàlida. Per al Tercer Món és absolutament falsa. Tal vegada sigui vàlida solament en els països industrialitzats, cosa que Basterlin no diu, i sobretot no diu per què. Pel que fa a la població de color d'Amèrica del Nord, es constata que la seva inserció en el mercat del treball no és tan bona com la de la població blanca, la qual cosa no els impedeix de tenir una fecunditat més forta. Durant el decenni de 1970, la taxa d'increment de la població negra als Estats Units ha estat superior en més del doble a la de la població blanca.

Gérard-François Dumont: "Els Mexicans (Chicanos) dels Estats Units permeten de

fer la mateixa constatació. La tesi d'Easterlin és refutable en el seu propi país".

Philippe Ransford: "El model d'Easterlin no té cap valor. Easterlin ha construït un indicador agregat, ha fet una regressió amb les dades, ha ajustat els coeficients sobre la població de referència als Estats Units i a Anglaterra. Per als altres països, la tesi no s'aplica, a menys de canviar els coeficients i per tant la tesi. Ara bé, ajustar els coeficients *ex post* per a provar una tesi, és una espècie d'estafa científica [escroquerie scientifique]. Dissortadament, aquest tipus de demostració té una aparença científica que li atorga molta d'influència".

En el meu treball inèdit abans esmentat (S.F.L.H.), 1981, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, pàgs. 93-94), es fa un comentari de particularització davant una proposició que es presenta com de vàlida general i que és el resultat d'una "prova" estadística. L.R. Alschuler, en una investigació d'alta volada científica, estableix un teorema (teorema núm. 6, cf. Lawrence Alschuler, 1973, pàg. 170) que diu: "Com més gran la satel·lització d'una nació, menys mobilitat social ascendent". L'autor hi aporta la prova empírica per a països de l'Amèrica Llatina mesurant satel·lització pel grau de concentració del comerç exterior de cada país en relació a un altre país (op. cit., pàgs. 319-322). El meu comentari: fóra de gran interès esbrinar per què aquest teorema no sembla aplicable a alguns països de l'est d'Europa.

El 1973, en presentar al públic el volum 2 de la gran investigació sobre immigració i mobilitat social a Catalunya (edició en català de la Fundació Jaume Bofill), vaig posar com a lema una cita del matemàtic britànic W.W. Sawyer:

"Mathematics is the classification and study of all possible patterns. Pattern is (...) any kind of regularity that can be recognized by the mind (...) Where there is pattern there is significance."

Es a dir, la formalització constitueix una via regla per a aprehendre la significació. Amb tot, poques pàgines després jo hi afegia unes precisions que en aquest país (pel que sembla) no han estat ni tan sols llegides:

"Quan ens trobem en presència de sistemes constituïts per actors que tenen diferents nivells de poder o de recursos, o davant sistemes organitzats a causa i amb la finalitat de dominar o de gestionar l'escassetat, és lògic que tendim a aplicar mètodes que suposen la prova de relacions causals. Els indicadors numèrics d'aquests tipus de relacions no són difícils de trobar o de bastir. Si aquestes relacions tenen una durada en el temps, hi apareixeran funcions lineals o quasi-lineals. Igualment, si hi ha una massa limitada de recursos, de qualsevol mena, i/o regularitat sistemàtiques en la distribució d'aquests recursos, tant les relacions entre dades en brut com entre els processos socials o econòmics són susceptibles d'ésser formalitzades en models que inclouen termes (semàntics o teòrics) deterministes, i operacions (matemàtiques) que suposen l'existència de funcions lineals.

Però, què passa quan introduïm relacions simultànies entre "paquets" de variables? (o, dit d'una altra manera, quan especifiquem les hipòtesis per incloure en l'observació, o en la teoria, una diversitat més gran de casos i de causes).

Són escassos els exemples d'anàlisis on es pugui presentar un model teòric d'una mitjana complexitat (és a dir, relacionant subconjunts de variables, i no només tres o quatre variables), on el model operatiu o matemàtic serveixi de "prova" del model teòric; la cosa més freqüent és que aparegui una tal diversitat de residus o desviacions en relació a les funcions establertes pel primer, que l'investigador vegi que es troba davant dos problemes de gran

magnitud: el de la pertinença (estadística) d'un cantó i el de les tècniques de validació de l'altre.

La conducció del treball en computador ha permès als darrers temps l'ús de tècniques poderoses com són la regressió múltiple, la factorització, l'anàlisi discriminant, etc., amb les quals es poden exhaurir, fins a uns certs límits, els problemes plantejats per l'existència de diverses variables causals actuant sobre una variable dependent i dels pesos relatius de cadascuna d'aquelles. Més recentment, l'anàlisi de correlacions canòniques i altres extensions de l'àlgebra vectorial permeten relacional causalment grups de variables, les unes que són dependents i les altres independents.

Això ha significat un gran avenç en el camí de l'explicació científica. Però romanen encara moltes dificultats, bé perquè les variables independents no són ortogonals (hi ha correlacions entre elles, o diverses classes d'interacció entre elles), bé perquè no s'han pogut trobar indicadors numèrics en forma de mesuratsges continus o d'interval·ls, bé a causa d'altres requisits que exigeix el model matemàtic i que no es poden complir amb la classe de dades que s'han obtingut a l'enquesta.

D'altra banda, el científic social no es troba constantment davant sistemes dotats, per dir-ho així, d'una determinació interna, resultat aquesta, del poder, de l'escassetat, o d'ambdues coses alhora. El científic social construeix, ell mateix, sistemes més abstractes o no hi ha actors (col·lectius reals) presos en quant elements del sistema, ni les relacions sistèmiques no són relacions entre actors. Aquests sistemes més abstractes relacionen conceptes que han estat designats amb termes teòrics (per exemple, incongruència de status, devolució de poder, incrementalisme, mobilització, etc. etc.) El camp de relacions cobert per aquests conceptes està limitat discrecionalment per l'investigador (que ha procedit a l'operació dita "tancar el camp"). Si els conceptes remetent a processos factuais, a d'altres referents empírics, o a unitats més elementals observables, aleshores el camí analític conduirà a les operacions o tècniques que des de la Lògica de Mill són conegudes com a anàlisis de covariació. En aquest terreny el científic social mira més aviat amb desconfiança proposicions del tipus "X és la causa de Y" o bé "X produeix Y". Les proposicions del tipus "X prediu Y" (és a dir, X és un predictor, no un productor) són menys vulnerables a un examen crític: constaten que la presència en un procés d'una certa mena d'elements, A, que posseeixen la propietat x, està associada a la presència de la propietat y en una altra sèrie d'elements, B, d'un altre procés. Pot succeir aleshores que a cada valor de x, dins els límits determinats (x₁.....x_n), correspongui un valor previsible de y, i que ens trobem en presència d'una funció lineal, i pot també no succeir així i trobar-nos davant funcions contínues no lineals o d'un altre tipus.

Si els conceptes no remetent a referents empírics observables, les relacions entre els termes són només semàntiques, no poden originar experiments estadísticament controlats, i la validació del model depèn de la seva capacitat de predicció segons un sistema de significats socialment admesos en la interpretació de fets col·lectius i històrics.

De fet, a la pràctica científica rarament ens trobem amb aquests tipus purs. Treballem amb híbrids on se sobreposen camps complets d'actors i de relacions tal com són actuat i percebuts per ells, amb camps teòricament construïts; actors reals i conceptes col·lectius; aproximacions a anàlisis causals i meres estimacions probabilístiques. Cerquem la relació determinista quan és possible; quan no ho és, mirem de treballar mostrant l'existència de covariacions sistèmiques; quan no hi apareixen amb unes estructures definides o no són estadísticament significatives, recorrem a models més simples de relació entre unes poques variables, cercant evidències d'associació o interacció entre elles; quan sabem que existeix interacció però no

podem mesurar-ne la intensitat i la direccionalitat, ens limitem a dir que hi ha relacions probabilístiques no degudes a l'atzar experimental; quan no tenim mostres de casos sistemàticament obtingudes i sotmeses a elaboracions estadístiques controlades, aleshores tanquem el cercle cognitiu saltant del nivell més elemental a la gran generalització teòrica, la qual si bé és incerta en bases empíriques i dependent de propietats subjectives d'un autor, és també productora de múltiples rasons dins la caverna ("comprensió" sense predicció i sense experiments.)"

"Un cop dit tot això, sembla necessari alludir breument a d'altres arguments per tal de prevenir el lector contra la temptació d'encercar explicacions exhaustives. Una investigació sociològica es troba limitada per condicions de temps, recursos, magnitud de la mostra, tipus de programes de computadora disponibles i altres, tant de tipus operatiu com financer. En la codificació d'una investigació es pot resumir, sota la forma de variables, només una part de la informació pertinent o accessible. L'anàlisi s'ha de basar necessàriament en les relacions entre variables codificades. Els conceptes que defineixen aquestes variables poden tenir una extensió semàntica molt ampla (i per tant una gran ambició explicativa). Ara bé, la brillantor de l'exposició pot tapar un problema de no congruència entre l'amplitud dels conceptes i la concreció dels indicadors numèrics: aquests no són tan extensos com aquells. Si el model construït conté elements de prova estadística, o en cas de manca d'aquells conté enunciats que formulen prediccions i aquestes prediccions són validades per altres models teòrics o per la pròpia producció dels fets, podríem raonablement ignorar els problemes de la "distància" entre conceptes i indicadors. Però quan no tenim experiments controlats ni formulem prediccions, aleshores carreguem els conceptes i les relacions entre ells amb tot el pes de l'explicació. La qual cosa ens remet a la qüestió d'altres tipus d'explicació."

(N.B. - Aquest text, en el vol. 2 dels volums publicats per la Fundació Jaume Bofill, no fou inclòs en el llibre general *Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Cataluña* (C.I.S., Madrid, 1979), donat que en aquest darrer, no s'hi van incloure problemes metodològics, i es mirà de donar al públic de la resta d'Espanya els resultats més substantius, sense d'altres complicacions).

III.- LA CRISI ACADEMICA

Sòcrates: *Ignores, estimat Critó, que en tota ocupació la gent mediocre i sense valor és molt nombrosa i els esperits seriosos i dignes d'estimació són minoria? En definitiva, ¿no et semblen coses belles la gimnàstica, l'art dels negocis, la retòrica i el comandament d'exèrcits?*

Critó: *Sense cap mena de dubte*

Sòcrates: *I bé, ¿no veus que en cada un d'aquests arts hi ha una majoria que fa el ridícul?*

Plató: *Eutídem (306 c, 306 d).*

En aquesta secció seré breu, perquè molts dels aspectes de la crisi no són exclusius dels departaments universitaris de sociologia o dels centres d'estudis sociològics en altres institucions científiques. Passa que, donada la multiplicació del nombre de sociòlegs als últims decennis, els quals *només poden trobar ocupació dintre l'organització universitària*, i donades les condicions de crisi científica en la disciplina mateixa, els pitjors efectes del desfasament entre racionalitat de la institució i racionalitat de les conductes, es concentra en el context intra-acadèmic.

El 1980-81, en un debat en la revista científica francesa *La Recherche*, sobre el tema (altra vegada) de si la sociologia és una ciència (*La Sociologie est-elle une science?*) Pierre Bourdieu, deia:

"hi ha molta gent que es diu i es creu sociòleg, i respecte de la qual, confeso que m'és difícil (*j'avoue avoir quelque peine*) de reconèixer-los com a tals". (Pierre Bourdieu, 1980, 738).

L'observació de Bourdieu respon a la situació produïda al cap de vint anys d'explosió acadèmica, periodística i cultural de la

sociologia, vint anys de gegantina vulgarització i trivialització (d'una part) i d'snobisme i obscuritat esotèrica creixent (d'una altra part).

A l'època que Bourdieu realitzava la seva gran investigació a Argèlia (finals del decenni de 1950 i primers del de 1960), existia una creença generalitzada que la sociologia podria ajudar ràpidament a solucionar una gran quantitat de problemes socials. Aquesta creença era vigent en formacions socials de diferent nivell de desenvolupament econòmic i de cultures diferents. Jo l'he trobada a Espanya, a Turquia, a Iugoslàvia, a l'Argentina, etc. En el número 1 (i últim) de la *Revista Española de Sociologia* abans esmentada, els professors de la Universitat de Madrid que escriviren l'editorial, deien:

"La sociologia (...) no ha de limitar-se a una anàlisi descriptiva d'una problemàtica social, sinó que ha d'anar més lluny, de forma que sigui un dels factors acceleradors del canvi que la societat espanyola necessita. L'estudi rigorós i crític de l'estructura social del país posa de manifest contradiccions tan evidents que (...) el seu aclariment ha de tenir un gran valor per a l'acció, donat que es podran conèixer amb major precisió les forces integrants del tot que ha de ser el motor del canvi".

Com si res. (Incidentalment, l'última frase no sé què significa). Aleshores jo estava treballant al sud-est de l'Anatòlia central i a cada vila i cada aldea que visitàvem, se'ns repetia la mateixa pregunta: ¿Per a què servirà aquesta enquesta? Els problemes econòmics (donada l'escassetat de terra conreable, l'aridesa del territori, l'increment de la població) i els problemes polítics (per la contrarevolució agrària iniciada que retornava el poder als antics terratinents) s'alliaven a problemes humans punyents. A cada alcalde de vila i al cap de cada família influent, calia assegurar-los que les

dades que s'anaven recollint eren d'una gran importància i que un dia tindrien efectes en benefici d'una planificació econòmica. De fet, al cap de dues setmanes de treball, no va ser difícil adonar-se que l'efecte principal de tants viatges, tantes enquestes per equips d'estudiants i tantes visites a les autoritats locals, seria la promoció acadèmica del director de la investigació a una de les institucions científiques de més renom internacional. La resta va romandre com un instrument ad hoc.

L'anàlisi trigà onze anys a publicar-se a París i jo vaig haver d'intentar (a través d'advocats francesos) un procés contra l'autor, per apropiació de materials sense citar el meu nom en els llocs pertinents. La crítica científica independent (ex. gr. *La Recherche*) assenyala la debilitat científica de les anàlisis finals. Aleshores (1976) això poc importava ja.

En el decenni de 1960 hom creia amb una fermesa tal que la sociologia podria *orientar racionalment* el canvi social, que les institucions d'investigació dels països centrals es lliuraren a fer enquestes als llocs de canvi més radical i ràpid dels països perifèrics o dependents. A principis de 1967, quan vaig arribar a Còrdoba (Argentina) per fer un estudi a la fàbrica d'automòbils IKA (associació de Kaiser i Renault), el primer obrer de la fàbrica que intentàrem d'entrevistar per al control del qüestionari-pilot, ens digué que faríem millor d'anar-ne a buscar un altre: acabava de ser entrevistat, durant les darreres setmanes, per gent de tres universitats nord-americanes diferents i tenia por que les seves respostes ja no serien prou espontànies i sinceres.

Rellegint el formidable treball de Bourdieu i els seus col·laboradors sobre Argèlia (que es publicà aviat i bé) observo que

Bourdieu va tenir l'humor de posar en una pàgina en blanc, al començament de l'estudi sociològic pròpiament dit, una frase d'un comerciant de Sidi bel-Abbès:

"Aneu i dieu al vostre professor que ja han estat escrits un munt de llibres com aquest. Això no canvia res. Això no serveix per res". (P. Bourdieu, 1963, pàg. 255)

Quan em feien comentaris d'aquesta índole, ja fos en una vila turca, ja fos en una "vila misèria" dels suburbis del gran Buenos Aires, un pensava aleshores que això era l'efecte de la inèrcia mental de les gents ignorants. Ara crec que Bourdieu dóna (potser sense voler-ho) una observació més clarivalent: "de tots els treballadors, els proletaris són els menys accessibles a les seduccions de la demagògia" (P.B., 1963, 387).

He fet aquesta introducció gairebé autobiogràfica perquè crec que una de les raons del deteriorament acadèmic de la sociologia ve de la consciència (relativament generalitzada ara) de la seva ineficàcia pràctica. Els sociòlegs poden produir textos subtils i argumentats amb summa complexitat intel·lectual sobre qualsevol problema social; rares vegades poden resoldre els problemes o contribuir en les decisions adequades per a la seva resolució. Hom diria que el *a priori* baconià, *Sapientia est potentia*, que era present en l'infantament històric de la sociologia, no es pot realitzar en aquesta disciplina. El món empíric té una consistència pròpia que només s'altera circumstancialment (p.e., en el cas de grans manipulacions per part dels mass-mèdia, que donen lloc a fenòmens col·lectius que en el període anterior a la Primera Guerra Mundial es definien com a propis de la psicologia de masses).

La sistemàtica sociològica no ha progressat substantivament en

l'ordenament teòric de les nombroses parcel·les de coneixement que pot estimar-se vàlid, però que és relatiu als contextos socials, polítics, econòmics o culturals en què va ser obtingut. Ningú no pot negar que als darrers decennis s'han fet moltes i excel·lents investigacions en sociologia, i altres ciències afins, que han produït coneixement i l'han validat per les tècniques del procés d'obtenció i pels tests de confiabilitat. Es tracta però, d'un coneixement més aviat juxtaposable que no pas sintetitzable, moltes vegades expressat en llenguatges teòrics diferents. Aquestes parcel·les de coneixement sobre l'home i l'acció social, romanen disjunctes perquè, amb freqüència, l'investigador es veia obligat a ser també constructor conceptual. D'aquí (entre altres causes) la dèbil incrementabilitat i acumulativitat del coneixement sociològic. Malgrat els esforços de Neil Smelser i de Karl W. Deutsch, els catàlegs de proposicions sociològiques definitivament validades, amb caràcter general, són catàlegs més aviat esquelètics.

Per resoldre aquesta crisi cal una motivació científica (en el sentit més estricte i rigorós) tant en els estudiants (que han de ser intransigents contra la xerrameca dels docents mediocres) com en la pròpia institució universitària, a fi que els resultats puguin ésser comparats, avaluats, traduïts a un llenguatge teòric comú o bé a termes teòrics susceptibles de rebre la producció de nou coneixement. Tot això ha esdevingut, al seu torn, problema, ja que la producció sociològica i la sociologia mateixa s'han anat transformant en una mercaderia. La demanda procedent dels mercats culturals determina cada cop més el contingut de la producció que s'anomena sociològica. Els públics volen (o bé les editorials creuen que els públics volen) una

mescla comercial d'assagisme i vernís científic. I en aquest aspecte l'assaig d'Estruch i Cardús diu, i diu veritat, una cosa molt greu per a la disciplina com a ciència: la gent vol veure confirmades llurs representacions socials. El sociòleg és un traductor, amplificador i diversificador de coses que la gent pensa. Cada grupet de sociòlegs cultiva el *seu* públic.

La connexió entre teoria i pràctica, entre teoria i mètodes, i entre mètodes i tècniques, s'ha fet més tènue i en força casos ha desaparegut. L'híbrid d'assagisme literari i d'enquesta ha devorat allò que encara no fa vint anys semblava una gran empresa científica.

Crec que Estruch i Cardús estan (dissortadament) encertats quan diuen que aquesta crisi científica serà llarga i que la situació té un difícil arranjamant. L'absència de "proves" científiques, o la negativa de les sectes sociològiques a admetre com a "proves" els resultats condicionals i circumstancials (per bé que moltes vegades rigorosos, reproduïbles i ben ordenats) de la investigació amb els recursos de l'estadística matemàtica, produeix uns efectes paradoxals que són convenients per als que s'acontenten amb dissertacions. Si no hi ha "prova" es pot escriure qualsevol cosa sense que hi hagi sanció per part d'una comunitat científica. Aquesta és la paradoxa: el sociòleg es troba en una situació privilegiada respecte d'altres professions. Els metges, els arquitectes, advocats, enginyers, si erren repetidament estan subjectes a sancions professionals, en primer lloc per part de llurs clients.

L'advocat que no sap manejar els conceptes jurídics adients per l'exposició, definició i defensa del seu cas, acabarà per perdre els judicis davant de col·legues més competents. El químic que provoqui accidents en el laboratori, perdrà la seva ocupació. Els sociòlegs (i

altres assagistes socials afins, de matèries que han esdevingut especulatives) no estan sotmesos a aquest tipus de sanció.

Aquí dia els debats entre sociòlegs romanen intrínsecament inconclusos. Hi hagué un temps que el debat acabava quan les dues parts s'incriminaven mútuament: uns acusaven els altres de stalinistes i aquests acusaven els primers d'estar venuts a l'imperialisme americà. Ara, en els països desenvolupats i decadents on s'ha instal·lat una espècie de cinisme general i la consciència que, en resum, tots pertanyem a la mateixa classe i a la mateixa tribu, els debats acaben simplement deixant que cadascú reciti la seva *IIIçó*, sabent que això el justificarà en la distribució dels fons públics que arriben fins a aquesta professió.

I és per tot això que tants departaments de sociologia esdevenen nius d'intriga, encapsulats en ells mateixos, nínxols ecològics (usant la noció d'Stephen Toulmin) els habitants dels quals alternen els sentiments de comunitat més íntima enfront de l'exterior (enfront de les autoritats mateixes de la universitat quan aquestes els demanen comptes dels diners despesos), i els sentiments més roïns d'hostilitat d'uns contra els altres (quan es tracta de repartir-se una subvenció o d'accedir a una promoció).

El requisit d'inflar la pròpia bibliografia com a condició necessària per a cada promoció acadèmica, produeix un flux de textos que se superposen als que estan determinats per la demanda cultural d'extramurs universitaris. Aquests textos escrits amb presses, perquè cal signar la renovació del contracte, o aconseguir finalment una *tenure*, tracten de conciliar urgències contradictòries. Cal satisfer la moda cultural o bé donar resposta a encàrrecs que en un

moment donat reben subvencions de governs o organismes privats i que es consideren urgents. Continuament s'entrecreuen criteris privats i públics amb les exigències de la carrera individual; les motivacions genuïnament científiques resten subordinades als múltiples factors del context, sigui institucional (universitari) o comercial. L'*snobisme* cultural es barreja amb estratègies polítiques i amb les estratègies personals necessàries per progressar en el laberint acadèmic.

El patrimoni dels clàssics es converteix ell mateix en objecte susceptible d'ésser utilitzat en aquestes estratègies i en lluites despietades per parcel·les de poder. Es trien passatges d'aquest o d'un altre gran pensador del passat (el qual, com que ja és mort, no es pot defensar) i se'ls aplica el poderós aparat crític i tècnic de què disposem actualment. Rar és el clàssic que pugui sortir indemne d'una contesa tan desigual. Cal afegir que els que actuen així no fan (de vegades) sinó continuar un procediment que ja constataren com a operatiu en la biografia, i la bibliografia, del seu superior jeràrquic, el mandarí propietari de la càtedra o del departament. També aquest darrer, per anunciar la seva talla intel·lectual en la plaça pública, va competir amb alguns clàssics i demostrà el seu enginy desmuntant peça a peça unes quantes frases de cada clàssic, a fi de qualificar-les com a pertanyents a la prehistòria científica. Cal recordar que una de les raons i dels valors de Parsons consistí a seguir el procediment oposat al que estic descrivint. En lloc de sostenir: "jo sóc el primer veritable científic en aquesta disciplina i amb mi comença la ciència", allò que va fer Parsons va ser el contrari: prengué una sèrie de grans clàssics i sostingué que tots convergien vers un mateix objectiu: la comprensió de l'acció social.

En comptes de "Profetes no en conec", el que va fer en Parsons amb *The Structure of Social Action* (1937) va ser declarar ben fort "Tots Són Els Meus Profetes". Aquest és un cas intel·ligent i més aviat aïllat: en les organitzacions universitàries salvatgement competitives (si més no, donada la superpoblació de docents i aspirants a docents) la reputació acadèmica tendeix cada cop més a fonamentar-se sobre les runes de la reputació dels altres.

"En els jocs de poder gairebé polítics que els científics professionals emprenen (...) en nom de les respectives disciplines, les victòries institucionals només poden ser transitòries. Cada nova generació d'aprenents, mentre desenvolupa les seves pròpies perspectives intel·lectuals, també esmola les armes per a la futura presa del poder professional". (Stephen Toulmin, 1977, vol. I, pàg. 292).

"El món científic (...) és l'espai d'una concurrència orientada per la recerca de beneficis específics, concurrència conduïda *en nom* d'interessos no reduïbles a interessos econòmics (...) i percebuts per això com a "desinteressats". (Pierre Bourdieu, 1980, 738-743).

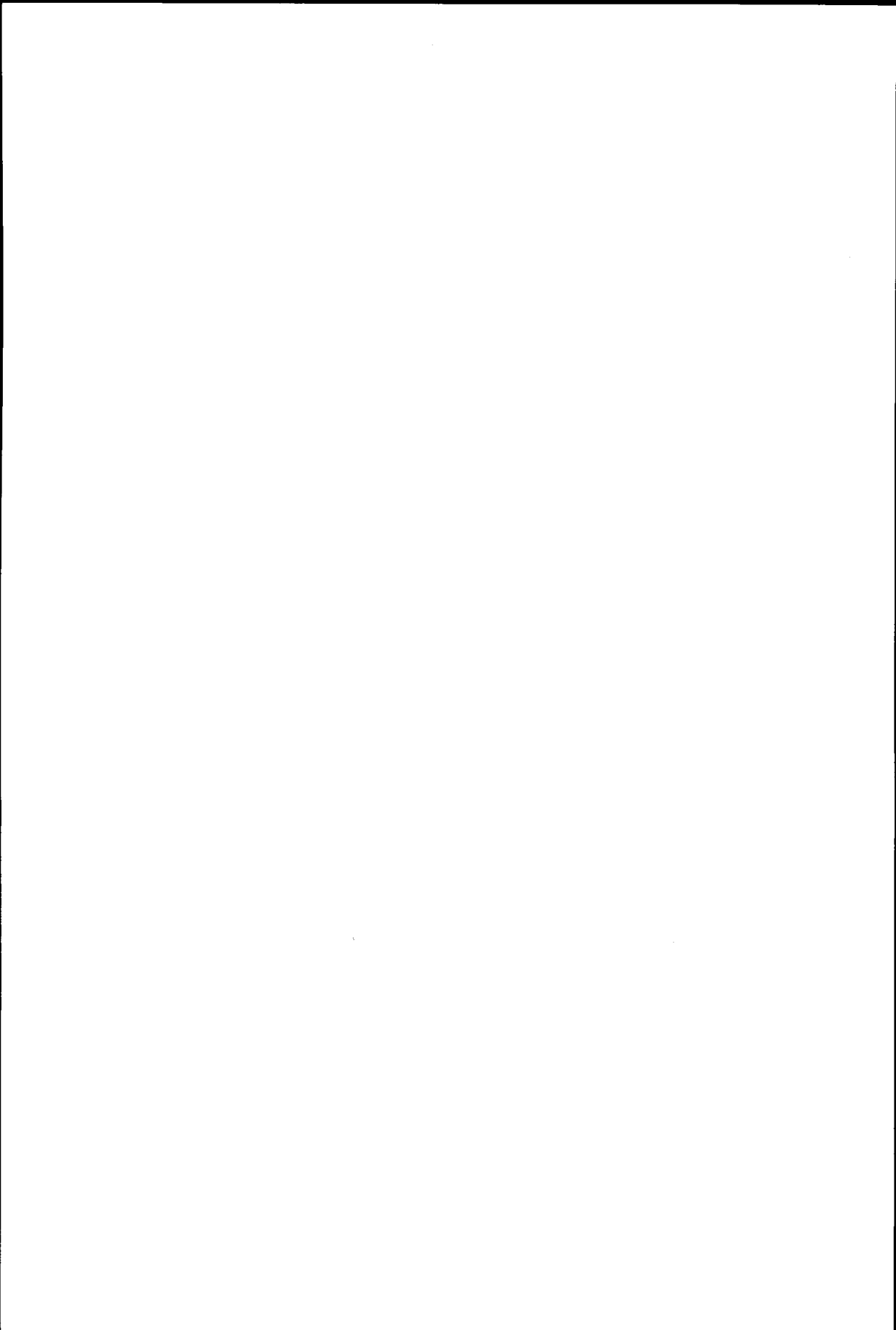
La crisi científica ha fet més laberíntics, més kafkians i surrealistes aquests mons intraacadèmics. En no haver-hi descobriments científics de la talla dels que es produeixen en biologia o en astronomia (i fins i tot en egiptologia), els mandarins s'han d'assegurar, al seu voltant, una cort de repetidors de doctrines. El 1968, un professor de Princeton, O.R. Young, escriví al final d'un llibre de sistemàtica de ciència política, quatre pàgines (O.R. Young, 1968, 103 a 107) que són un exemple d'honestedat per una part i també d'estar-ne tip i irritat, davant la situació que s'estava produint en la universitat americana. En un món de sectes competitives on no hi ha cap ortodòxia acceptada, la relació mandarí-deixebles esdevé de capital importància. Aquesta relació dóna poder (transitori) als

mandarins, però a més llarg termini produeix l'esterilitat creativa i científica; els deixebles són mers implementadors (sic. pàg. 104). Les qüestions de doctrina ocupen el temps i els debats, i cada secta es fa cada vegada més inflexible (i.e., impermeable a la recepció del coneixement aliè). Qui no està en cap secta, és atacat per totes.

La descripció de O.R. Young ha deixat d'ésser l'espill de la realitat universitària americana d'avui, però en gran manera convé a aquells que imiten els Estats Units amb vint anys de desfasament.

La crisi científica ha estimulat així mateix la producció de llibres escrits per sociòlegs només per a d'altres sociòlegs. Són textos que es preocupen poc d'incrementar el coneixement de l'home sobre l'home i sobre l'acció social. En aquests llibres no es plantegen problemes socials ni conflictes socials, ni com els homes produeixen aquests conflictes, se'ls representen, els desenvolupen, els negocien, els radicalitzen o els resolen. Per tant, rarament ensenyen coses referents al nucli de la disciplina. Són els testimonis d'una activitat intel·lectual que, com ja deia Hans Freyer sobre la sociologia alemanya en el període anterior a la Segona Guerra Mundial, se sap malalta. Es el metge (pressumpte i desitjat) que ha esdevingut ell mateix malalt (10).

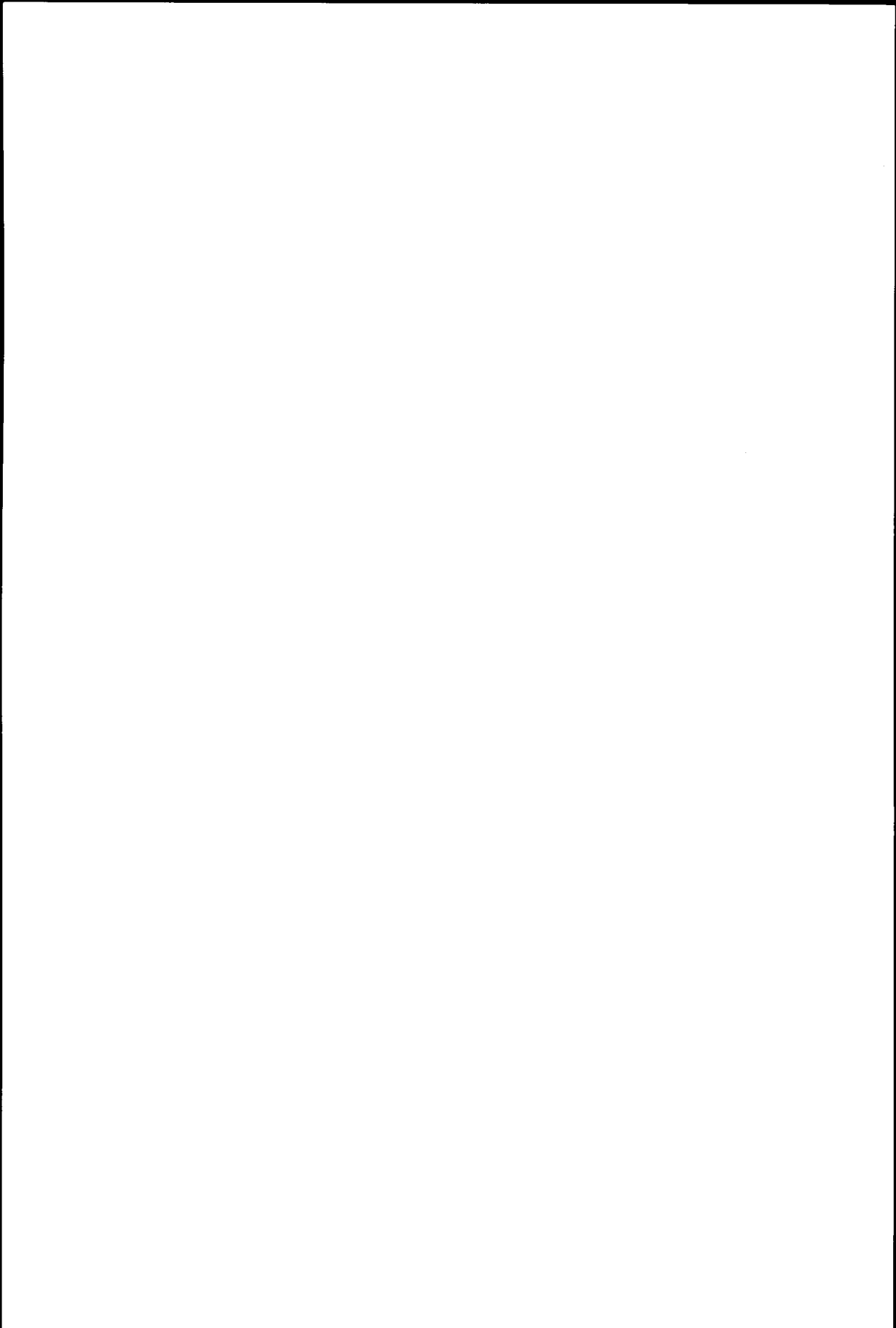
NOTES AL CAPITOL III

(10) En les institucions universitàries dels països que tenen encara vigent una tradició de racionalisme, de pensament científic d'alt nivell, o d'exigències morals derivades d'una tradició puritana, i on hi ha autèntiques comunitats científiques amb professionals de la crítica (entre d'altres raons perquè són països que han de defensar el seu rang en les jerarquies internacionals de prestigi) s'exigeix als sociòlegs de produir textos de qualitat independentment del mercat. En els països del Tercer Món, aclaparats per problemes socials dramàtics, els sociòlegs estan convocats a col·laborar amb d'altres professionals, al costat de comunitats de base compostes pels desheretats. El sociòleg viu, en aquests casos, la realitat social a diari immers en la comunitat, en contacte amb metges, infermers, pedagogs, especialistes en la lluita contra plagues, etc. Allí té l'oportunitat d'aplicar els conceptes generals, d'anar omplint les abstraccions de contingut empíric. A l'Àfrica subsahariana els sociòlegs segueixen de prop la sedentarització de poblacions nòmades a qui la sequera ha obligat a abandonar els seus territoris, ajuden a fer medicina preventiva, etc. Per descomptat amb errors i èxits, amb un *turnover* entre la ciutat i la sabana, però mirant de ser útils a la seva comunitat. Fa poques setmanes he seguit l'enregistrament d'uns colloquis de sociòlegs francòfons que han estudiat els problemes socials i demogràfics de la sequera al Sahel, i han comparat llurs experiències amb les de sociòlegs brasilers que treballen al nord-est del Brasil (Estat de Ceará). El mètode comparatiu era una font permanent d'enriquiment cognitiu.

El patrimoni de la sociologia, com a teoria i com a pràctica, s'incrementa així pels dos extrems socials: el del privilegi summe, que permet uns científics de treballar amb temps sobrer, amb biblioteques i ajudants a la seva disposició, i el de l'extrem pauperisme que exigeix dels qui saben i poden, de fer quelcom al servei dels qui no saben ni poden. En els països sense un prestigi científic internacional per defensar, ni greus problemes socials de pauperisme, la sociologia ha esdevingut una carrera còmoda per als fills de famílies de classe mitjana; famílies que en el context cultural i econòmic actual, allò que han fet, ha estat sobreprotegir els seus infants amb una espècie d'adolescència perllongada, i tractar d'estalviar-los, com més temps millor, les experiències del món real, el món del treball. Per als més audaços, o aquells que s'alliberen abans de la protecció, el departament de sociologia és un trampolí mundà. Per als menys audaços, el departament ofereix un *ersatz* de poder local, microcosmos on es guanya algun prestigi (sobre tot escrivint coses enginyoses).

Ara bé, cal aquí recordar les paraules de Nicolás Ramiro Rico: "El sociólogo (...) deberá vivir con la plena conciencia de que si su teoría es importante, su persona no lo es, socialmente hablando. El sociólogo ha de objetivarse y perderse en su obra..." (Nicolás Ramiro Rico, *Sociología, sociólogos y economistas*, 1950, reedic. 1980, 184).

IV.- LA CRISI POLITICA

Quant (...) més de prop estudiava jo els polítics i les lleis i els costums del període, i a mesura que m'anava fent més gran, més difícil em semblava que es pogués governar correctament. Res no es pot fer sense amics fidels i seguidors; i aquests difícilment vindrien en un temps que havia abandonat el seu codi moral tradicional i es mostrava incapaç de crear-ne un de nou. Simultàniament la llei i la moralitat es degradaven a ritme alarmant amb el resultat que, encara que jo havia estat ple d'entusiasme per una carrera política, la percepció de tot aquell caos em produïa vertigen; i per bé que mai no vaig deixar de pensar com es podrien millorar les coses i com es podria reformar la Constitució, vaig posposar l'acció a l'espera d'una oportunitat favorable. Finalment, he arribat a la conclusió que tots els Estats existents estan mal governats i que llurs constitucions no poden ésser reformades si no és amb accions enèrgiques i una bona dosi de sort.
Plató Carta Setena

7.- Pistes cap al miratge

El cap mesura distàncies de manera altra que els peus.
Kafka a Milena, abril 1920 (II)

La Història de la sociologia diu moltes coses que actualment romanen amagades per darrera dels llibres d'èxit comercial. Aquesta història és ja suficientment extensa com per a permetre anàlisis diferents d'aquelles que s'adhereixen a la superfície textual. Quan un edifici, intel·lectualment complex, ha anat creixent i diversificant-se i esdevé d'una confusió inextricable, les síntesis actuals resisteixen les tècniques actuals. Per a trobar fils conductors cal recórrer als projectes dels arquitectes. Amb el benentès que ara,

desapareguts o silenciosos els arquitectes, els mestres d'obres i els paletes reinterpreten els plans i miren de fer habitable l'edifici en funció de llurs experiències i llurs propis projectes. Així resulta que la Història de la sociologia inclou la sociologia de la sociologia.

Cal tenir en compte una altra cosa: les síntesis que es van produint són, en molts aspectes, com aquells estoigs que hom troba en els basars d'Orient: cada un en conté a l'interior, successivament, d'altres de format més petit i amb símbols i colors diferents. Allò que s'allotja en el darrer no és, necessàriament, la cosa de més vàlua ni la més significativa.

Essent el segle XIX el segle de l'uropeització per excel·lència (així com el segle XX ha estat el de l'americanització), els estils intel·lectuals i les maneres de pensar pròpies de la tradició europea es constitueixen en trama que rep i sosté les particularitats polítiques de cada país i l'opció de cada pensador. Tot això queda imbricat en síntesis existencials que s'encapsulen al seu torn en llenguatges d'escola o de filiació teòrica. Les idees viatgen amb els llibres, i coses nades a França o a Alemanya com a resposta a problemes determinats, germinen en altres llocs, donant híbrids sorprenents.

Amb tot, sempre es pot descobrir alguna correspondència entre la sociologia que es fa en un país i els caràcters que defineixen la situació històrica de la seva societat. Ni les modes culturals ni la discrecionalitat intel·lectual individual poden volar arbitràriament durant un temps (encara que puguin donar lloc a episodis i llibres aïllats) (12).

Els clàssics tingueren compromisos polítics que reelaboraren amb

subtils arguments teòrics. Aquesta era la seva missió: aportar unes dimensions de racionalitat científica a determinades racionalitats polítiques. Complementàriament observaven i sotmetien a anàlisi crítica les carències i flancs vulnerables de llurs respectives societats (cosa que tenia una transcendència política pràctica, en una època de constant rivalitat política, econòmica i cultural entre grans estats europeus, per l'hegemonia en el Continent i, si fos possible, a ultramar). Els clàssics que no estaven motivats per aquesta forma de servei a la nació, havien d'observar i sotmetre a anàlisi crítica les carències i punts vulnerables de les classes socials que pretenien liderar o bé aquelles a les quals havien atribuït la funció de futur subjecte històric. És el cas de Marx i d'Engels i les seves lluites contra les ideologies burgeses. D'aquest treball políticament motivat, en resta un coneixement positiu en forma de sociologia de les ideologies (una conseqüència acadèmica potser no prevista per Marx ni per Engels).

Allò que diferenciava (entre altres coses) de forma qualitativa els clàssics respecte dels assagistes socials i dels escriptors directament polítics, és que les pressions que exercien sobre ells les necessitats polítiques i d'organització social, no són reflectides en la seva immediatesa, sinó a través de filtres i mediacions intel·lectuals i teòrics. Les pressions són reelaborades mitjançant una diversitat de transaccions, unes de teòriques (des de la base epistemològica assumida), altres de pràctiques (polítiques i econòmiques). Aquest complex de transaccions es fa visible més tard, quan percebem la síntesi existencial gràcies a la distància històrica.

Per això és força simplista la discussió (ja anacrònica)

destinada a decidir si la sociologia és, en general, ciència de crisi que neix amb una crisi històrica (els fracassos polítics i socials de la restauració de l'*Ancien Régime* al primer terç del segle XIX europeu) o si és, necessàriament, ciència de societats estables, capaces de mantenir un ordre social en un entorn de transformacions materials i tècniques, ordre que roman en el seu nucli sense minva de les adaptacions econòmiques i polítiques.

Ara bé, no és el mateix estar, com a ciutadà a més de com a sociòleg, en una societat derrotada i que cerca noves bases per a la seva prosperitat i per a fer-se un lloc en el món dels poderosos, que estar en una societat que domina aquest món gràcies a la seva indústria, comerç, finances o a la seva flota. No és el mateix escriure en una fase de confiança social que en un període de crisi i nihilisme. Ni tampoc és igual escriure en una societat arcaica que en una altra que té les seves forces productives en ple desenvolupament.

Hi ha motius suficients per presumir que una ciència particular de la societat, i.e., una ciència l'objecte de la qual són els resultats o productes socials de les relacions entre actors (individuals i col·lectius), ha de ser una ciència conservadora.

Les societats són productes de l'acció, productes relativament estables, malgrat ésser contínuament transcendits (com gairebé totes les coses *humanes*) per la historicitat. Les preguntes permanents que es troben en tota reflexió social, des de la més antiga, revelen que a la ment del pensador apareixen com a enigmàtics dos grans fets: 1) que les societats, llevat que siguin radicalment assassinades per una agressió forana, es desintegren molt difícilment; 2) que la majoria social obeeix una minoria. Com deia Hume, "no hi ha res tan sorprenent, per qui considera els assumptes humans amb mirada

filosòfica, com la facilitat (*the easiness*) amb què la majoria és governada per la minoria".

Una ciència particular *de la societat* tendeix a ser conservadora perquè aquest objecte té tendència a ésser estable i perquè el coneixement mateix exigeix objectes relativament estables. Les hipòtesis d'ordre, regularitat, recurrència, són essencials en el coneixement científic, perquè aquest pugui ser objectivat i transmès. Té la seva lògica profunda que, ja al primer terç del segle XIX, dintre d'Anglaterra antirevolucionària, un autor relacioni el concepte de sistema (*system*) amb el predicat *social*.

Altres raons per a presumir que una ciència particular *de la societat* ha de ser conservadora, provenen de l'extrema complexitat de les societats, tant les mal anomenades "primitives" com les actuals. Tot es recolza recíprocament en certa mesura, i molts hàbits i formes de comportament es reconstrueixen, aparentment de manera espontània, després d'esdeveniments polítics o socials que, per als actors, marcaven una irreversible ruptura revolucionària. En el seu útil llibre sobre la formació del modern esperit francès, Hans Kohn cita (1955, 49) una carta de Taine al vell Guizot, en la qual Taine argumentava que una ciència social ha de tendir cap al conservadurisme per la pròpia complexitat del cos social. "Això ens protegeix fàcilment del xarlatanisme i de les panacees generals". Deixant de banda el context en què la carta està escrita (quan la societat francesa burgesa viu encara sota l'impacte de la *Commune*) penso que Taine té raó. Cap utopista no havia estat científic. La utopia contenia l'organització social *imaginària*. Per això Marx va haver de lliurar un combat continu contra ells. Hi ha, a més, utopistes i

utopies. Les del segle XIX europeu no són pas com la de Plató. Aquest havia trobat el model històric de la comunitat política perfecta, i es tractava d'estabilitzar-lo i defensar-lo davant de l'energia vital, inexperimentada i irracional, de les generacions joves.

Els éssers humans no som pas libèrrims contractualistes que cada hora signem i rescindim compres i vendes segons ens convingui (com suposa i generalitza la ideologia econòmica liberal). Encara que el capitalisme converteix en mercaderia tot el que toca, no pot fer mercaderia de la seva pròpia *organització social* capitalista. L'organització social no és rescindible.

Els juristes i filòsofs anteriors a la crisi que és coetània amb el naixement de la sociologia (o més precisament amb la consciència social de la necessitat d'una ciència com la sociologia), havien raonat a la seva manera l'estabilitat de les societats. Els uns ho havien fet mitjançant una reducció psicològica: *l'affectio societatis* cara als escolàstics. Els altres ho feren mitjançant una ficció jurídica, el pacte o el contracte social permanent. La sociologia neix no perquè tingui un projecte revolucionari, sinó perquè aquelles ficcions eren vulnerables i revelaven la seva obsolescència, tant teòrica com pràctica. El Dret, la jurisprudència, la teoria política, la filosofia moral, eren disciplines insuficients en una època de crisi i de canvi. Es requeria un nou coneixement i un nou llenguatge. Només la religió continuava apareixent, i essent, el ciment que resisteix a més llarg termini. Aquesta consistència relativa de la religió emergeix àdhuc com explicació "científica" en la història social i cultural comparativa que s'escriu a França i Anglaterra, a Alemanya i a Rússia, durant la segona meitat del segle XIX i primers decennis del segle XX: hi ha una quantitat de literatura

comparativa que "explica" diferències entre societats a causa de la seva base religiosa: l'anglicana i la catòlica, la luterana i la catòlica, la bizantina i la romana, etc.

Davant la permanència i consistència relatives de la religió, una certa "ciència social" assumeix per a determinats públics un caràcter dissolvent i revolucionari. El mateix Taine, esperit conservador i burgès, escriví en la seva introducció a la *Histoire de la littérature anglaise*, allò que feia tremir d'indignació el clergat de França, i.e., que el vici i la virtut podien ser tractats com a productes químics (com el vidriol i el sucre). Audàcia materialista més espectacular que no pas real, per part de qui sap que l'equilibri de l'edifici social no depèn de la virtut dels estadants.

La ciència social mateixa es constitueix en general, sota tres condicions que l'enfronten ja de rel a les imatges religioses del món i de la història, és a dir:

des-sacralització (o en un altre terme, *secularització*), cosa que implica assumir plenament que són els homes els actors del seu propi drama i que cal excloure del discurs i de la reflexió científica les causes transcendents al món humà (ja siguin aquestes un pla de la Providència, ja sigui un *fatum* imputable a un poble o a la família o dinastia regnant, etc. etc.).

sistematicitat: els fets socials (com es deia aleshores) en relacionar-se, formen sistemes, els quals com a sistemes són independents de voluntats individuals;

especificitat del nivell social: els fets socials posseeixen propietats irreductibles a explicacions (o "factors") naturalistes, com els biològics, geogràfics, climatològics,

ètnics, etc., (encara que el nivell social, per existir, necessita el suport material d'altres nivells d'organització, com els biològics, poblacionals, psicològics, etc.; allò important és que hi ha propietats del fet social que són irreductibles als seus suports). Així mateix, l'exclusió de la sobredeterminació espiritual o suprasocial (cosa que està, en part, inclosa en la condició de des-sacralització).

Davant d'aquestes condicions, la sociologia hauria d'aparèixer com a revolucionària enfront la religió i com a conservadora enfront tots els utopistes i revolucionaris.

Hi hagué molta gent que es va enganyar i cregué que, perquè la sociologia era corrosiva enfront la religió, ho era també en tot l'edifici social. L'historiador de la "Societat Fabiana" Edward R. Pease (de la qual en fou secretari des del 1880 al 1913 i secretari honorari fins al 1938) descriu eloqüentment el clima de conflicte ideològic en què es formaren a finals del segle XIX, els qui serien futurs líders laboristes britànics:

"No és fàcil reconstituir l'amplitud de l'abisme (gulf) que separava la jove generació d'aquell període, respecte de la dels seus pares. *L'origen de les espècies*, publicat el 1859, inaugura una revolució intel·lectual com no n'havia conegut cap el món d'ençà que Luter va clavar les seves tesis a l'església de Tots els Sants a Wittenberg. La gent gran es negà en bloc a considerar o acceptar la nova doctrina(...) Els nostres pares, que no llegien a Spencer ni a Huxley, vivien en un món intel·lectual que no tenia cap mena de relació amb el nostre; i separats com estàvem dels lligams intel·lectuals de la nostra adolescència i reconeixent com reconeixíem que els adults eren inútils com a guies en qüestions de religió, ciència, filosofia, donat que no sabien res de l'evolució, nosaltres sentíem també instintivament que res no podíem acceptar com a article de fe, si provenia d'aquells que encara creien que els primers capítols del Gènesi descriuen exactament l'origen

de l'univers, i sentiem que havíem de descobrir en algun lloc, per nosaltres mateixos, quins són els veritables principis de la llavors recent inventada ciència de la sociologia". (R.E. Pease, citat *in extenso* en David Thomson, 1950, 1959, pàg. 151).

Com podem observar, les adhesions emocionals a la sociologia per part de joves de classe mitjana, són bastant més antigues del que podrien suposar aquells que les han protagonitzat, amb ignorància històrica, durant el decenni de 1960 a 1970. I tal com podem constatar pel testimoni històric, aquella sociologia, que era la d'Spencer, resultà molt poc revolucionària per a l'ordre social.

Spencer va donar confiança a les classes mitjanes d'Anglaterra i Escòcia en llurs papers econòmics i polítics, en l'àmbit intern (la industrialització) i en l'extern (el domini imperial mundial). La sociologia d'Spencer va *naturalitzar* el procés fent-lo orgànic, evolutiu, producte de l'especialització funcional i la integració estructural. La creació de la societat industrial i la *Pax Britannica*, estaven inscrites en l'ordre natural de les coses. Certament, aquest era un ordre en constant esdevenir i adaptació. La ruptura d'una aplicació simple, estàtica i general, del principi d'identitat, va commoure els esperits fideistes per als quals els objectes havien estat sempre idèntics a ells mateixos. No hi hagué cap altre canvi revolucionari. Solament cap al final de la seva vida, Spencer s'adonà que el domini del comerç mundial no era condició suficient per al domini polític mundial, i que indústria i imperi convergien en la necessitat d'una nova, gegantina, estructura militar. Els imperis militars-industrials, eren al davant, no al darrere.

Es el cas de la sociologia a França que se sol adduir per la caracterització de l'empresa intel·lectual d'aquest nom com a ciència

de crisi. En els manuals (i en les explicacions a classe dels docents simplificadors i vulgaritzadors) se sol traçar una analogia entre Comte i Durkheim, en el sentit que tots dos treballen immediatament després d'una crisi (Comte, enmig del fracàs de la restauració política i religiosa de *l'Ancien Régime*, Durkheim després de la derrota de França a la guerra contra Prússia). La correspondència és superficial i fallaçiosa. Comte aspirava a obtenir un coneixement general sobre les formes de sociabilitat humana, qualsevol que fos el context social. Conegudes aquestes formes i les seves "lleis" podria estabilitzar-se i organitzar-se adientment el cos social, posant fi a la recurrència de les revolucions. Durkheim per contra, procedeix com un científic experimental per l'anàlisi del *milieu* específic que dona origen a cada tipus d'acció i d'orientació. La relació entre el *milieu* o context i els "fets" o "problemes", és una via règia per a l'anàlisi sociològica. Comte era substantivament universalista; Durkheim era contextualista en el nivell substantiu i universalista en el nivell conceptual i metodològic. Durkheim no estava interessat en restablir un ordre antic, sinó a contribuir a la cohesió social, civil, laica, republicana, de la nou nada Tercera República. Durkheim estava així mateix, i sobretot, motivat per a contribuir a la formació d'una consciència col·lectiva científico-racional en les èlites tant intel·lectuals com polítiques. L'educació universitària científica era tan important com l'educació cívica, totes dues estintolant-se recíprocament. Durant el temps entre la Commune i el Congrés de Berlin era opinió corrent a França que la causa de la derrota estava en la mateixa universitat francesa (que no podia resistir la comparació científica amb la universitat alemanya). En la breu, però intensa, fase de reacció religiosa que s'apoderà d'una part de les classes

altes i de la classe mitjana francesa després de la derrota de 1871, es va posar fi al monopoli estatal de l'ensenyança universitària (constituïció de Facultats catòliques el 1875) al mateix temps que es feia evident la necessitat de nous principis d'integració i solidaritat socials. No és casual que en l'obra de Durkheim predominin els temes de la integració social sobre els de la diferenciació i segmentació socials, ni és per un desig d'allunyament que Durkheim sotmet a crítica tants aspectes biologistes i psicologistes de la sociologia de Spencer. Consciència col·lectiva (en el nivell de la integració social) i racionalitat política (de l'Estat que arbitra, organitza i dirigeix, *primus inter pares* entre les organitzacions socials) afirmen els seus principis irreductibles i els seus valors. Durkheim racionalitza; Spencer naturalitza. Aquest codifica l'apogeu d'una societat liberal, individualista, que ha sabut ocultar la violència econòmica; aquell posa els principis per a una societat que encara ha de venir, guiada per la fe en la raó i la ciència, amb una democràcia participativa més enllà de la liberal-parlamentària burgesa. Conseqüentment, les seves actituds davant la funció social de l'Estat difereixen substantivament, diferència més qualitativa en la mesura que tots dos eren enemics de l'Estat autoritari, ja fos d'inspiració absolutista històrica, o d'inspiració hegeliana filosòfica o jurídica. Un tret comú a tots dos és l'hostilitat vers el socialisme i la seva concentració de poder polític i econòmic.

Tampoc als Estats Units neix i es desenvolupa la sociologia com un projecte revolucionari, si bé neix i es desenrotlla amb profundes implicacions polítiques, econòmiques i ètiques.

La sociologia d'orientació spenceriana fou hegemònica als Estats

Units al darrer terç del segle XIX, i no hi va provocar una ruptura intel·lectual com la que E.R. Pease assenyala per a Anglaterra. Els continguts individualistes i evolucionistes que apareixen en la filosofia social de Spencer, s'avenien molt bé a l'esperit de lliure empresa i de *laissez faire* i al context històric d'un país en ple desenvolupament de les seves forces productives. El 1863 William Graham Sumner publicava a Nova York *Allò que les classes socials es deuen una a l'altra* (What Social Classes Owe to Each Other) per a demostrar que ningú no deu res a ningú i que (simplement) té lloc la supervivència del més apte i el més diligent. Deu anys després escrivia: "La follia més gran en què pot caure un home és la de seure amb llapis i paper i planejar un nou món social"(1894, reimp. 1911, 195-210). Donat que aquest home era conseqüent amb les seves idees, quan un estudiant a Yale li demanà què opinaria si un altre professor li prenia la càtedra, respongué que la culpa seria probablement d'ell mateix, per no haver sabut exercir-la com el més apte. Tota intervenció d'un poder social o polític per a salvar els fracassats o desheretats del seu fat, no podia conduir sinó a empitjorar la situació de la societat.

Aquesta racionalització d'un capitalisme agressiu produí les seves contratendències a la mateixa Amèrica, per part de gent amb una cultura científica i filosòfica que no eren beneficiàries principals del procés de desenvolupament capitalista.

Laster F. Ward era un home d'aquesta mena. Creia en la possibilitat de millorar l'ordre social mitjançant una conjunció de racionalitat científica, voluntat i principis morals. No era pas un altruista sentimental, ja que pretenia ésser un científic. No es feia pas il·lusions sobre els motius bàsics que mouen els homes i que es

tradueixen en forces socials. Però estava convençut que la voluntat també és una força social (influència de Schopenhauer, un dels seus *maîtres à penser*) i que la voluntat havia de ser usada per al millorament de la societat. El món social podia ésser *construït* tal com enginyers i arquitectes construïen un nou món artificial. Els sociòlegs podrien ensenyar als polítics què era possible fer i com fer-ho. La intervenció planificada, l'educació pública i cívica, la protecció dels dèbils, l'aplicació de principis científics per a una acció social col·lectiva, la funció reguladora de l'Estat, eren dimensions d'una activitat pragmàtica, una sociologia *aplicada*, regida per principis normatius (en la seva teoria) i desplegada com un art (en la pràctica). Lester F. Ward tenia una concepció ingènua i grandiosa de la sociologia, la ciència de les ciències (*scientia scientiarum*).

Ward havia estat contemporari d'una generació d'assagistes socials americans, uns crítics, altres utòpics (Edward Bellamy, H.D. Lloyd) i de sociòlegs que estaven així mateix motivats per la reforma social. Si el decurs de les idees tingués una lògica pròpia, obedient només a les relacions amb les altres idees, aquesta tradició nativament americana i prometeica, s'hauria pogut constituir en sociologia orgànica (en el sentit gramscià) per a economistes i polítics, precisament en el període de la Gran Depressió de 1929 a 1937, quan els traumes socials produïts per la crisi degradaven les condicions de vida de milions d'americans, i no pas pocs intel·lectuals s'interrogaven sobre el final del capitalisme.

Per què això no va succeir i per què el funcionament del sistema capitalista als Estats Units havia d'incloure el fracàs, o el

silenciament, d'aquella tradició i l'esterilització dels seus potencials, són qüestions que han estat objecte de diferents racionalitzacions. (13).

Pocs anys abans de la crisi, la memòria de Ward seguia viva com l'"Aristòtil d'Amèrica"; tan bon punt es va fer dominant l'empirisme observacional i sociogràfic, el seu nom desaparegué fins i tot dels manuals de sociologia. En l'espai de dues generacions es passà d'una concepció prometeica de la construcció del món social, a una sociologia escindida en tres àrees:

- l'assaig culturoològic acadèmic (reflexions sobre la civilització, estudis culturals comparatius i històrics, la tècnica i el canvi cultural, la civilització urbana enfront de la folk, etc.).

- l'observació empírica i sociogràfica, ex. gr. sobre delinqüència juvenil, problemes de convivència urbana entre diferents grups ètnico-lingüístics, adaptació d'immigrants;

- l'experiment de laboratori: el behaviorisme, la sociometria de petits grups, la psicotècnica de les relacions humanes en les fàbriques, etc.

El procés d'urbanització i la gran extensió de l'educació mitjana i superior, van fer possible una especialització de funcions entre els científics socials. Molts d'aquests professionals eren fills d'immigrants europeus i no havien pogut connectar amb escriptors radicals americans que havien publicat llurs llibres els darrers anys del segle XIX o els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial. D'Europa arribaren simultàniament mètodes estadístics i de tractament de dades que aviat adquiriren a Amèrica l'estatut d'objectivitat científica. Estadístics americans com G.W. Snedecor van continuar als Estats Units l'obra que a la Gran Bretanya estaven fent Karl Pearson i

Ronald (més tard Sir Ronald) A. Fisher. A partir d'aquestes bases es desenrotllà l'escola que va ser hegemònica en la investigació empírica americana, amb Paul Lazarsfeld, James Coleman, H. Blalock i altres.

La concepció de la ciència social que tenien aquests professionals els allunyava (o els oposava) a la conjunció de teoria, pràctica i ètica que caracteritzà els sociòlegs del *melliorism* i de la reforma social. En qüestió d'ètica, calia imposar un "mans fora" (hands off). La ciència és neutral. En el seu excel·lent llibre *Science, Class and Society*, el sociòleg suec Göran Therborn recorda oportunament (en ampliar una observació de Gouldner) que en plena època de disturbis socials i crisi econòmica, l'any 1937, quan en el "Memorial Day" la policia de Chicago matà deu obrers metallúrgics, era precisament quan Talcott Parsons començava la seva magna obra teòrica de la integració social per mitjà dels valors culturals i quan Fritz Roethlisberger i els seus col·laboradors feien la sembra sociotècnica per a la teoria de les relacions humanes en la indústria (Göran Therborn, edició anglesa de 1977, pàgs. 421-422).

Finalment, la sociologia "aplicada" que no era merament observacional s'estava convertint ràpidament en manipulació social. Els processos socials dirigits i controlats que havia imaginat Ward, eren ja una realitat, encara que de naturalesa molt diferent a la que ell va desitjar. S'anomenava ciència social aplicada a pràctiques psicotècniques, a experiments de laboratori amb grups condicionats, a l'organització "científica" del treball i a les cadenes de muntatge a les fàbriques, a tècniques de propaganda política i de publicitat mercantil. Cada una d'aquestes activitats creava ocupació per a milers de nous professionals, interessats en la seva consolidació i

desenvolupament. Així s'expandia un sector terciari diferent d'aquell previst per alguns dels pares fundadors de la sociologia americana i que haurien d'haver funcionat per a la transparència racional de les relacions socials i l'autodeterminació de l'individu en harmonia amb la societat. A penes havien passat tres anys de la mort de Ward, que un director cinematogràfic, D.W. Griffith, produí la primera pel·lícula de propaganda política destinada a justificar una guerra a ultrança contra una altra nació (en aquest cas contra Alemanya. El film fou *Hearts of the World*, 1917. Així que Rambo Stallone té, almenys, sis decennis de rels).

No s'estava només edificant un món material nou per substituir l'entorn de la Natura que havia regit la vida i la mort de l'home durant segles. No s'estava només construint gratacels, urbanitzant el camp i bastint noves ciutats, allargant les vies fèrries, produint automòbils i fent autopistes per a ells, i venent mil altres productes de la tècnica. S'estava creant, per primera vegada en la història, tot un món simbòlic artificial, fet de missatges, d'imatges, d'icones, condicionaments sensorials i intel·lectuals, món que envolta a cada individu amb nous llenguatges artificials i que s'interposa entre cada ésser humà i el seu proïeme, i entre cada home i els seus instruments de treball (algun d'ells recíprocament actius, productors també de símbols, informacions numèriques i missatges). Ara cada nova generació nascuda en aquest univers artificial l'assumeix com a propi. I, excepció feta d'erràtiques minories que van a la recerca d'una identitat, la majoria dels individus ho justifiquem pels treballs que hi fem. Els sociòlegs han esdevingut necessaris per a la cohesió d'aquest univers simbòlic, en la mesura que els estudiants necessiten que se'ls ensenyin codis per a desxifrar signes, símbols i

significats, i en la mesura que els mateixos sociòlegs han aconseguit persuadir els amos dels diners públics que la sociologia és molt valuosa per a orientar-se en el laberint.

Donades aquestes condicions, aquesta filiació intel·lectual i aquestes pràctiques acadèmiques i socials, resulta un fet més aviat sorprenent que cap a final del decenni de 1961 a 1970 la sociologia (o les sociologies) es transformessin en una mena de doctrina revolucionària i que no solament la gent d'ordre, sinó també els sociòlegs, van creure de bona fe que la sociologia era (o podia ser) l'instrument o l'arma definitiva per a la revolució (o per a alguna classe de ruptura revolucionària irreversible). La dicotomia entre sociologia de l'ordre i sociologia de la revolució, que omple tants d'assajos i textos del període 1965-1975, sempre em semblà profundament enganyadora, tant per als lectors com per als qui l'empraven convençuts de la seva pertinència. D'una part perquè tots els grans clàssics *de la sociologia* amb la sola excepció de Comte (que estava obsessionat pel consensus) són pensadors que han incorporat a llurs anàlisis el conflicte social i no ignoren la funció del conflicte per a aconseguir que l'ordre polític i l'ordre legal siguin més civilitzats i justos. Des de Maquiavel a Durkheim, hom pot aduir els textos sobre la funcionalitat del conflicte per al perfeccionament de les lleis (en el cas de Durkheim, argument portat a les seves últimes conseqüències: no hi ha societat coneguda sense conductes delinqüents; sense delinqüència no es perfeccionaria el Dret) (14). La funcionalitat social del conflicte fou argumentada àdhuc com a contributòria a la cohesió del grup o de la nació (un punt de vista diferent del que subratlla el vincle entre conflicte i

historicitat). A l'Alemanya postbismarckiana aquest argument apareix en diferents pensadors, entre ells, en particular, Georg Simmel. L'hostilitat de l'entorn o l'agressió exterior reforcen la identitat i cohesió del grup (una observació que té probablement la font en el propi context històric-polític alemany, quan els alemanys es veuen com un "imperi del Mig" voltat de potències hostils).

D'altra part, perquè l'estructural-funcionalisme parsonià no negava pas l'existència del conflicte social; allò que havia fet era reduir-lo o localitzar-lo (en les transaccions entre subsistemes) i més precisament individualitzar-lo (com una expressió de tensions per l'energia actuant en els *drives* de l'individu). Per a construir una societat nova a través d'una revolució, també era vàlida la proposició parsoniana que diu que els sistemes de nivell més alt d'informació controlen els sistemes a nivell més alt d'energia. (Proposició que torna a escriure, en llenguatge complicat, quelcom que era obvi per a tots els veritables revolucionaris que haguessin llegit Lenin i la seva tesi que diu que teoria i organització són intrínsecament superiors a voluntat i espontaneisme).

El naixement d'una autotitulada sociologia de la revolució s'ha de cercar i fer-se intel·ligible per altres camins. Per descomptat, hi havia la guerra del Vietnam i hi havia les lluites guerrilleres contra el neocolonialisme i l'imperialisme. Aquí tracto de filiacions intel·lectuals i no insistiré sobre aquests factors històrics de sobra coneguts (i de suprema importància en alguns aspectes conjunturals). Crec que força dels doctrinaris de la *nova* sociologia allò que volien precisament era *no anar* a la guerra del Vietnam i més aviat *escriure* sobre les guerrilles, que participar-hi. Amb un decenni de retard repetien el miratge de Sartre: la guerra d'Algèria era el

preludi de la revolució a França, etc. Callia esperar que la història portés la revolució a casa.

Es oportú de recordar aquí que la revolució *sociològica* (no la social) fou precedida, i en part infantada, per un episodi populista que portava al seu si força dels aspectes ulteriors: la divisió maniquea del cos social entre els que tenen alguna classe d'autoritat o poder i els que no en tenen (o no el tenen reconegut), el romanticisme, la contracultura, la idealització de la Natura incloent-hi l'ésser humà com a ésser natural.

Els darrers sis o set anys de la seva vida C. Wright Mills trià el camí que consisteix a produir una sociologia política de baix nivell d'abstracció i fortes dosis d'indignació cívica. Ningú no pot sentir-se indiferent a les superbes qualitats de la seva prosa i a la seva capacitat de descripció de relacions concretes de poder, gairebé no tocades per altres autors o bé deliberadament silenciades. Però els anys transcorreguts després de la seva mort (21 març 1962) ens mostren també que la tradició de crítica moral en què s'inscriví i de la qual va arribar a ésser un magnífic representant, no té gran cosa a veure amb la renovació científica de la sociologia ni amb el depassament de la sociologia empirista. Es més: si llegim atentament aquesta mena de manifest anomenat *the new sociology* que Irving Louis Horowitz va posar el 1964 com a introducció a una antologia pòstuma de textos sobre C.W. Mills, podem veure que l'empresa sociològica en què Mills estava immers en el moment de la seva mort, no era més que una altra grandiosa il·lusió. Es tractava de descobrir "la naturalesa de la nostra època" (*the nature of our epoch*) i "l'estructura del món present i passat" (Horowitz, 1964, 42). Per a això Mills havia reunit

dades de 100 nacions i de 50 grans ciutats que cobrien: a) esferes simbòliques (*sic*: symbol spheres), b) desenvolupament progressiu de formes de comunicació, c) serveis socials i d'ajuda pública, d) horitzons mundials (o contextuals), e) l'abast del poder polític, f) imatges societals: Déu, Raó, Burocràcia (*sic!*), g) rols dels intel·lectuals, h) tipus de personalitat, i) formes de legitimació, i finalment j) tipus d'angoixa i problemes psicològics (I.L. Horowitz, 1964, 44). A aquesta sopa l'anomenà *epochal sociology*.

Obviament, les dades manejades havien de ser dades censals, ja que era impossible l'anada a cadascun dels 100 països a fer investigació sobre el terreny. Quan vaig llegir aquell resum de programa científic érem a Barcelona fent la investigació sobre l'empresariat català i recordo bé que el Prof. Alfonso Garcia-Barbancho, aleshores Vice-degà de la Facultat de Ciències Econòmiques, estava treballant un munt d'hores extres per tractar d'aclarir els errors més grossos dels censos espanyols de 1940 i 1950. Quan vaig arribar a Buenos Aires uns anys després per a la investigació sobre industrialització i moviments sindicals, vaig trobar a l'Institut Di Tella un grup de demògrafs que tractava de depurar els censos argentins posteriors al 1945. L'època de gran prestigi mundial de l'estadística argentina, protagonitzada per Francisco Latzina, pertanyia al passat. Quasi vint anys més tard, sobre l'explotació del cens francès de 1975, llegeixo això que segueix: "La ciència demogràfica es troba en estat de crisi. Hi ha una espècie d'esgotament de la demografia oficial, que es manifesta per la propensió a perdre's en refinaments tècnics i per la incapacitat de realitzar un cert nombre de mesuratges fonamentals. (...) Actualment no sabem si la població de la regió parisenca augmenta o minva; el Prefecte de

l'Ille-de-France tampoc no ho sap" (Jacques Dupâquier, en Alfred Sauvy et al., 1982, pàg. 19. A la pàg. 21 recorda que a finals del segle XIX es feien a França resums estadístics ben precisos amb només 9 funcionaris per a tot el país). En la majoria d'Estats passa el mateix: a l'època en què hi havia una gran fe en la investigació científica i durant la qual els funcionaris es consideraven portadors d'una missió cognitiva (conèixer la realitat de la seva societat, la seva pàtria, i contribuir a la ciència nacional i universal), els censos eren d'una suma qualitat i detall. A partir del moment que l'estadística es fa per burocràcies, sense motivació científica, la investigació qualitativa ha de procedir, abans d'usar les dades censals, a una sèrie de creuaments, per observar la coherència d'unes magnituds amb d'altres. D'aquí la importància que ha adquirit la demografia històrica i l'extrapolació teòrica de dades antigues per veure si les sèries s'ajusten a dades recents i descobrir quan hi ha dades inversemblants o quan un país realment ha donat un salt en alguna classe de procés. En tot cas, aquest incís anecdòtic és suficient per a comprendre que Mills, gran crític de l'empirisme i de la sociologia tècnica que mesura diferències percentuals i descobreix estructures latents, estava irremeiablement abocat a enfonsar-se en el pantà d'un altre empirisme no pas menys estèril.

El problema continua dempeus. La fe en la raó i en la ciència que animava Durkheim i la seva escola, ha deixat de ser socialment vigent. Ara es tracta de justificar uns salaris publicant allò que bonament surti. El 1965, en el decurs d'un seminari a Iugoslàvia, un professor iugoslau especialista en migracions interiors em deia en finalitzar una taula rodona: "Ara s'escriu molt sobre la *zadruga*, però ningú

no va als llogarrets de muntanya per tal de veure si la *zadruga* encara existeix. Ara el que fan els investigadors és escalfar butaques amb els seus darreres".

(Es podrien multiplicar les observacions. Qualsevol que hagi estat a Budapest pot constatar que l'ingrés *per càpita* en aquesta capital no és, ni pot ser, un terç (i.e., dos terços inferior) del de la gent que viu a Barcelona o a Madrid. Durant dos decennis les estadístiques del Fons Monetari Internacional han estat donant per a Hongria, país centreuropeu, un ingrés *per càpita* inferior al d'alguns països subdesenvolupats del Tercer Món. I un llarg etc.).

Pel que fa a l'orientació política pròpiament dita, Wright Mills tendia a fer les anàlisis del present comparativament per referència a un model ideal del passat americà, una democràcia transparent i il·lustrada que hom dubta que hagi existit en els termes que ell la concebia. (Cf. sobre aquest punt, la crítica de Talcott Parsons, 1957, 1966, 225 i ss., 248 i ss., i així mateix el comentari d'un científic polític italià prematurament desaparegut: Vittorio de Caprariis, 1966, 180). Calia recuperar el món jeffersonià amb la seva estructura senzilla de poders raonables i visibles.

La crítica de les concentracions abusives de poder es transformà aviat en el rebuig de tot poder. A mans d'autors menys intel·ligents i amb menys informació històrica que Mills, la sociologia política es convertí en una antisociologia. ¿Com és que això fou possible? Crec que no és aliena a l'absurd una de les branques teòriques del mateix funcionalisme americà. A fi d'evitar l'exercici irresponsable del poder, els funcionalistes van lligar insolublement aquest concepte amb el de responsabilitat. En el model funcionalista de sistema social sobredeterminat pels valors culturals, qualsevol conducta "disruptiva"

(*disruptive behavior*) ha d'ésser necessàriament resistida o controlada per qualsevol actor que disposi d'alguna classe de poder. El poder és un requisit funcional de la societat per al control de les conductes desviantes (Marion Levy Jr., 1952, 1959, 333, 468). Altrament dit: en aquell model de sistema social, la llibertat de l'individu es realitza en l'adaptació voluntària i conscient a les expectatives de rols socialment pautades, rols que al seu torn són coherents amb una estructura de valors culturals. Els valors no són pas negociables: s'interioritzen per mitjà de l'educació i es manifesten en l'adaptació integrativa a estructures socials empíriques. L'actor pot negociar, com a màxim, marges de tolerància en l'acompliment dels seus rols. El principal introductor *del concepte de rol* en la ciència social (i.e., el concepte pròpiament dit, a partir del suport semàntic lexical), Ralph Linton, havia expressat aquesta vinculació entre rol, socialització, poder, i ordre social, amb una gran honestetat política i (diríem) amb un candor admirable: el seu text, previ gairebé un decenni al clímax de l'estructural-funcionalisme parsonià, correspon a una època que avui ens sembla arcaica però que tenia les seves qualitats:

"Les anomenades societats lliures no són en realitat sinó aquelles societats que estimulen els seus membres perquè expressin la seva individualitat en coses de poca importància i acceptables socialment, al mateix temps que obliguen els seus membres a viure entre innumbrables regles i prescripcions, i ho fan de forma tan subtil i completa que a penes se n'adonen" (Ralph Linton, 1945, reed. 1959, pàg. 32).

En suma: l'estructural-funcionalisme convertí el poder en una capacitat generalitzada i difosa per tot el sistema social. I implícitament va reduir tot el poder a autoritat (i.e., poder

socialment consentit i legitimat).

D'això se'n segueixen conseqüències no previstes. El poder es troba arreu. Els rols que exerceixen autoritat en la família, els dels mestres a l'escola, els dels contramestres a les fàbriques, els dels executius a les empreses, i per descomptat els dels governants i els dels policies, resulta que formen part del sistema polític. El sistema polític es transforma en coextensiu a tota la societat. (Tornem a aquella paradoxa de la part que és el tot i del tot que és part). En el nivell analític, el sistema polític deixa de tenir fronteres definides. En el nivell empíric, resulta que tota relació social apareix portadora d'una relació de poder i per tant com relació política. Qualsevol diferència entre actors és visualitzada i avaluada com a privilegi d'un i desprivilegi de l'altre. El poder es cosifica com una propietat, en comptes de ser vist i conceptualitzat com a resultat canviant de l'operació de relacions socials en determinats contextos, *relació per si mateix*, concepte relacional i no cosa.

"El nostre món està obsessionat pels problemes del poder": així obre C.B. Macpherson la seva introducció a una moderna edició del *Leviathan* (1968, 1979, 9). L'anàlisi que reflecteix aquesta situació tendeix a convertir tota la sociologia en sociologia política. Els seus objectes ideal i real són els conflictes de poder. Per exemple: les relacions intrafamiliars són percebudes i tractades cada vegada més com tensions i lluites pel poder de decisió. La sociologia hospitalària es converteix en sociologia dels conflictes de poder entre administracions, cossos mèdics i cossos auxiliars paramèdics. Famílies, hospitals, sindicats, empreses comercials i financeres, partits polítics, municipis, institucions administratives,

esglésies, sectes, etc. resten unificats ideològicament sota la imatge de camps de força on els actors o els individus lluiten per tenir poder de decisió. La racionalitat dels fins col·lectius que s'han de realitzar, queda subordinada a la racionalitat instrumental d'aquestes lluites. Desapareixen els rols com a unitats analítiques: resten els interessos i les voluntats, absolutament irreductibles.

La conseqüència que s'extreu, és òbvia: estem davant l'aplicació general d'un principi ideològic (en el sentit d'ideologia = codificació i racionalització d'unes representacions, moltes de les quals són generades per la pràctica social mateixa). I tant a nivell empíric com a nivell analític el resultat és una mena de cratografia o cratologia. Aquesta sociologia totalitàriament impregnada de diferències de poder és, de fet, una cratologia aplicada a la generalitat de les relacions socials.

Cal tenir en compte el següent: si definim de forma rigorosa i estricta el sistema polític, podem establir conclusions teòriques d'un cert valor heurístic sobre el que és legal i el que és just, allò il·legal i allò injust, la legitimitat i la legalitat, la gestió del poder i l'origen del poder, el que és permès encara que sigui il·legal i el que no és tolerat encara que sigui legal, etc. Hi ha períodes en què el sistema polític té una importància capital per a la vida quotidiana dels grups socials, i períodes en què la vida transcorre per altres camins. Pensem, ex. gr., en la situació de la classe obrera industrial a Barcelona el 1939 amb la derrota de la República, o bé en la deprivació de drets polítics del Tercer Estament a la vigília de la Revolució Francesa, o en fi, avui dia, en la sobredeterminació política de les diferències racials a l'Àfrica del sud. En tots aquests casos és impossible, per als col·lectius socials, no definir-

se respecte al sistema polític. Però durant altres períodes, el sistema polític no és una estructura, ni manifesta ni latent, que interfereixi imperativament en la vida i l'acció quotidianes, o que determini una separació, tan minuciosa i brutal entre allò permès i allò prohibit, que l'existència social de la dominació i la subordinació sigui ineludible per a la consciència de cada home. Com ja sabem (mitjançant el treball de camp) en força investigacions les preguntes polítiques no tenen ressonància, i la gent té dificultats per contestar-nos, no pas per por, sinó perquè són temes que no els afecten. Si a aquesta mateixa gent li fem, al contrari o alternativament, preguntes sobre el seu treball, els seus problemes laborals, la seva empresa i la manera com és gestionada, o bé els demanem suggerències per fer que el seu treball esdevingui més interessant i més *humà*, o bé sobre quin treball els agradaria fer en comptes del que fan, en general tenim respostes precises, gens fantasioses, arrelades a la realitat i que contrasten amb el món artificiós i ple de conflictes intel·lectuals de l'assagisme sociològic. Obviament, en període de crisi, o de risc de pèrdua d'ocupació o pèrdua efectiva de l'ocupació, aquesta gent que eren alienes a una consciència política, assoleixen una certa comprensió de la sobredeterminació política de les disfuncions del sistema econòmic; però és precisament en període de crisi quan aquesta comprensió, o aquesta consciència, és més difícil de traduir en acció, donades la precarietat de recursos i les carències organitzatives.

La focalització sobre el poder, ja sigui en la forma de quimeres que fan de l'assagisme la "història imaginària de la societat del demà" (Raymond Boudon, 1971, 39), ja sigui a l'altre extrem, el nivell

micro ultraconcret de les relacions interindividuals més mesquines, que esgrimeixen una part dels portadors actuals d'allò que, originàriament, van ser moviments d'alliberament i que avui han esdevingut discursos delirants, és una focalització pròpia de gent que disposa d'alguna mena de privilegi social i que no tenen com a prioritari problemes econòmics o de treball. En tots dos casos l'assagisme sociològic constitueix una espècie de malaltia infantil. En lloc de descobrir com són les coses i reelaborar el coneixement en forma de *veritat* (la modesta, relativa, però cumulativa veritat científica, diferent de la veritat emocional), es persegueix l'afirmació d'una voluntat. No la voluntat general ni la voluntat d'un subjecte històric, real o postulat, sinó la voluntat d'imposar una imatge de la societat en funció de les reivindicacions de cada grup.

La fi de les grans lluites ideològiques (polítiques) ha portat una població agitada i caòtica de petites ideologies i representacions particulars. Uns parlen el llenguatge tradicional de la societat de classes i altres diuen que la societat de classes es va acabar i tot és una espècie d'immensa classe mitjana amb grups marginals al voltant; els uns emfasitzen el consens i el pragmatisme i els altres assenyalen que cada fracció aixeca el seu campament reivindicatiu davant totes les altres fraccions; uns pinten el país de Cucanya (com deia Josep Pla) on tothom viurà de renda (llevat d'uns quants desgraciats que hauran de treballar) i on tothom podrà dedicar-se al lleure creatiu, probabilitat que és a quatre passos, i altres posen de manifest que la crisi econòmica ha comportat un increment de les distàncies socials i la producció de noves àrees de misèria en els mateixos països privilegiats; uns valoren la funció reguladora de l'Estat i la impossibilitat de desmantellar l'Estat providència, i

altres diuen que aquest Estat ha degenerat en el negoci d'unes burocràcies i de carreristes populistes; uns imaginem un món nou completament artificial i tècnic, i altres postulen el retorn a una Naturalesa ideal, més semblant a les pel·lícules de dibuixos animats de Walt Disney que a la Naturalesa real; uns descriuen el poder de les grans organitzacions i corporacions i altres s'entusiasmen amb l'espontaneisme de moviments socials que en deien d'alliberrament, etc. Cadascú recita el seu discurs, i hi aporta, si pot, exemplificacions.

Crec que Michel Crozier té una bona dosi de raó quan en el debat de *La Recherche* sobre el tema "¿Es la sociologia una ciència?" diu:

"La major part dels sociòlegs atrapats en el conformisme de la denúncia, s'indignaran pel fet que col·legues seus puguin fer-se *engineers socials* d'un ordre establert que només tracten de transformar en la mesura que el reforcen. (...) Si la sociologia vol adquirir l'esperit experimental sobre el qual es fonamenta la ciència moderna, és absolutament necessari que accepti la prova i el risc de l'acció i de la intervenció, és a dir, de la reforma". (Michel Crozier, 1981, 105, cursiva a l'original).

Programa que redueix la sociologia a una activitat pragmàtica i modesta en, i sobre, problemes socials molt concrets i ben definits, i per tant programa a les antípodes del miratge de la "ciència de les ciències". I amb tot, possibilitat de salvar encara la sociologia del xarlatanisme i fer-li el seu lloc en una ciència de l'home i per a l'home.

Programa que no ha d'implacar necessàriament, una sociologia apologetica de cada un dels ordres existents en les relacions socials.

Quan es pensa en la societat *en general* i *en abstracte*,

és quan succeeix alguna de les coses següents:

(i) o bé es fa d'aquest abstracte, d'aquest *nom* (no concepte) el culpable de tota la inhumanitat, gran o petita, real o trivial, com en les frases dels sociòlegs pretesament crítics que apareixen en els canals de TV: imputen a "la" societat tots els problemes amb la qual cosa ningú no n'és particularment responsable i el pretès criticisme és una ficció verbal;

(ii) o bé es fa l'apologia del sistema i de l'ordre existent, mitjançant la demostració (en essència tautològica) que tota societat és cohesiva, està ordenada i conté regularitats que es repeteixen independentment de la voluntat dels seus membres. Això suposa que aquestes regularitats són necessàries i en el fons són acceptades i valorades com a convenients;

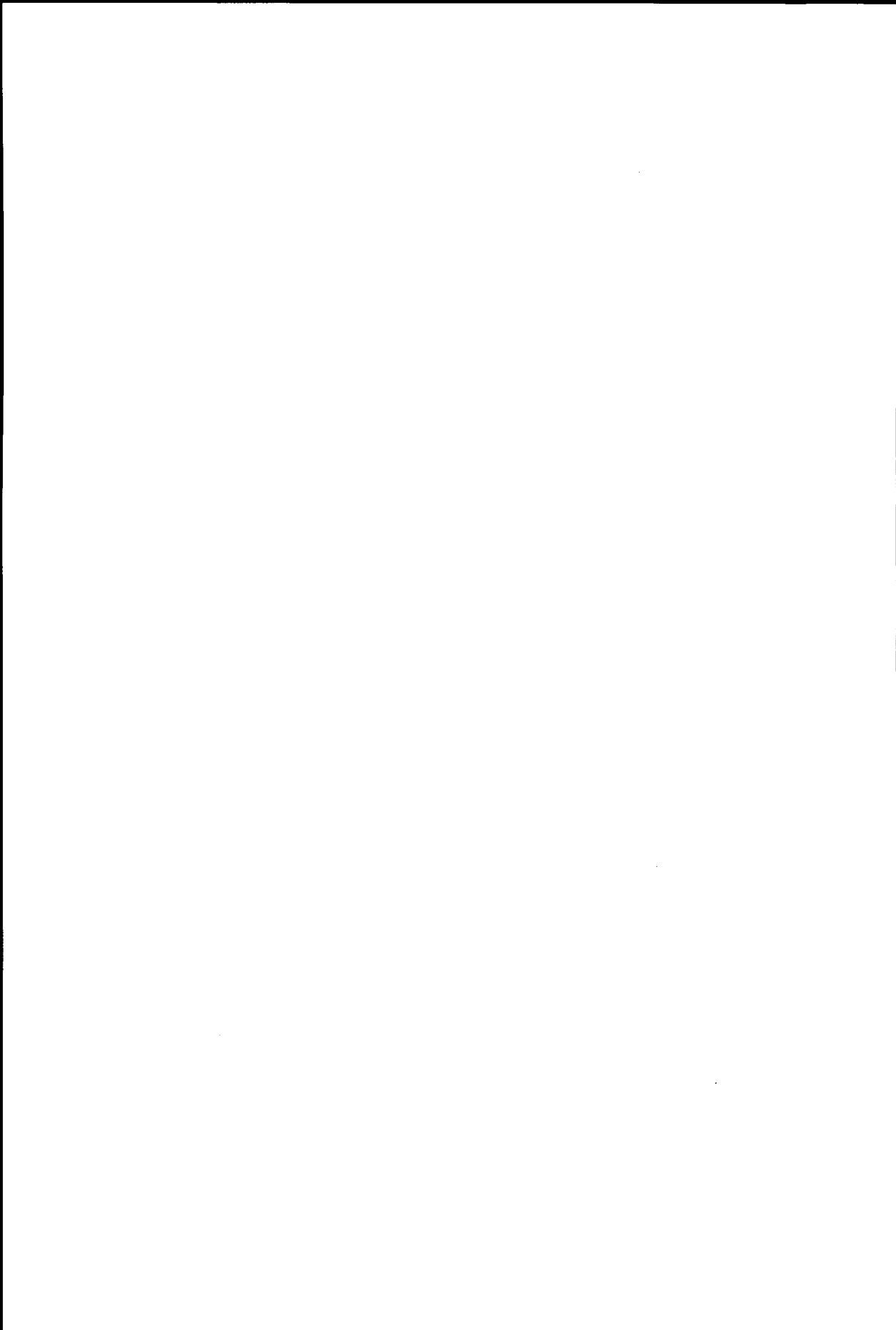
(iii) o bé es pensa en la *societat ideal* també en general i en abstracte, l'ordre social definitiu (del qual hi ha tantes versions com es vulgui, ja que les fantasies i les quimeres no tenen determinacions d'espai i temps històrics).

Per això, la investigació empírica, quan està ben feta, de forma rigorosa, amb els conceptes adequats i els mesuraments empírics pertinents, és l'anàlisi concreta d'una situació concreta, i la veritat que descobreix pot ser més crítica que el manifest voluntarista.

La missió de la sociologia no és la de substituir la teoria política ni el voluntarisme històric. En el ben entès que defugir el "conformisme de la denúncia" (Crozier) no ha d'implicar el fet d'abstenir-se de denunciar. Tants de crims es porten a terme avui contra els éssers humans, uns en nom de l'absoluta sobirania de la voluntat individual, altres en funció de l'ordre que ha de ser

mantingut a qualsevol preu, que hi ha matèria més que suficient per fer una sociologia crítica. La qüestió és que sigui *simultàniament* sociologia científica, per la qual cosa ha d'aprofundir, abans, en la seva *autocrítica*.

NOTES AL CAPITOL IV

(11) D'una targeta postal de Kafka, des de Merano, a Milena, a Praga.

(12) Determinació indirecta i que no és susceptible de prova, sinó tan sols de suggerència. Al decenni de 1940, ex. gr., a l'Argentina i al Brasil es va desenvolupar una moda apassionada per Hans Freyer (que fou un filòsof-sociòleg que romangué a l'Alemanya hitleriana). Uns vint anys més tard, una professora d'una universitat de Buenos Aires m'explicava que en la seva habitació d'estudiant va tenir una imatge de la Mare de Déu i una gran fotografia de Hans Freyer. També a Brasil (Rio i Sao Paulo) van participar d'aquesta admiració pel sociòleg teòric alemany. Es pot suggerir que en un període en què tots dos països s'estaven formant com a nacions (eren Estats, però nacions ho eren *in fieri*, donada l'enorme massa d'immigrants) la filosofia de Freyer a la vegada comunitària, hegeliana i organitzativa, era funcional per als aspirants a formar part de les classes dirigents.

Altres determinacions són més directes. Poca gent sap avui (potser ja ningú, donat l'oblit històric que caracteritza els espanyols) que en les històries de les teories sociològiques de finals del segle XIX i principis del segle XX, hi consta un autor espanyol per haver bastit una teoria sobre el parasitisme social. El jurista, penalista, d'orientació positivista, Pedro Dorado Montero, elaborà una imatge de la societat com escenari de relacions de parasitisme i dependència recíproca. Això no és sorprenent, en un temps en què les burocràcies públiques apareixien ja transparentment com a parasitàries, un temps en què el país tenia una de les taxes més baixes de treballadors productius assalariats (en comparació amb d'altres països europeus) i en què les famílies de les classes no treballadores es caracteritzaven per una quantitat de dones ocioses; l'ideal de les classes mitjanes, símbol d'estatus, era d'evitar a les dones tota relació amb el món del treball (intel·lectual inclòs), tenir força servei domèstic i contribuir precisament a l'estatus del baró que, tot sol, amb una ocupació o un negoci, podia mantenir una casa i envoltar-se de familiars i propparents.

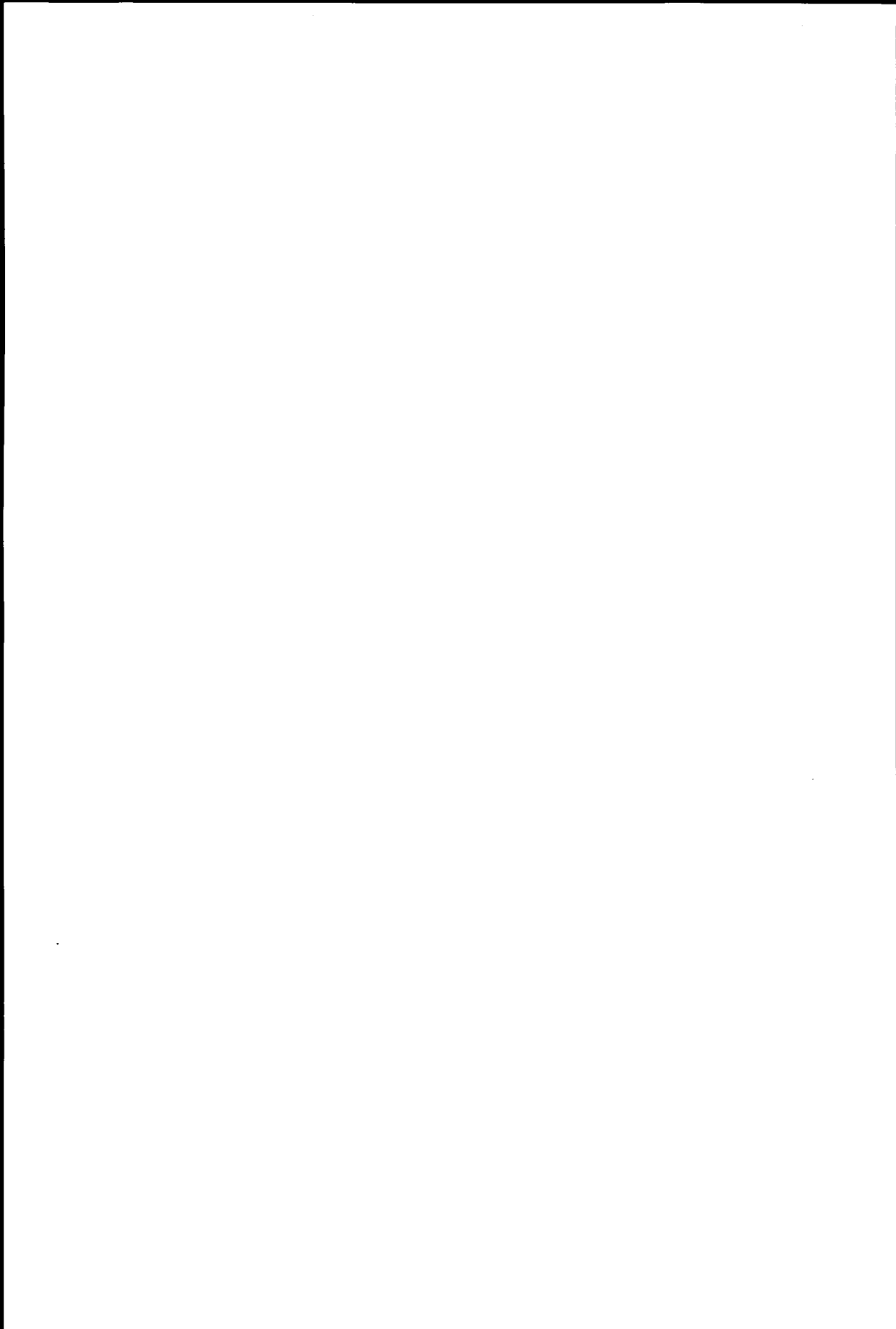
En els països africans postcoloniais s'han desenrotllat tanmateix assajos sobre el parasitisme. I això no és altra cosa que el reflex immediat de la circumstància: tan bon punt un home destaca, sigui com a membre del partit del govern, sigui com a estrella en els mass-mèdia, etc., corren al seu costat, a la ciutat, tots els membres del clan familiar, els quals s'instal·len parasitàriament i viuen de l'home públic.

Ha estat un sociòleg africà que em feu memòria que en els manuals de sociologia antics, un autor espanyol hi figura amb una teoria sobre el parasitisme. No he tingut temps d'investigar en els llibres del jurista espanyol (que, segons tinc entès, publicava sobretot a Barcelona).

Potser algun estudiant rastregi el tema per a una tesi de post-graduat.

(13) El perquè en la societat americana van poder arrelar doctrines llibertàries i, en algunes àrees, fins i tot doctrines nazis, i que els americans romanguessin impermeables, en general, al socialisme i al marxisme, és un tema que ha estat tractat per nombrosos autors. Ja a principis de segle, Werner Sombart es plantejà la qüestió de la resistència de la societat americana a l'ideari socialista. Indirectament també, el tractà Talcott Parsons decennis més tard, en les seves anàlisis comparatives de la República de Weimar i d'Estats Units. En el moment de redactar aquesta nota (Gener 1986) rebo la notícia de la mort accidental (a Istanbul) de Louis Hartz, que consagrà moltes reflexions a aquest tema, i donava una argumentació que em continua semblant interessant (malgrat la seva difícil lectura); vegeu Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, Nova York, Harcourt, Brace and Co., 1955, capítols IX i X, secció 4 del cap. X, pàgs. 277 i ss. Una reflexió alternativa basada en dades econòmiques comparatives entre Estats Units i els països d'Europa central i occidental, durant la crisi de 1930, la podeu trobar en el meu llibre (a punt de ser enllestit) *Sociologia política de las crisis económicas*. Les dades mostren fins a quin punt els Estats Units, malgrat la magnitud de la crisi, se'n beneficiava pel que fa a les transaccions mundials.

V.- ANTICRISI

El coneixement científic descriu un món de coneixement que comença a existir quan el sentit comú i tots els seus postulats han estat oblidats i rebutjats.

S.F. Nadel (1951, 1955, 213)

Potser l'única funció de la sociologia consisteix a fer veure, tant per les llacunes manifestes com per les seves realitzacions, els límits del coneixement del món social, i fer així difícils totes les formes del profetisme, començant per descomptat pel profetisme que es fa en nom de la ciència.

P. Bourdieu (1980. 743)

8.- Sortint de l'eloqüència

The Light of humane minds is Perspicuous Words, but by exact definitions first snuffed, and purged from ambiguity; Reason is the pace, Encrease of the Science, the way; and the Benefit of mankind, the end. And on the contrary, Metaphors, and senselesse and ambiguous words, are like ignes fatui; and reasoning upon them, is wandering amongst innumerable absurdities; and their end, contention, and sedition, or contempt.

Thomas HOBBS, *Leviathan* (parte I, cap. 5: *Of Reason, and Science*).

El 1964, tot responent un qüestionari-programa de la Unesco, Jean Piaget classificava així les ciències de l'home:

(a) les ciències orientades o dirigides al descobriment de "lleis" mitjançant l'observació sistemàtica, l'experiment, la formulació matemàtica o la deducció qualitativa, subjectes a control

estricte per la possibilitat d'usar algorismes i símbols;

- (b) les disciplines històriques,
- (c) les disciplines jurídiques,
- (d) les disciplines filosòfiques.

En la categoria (a), Piaget hi incloïa la sociologia, l'antropologia cultural, la psicologia, l'economia (econometria inclosa), la demografia, la lingüística, la cibernètica, la lògica simbòlica, l'epistemologia del coneixement científic i la pedagogia experimental (Jean Piaget, 1964, pàgs. 485, 555, 556).

Des de llavors aquestes disciplines han anat satisfent els requisits enunciats per Piaget, llevat de la teoria i sistemàtica sociològiques. En un text recent d'introducció a la teoria de la ciència (Mario Bunge, 1980, 155), se cita un biòleg que qualifica la sociologia de "fangar, mescla llòbrega de l'obvi i l'obscur". Els setze anys passats d'ençà de 1964, han desconfirmat, pel que fa a la sociologia, l'optimisme de Piaget. El 1981 Crozier intervé en el debat sobre si la sociologia és una ciència i recomana als sociòlegs que s'inspirin

"... molt més directament en les ciències biològiques de fa cent o cent cinquanta anys, al principi de la gran eclosió experimental" (M. Crozier, 1981, 105).

Segons això, la sociologia científica porta segle i mig d'endarreriment en comparació amb d'altres ciències de la vida.

La magnitud de la crisi es fa òbvia, per a qualsevol que sigui prou honest, quan veiem el programa de reconstrucció de la sociologia que proposa l'epistemòleg (Bunge, op. cit. 1980, 185 i ss.). Es tracta d'un empirisme que assumeix la concepció parsoniana de la societat com a conjunt de subsistemes, que formula algunes crítiques correctes tant a l'individualisme metodològic com al globalisme (i.e., el *holisme*

en la terminologia tradicional) i que no desenvolupa precisament en la seva argumentació allò més interessant: el coneixement de les propietats emergents, la pertinència i els límits d'una teoria de propietats emergents, producte de la interacció social. Els resultats finals no ultrapassen gaire la sociografia política; que estigui feta rigorosament, no implica (des del meu punt de vista) que aquest sigui el paradigma satisfactori que calgui retenir en el nostre horitzó.

Fa unes setmanes jo escoltava un enregistrament del professor Jean Bernard sobre els avenços científics més importants de 1985. El gran biòleg francès, després d'unes referències al creixent coneixement de la bioquímica del cervell humà, deia, de pas, sobre la Psiquiatria: Vegeu com la Psiquiatria ha oblidat els dos decennis de summa eloquència i que ara està més aviat callada; està meditant sobre els descobriments d'altres disciplines i com aquests descobriments l'obliguen a replantejar-se el seu discurs.

(Almenys des de Diderot, que va fer de l'eloquència el parent pobre de la retòrica, "eloquència" és un terme més aviat pejoratiu. El professor Jean Bernard era molt diplomàtic: només cal recordar el pandemòni de xarlataenisme al voltant de l'antipsiquiatria a finals del decenni de 1960 a 1970 i principis del 1971-80, i el final lamentable de les sectes lacanianes ja al decenni de 1980).

Crec que l'observació del biòleg francès, és en certa mesura, aplicable també a la sociologia (de moment a les generalitzacions sociològiques que s'obren camí mitjançant els *mass-media*). Després de tanta eloquència i de tanta moda teòrica última i definitiva (segons convenia a l'explotació mercantil de cada moment) caldria ara practicar una cura de silenci.

La conjuntura és propícia en un aspecte. Les modes culturals organitzades entorn d'alguna nova perspectiva teòrica sociològica, s'han anat extingint. Pel que fa a les imatges o models de la societat en l'etapa actual del desenvolupament històric capitalista, ha estat tot dit (com veurem després) i el seu contrari. El discurs mateix dels sociòlegs (o dels qui es consideren com a tals) que ocupa espais a la premsa i la TV, s'ha empobrit. Els científics socials amb una genuïna responsabilitat científica, o amb una consciència de deure social respecte a la comunitat acadèmica del seu propi país, tendeixen a ser menys eloqüents (comparativament parlant en relació al període de devoció pública per la sociologia, entre 1960 i l'apertura de la crisi econòmica a finals de 1973). Només així, gràcies a la prudència o a la retirada a l'ostracisme de qui veritablement sap pensar i té una responsabilitat, s'explica que l'espai que els *mass-media* dediquen avui als sociòlegs hagi estat ocupat per aquests xerraires que tant de mal fan a la professió. ¿La droga? La culpa és de la societat. ¿La delinqüència juvenil? Culpa de la societat. ¿El clima de violència? Culpa de la societat. ¿La crisi de la universitat? La societat no valora la universitat. ¿La desocupació juvenil? La societat no es preocupa dels joves. ¿La desocupació dels adults? La societat ha deixat de valorar el treball. I un *il·limitat et caetera*. D'aquesta forma "la societat" ha esdevingut el substitut verbal del que era el pecat original quan nosaltres érem adolescents i començàvem a fer preguntes compromeses al rector del poble. ¿Un marit gelós havia colpejat la seva dona? La culpa és del pecat original que ha fet dels homes allò que són. ¿El general Varela havia estat objecte d'un atemptat per part d'un estudiant falangista? Es perquè el pecat original fa els joves proclius a la violència. ¿El metge del poble

havia deixat morir de meningitis una criatura per culpa d'un diagnòstic erroni? El pecat original ens ha fet ignorants. El rector tenia l'explicació general de tot, és a dir, de res. Si aquell home, però, se'l podia disculpar pel seu simplisme i per la seva fe acrítica, és més difícil avui dia disculpar aquests pseudo-professionals de la sociologia, que després de passar anys a la universitat (on, pel que sembla no van aprendre ni eloqüència), reciten el refrany de l'individu i la societat, l'Oprimit i l'Opressora, el Bé i el Mal, i volen abolir el Mal igual que els seus avis volien abolir el Pecat (encara que d'una altra forma).

En els *mass-media* dels països científicament pobres (com el cas d'Espanya) que no estan assetjats per problemes socials de pauperisme visible, s'hi ha instal·lat un discurs d'una misèria intel·lectual que era inimaginable fa uns decennis, i que fa pensar sobre la decadència de la raó crítica en aquesta part del món (decadència compatible amb l'explotació mecànica i semiautomàtica dels instruments tècnics). Aquesta mena de discurs és de tant en tant amenitzat per algunes coses divertides (per bé que la seva única relació amb la sociologia és que les diu o les escriu un professor de sociologia), com són les dissertacions sobre si els polítics espanyols s'assemblen més (*sic*) als toreros o bé als futbolistes.

La gent però no és ximple, encara que sigui científicament indocta. Quan s'ha sentit un miler de vegades que "la culpa és de la societat" el refrany esdevé avorrit. Aquests *mèdia* necessiten unes certes transaccions per a continuar captivant els seus públics. De forma que el discurs que oposa individu i societat, el Bé i el Mal, la Llibertat i l'Opressió, ha hagut de cedir el pas a d'altres modes,

sigui al xarlatanisme sobre els Ovnis o sobre la parapsicologia, siguin les actuals especulacions sobre la manipulació biològica de la reproducció de l'espècie humana mateixa. (Indicador d'un altre problema més fondo: el desafiament que per a una espècie manipulada i convida a la puerilitat, a l'alternança d'oci i violència, a l'irracionalisme romàntic i al bovarysme en la vida quotidiana, representen els avenços de la tècnica, precisament amb la capacitat d'interferir en els suports somàtics de la intel·ligència i en els propis mecanismes de reproducció sexual. La ginecologia-ficció i l'enginyeria genètica són, com a mercaderia cultural, molt més atractius que la sociologia).

Després de la gran eloqüència teòrica dels anys seixanta va venir l'antieloqüència de "La societat és culpable". A aquesta antieloqüència ha seguit més tard un discurs obscur quan algunes càtedres de sociologia han esdevingut altaveus d'alguna secta. Els extrems es generen els uns als altres, com deia el cardenal Nicolau de Cusa (Qui? Qui?) Però a aquesta nova eloqüència obscura li ha d'arribar també el seu torn. Quan s'inverteix la relació entre sociologia i moviment social i aquest esdevé (en lloc d'objecte sotmès a observació científica) el *deus ex machina* que parla a través del professor(a) de sociologia, la perversió és de naturalesa tal que acaba sent *boomerang* autodestructor. Doncs passa avui amb el llenguatge dels moviments socials en decadència (tot i que contenien inicialment un nucli racional i alliberador), que aquests llenguatges són com els de les sectes, intel·ligibles tan sols per als seus membres. Tal com van descobrir els sociòlegs i els psicolingüistes que col·laboraren amb el General Della Chiesa en la lluita contra el terrorisme mafiós i sectari a Itàlia, es tracta de llenguatges que

operen per contagi semàntic, viscositat en lloc de raó analítica (i.e., als antípodes de Marx i de Lenin, invocats *pro forma*); no es pot descobrir en ells el lligam analític d'un pas amb el seu antecedent i el seu consegüent, en funció de la lògica d'una demostració: tot està barrejat de bon principi, cada terme opera per proximitat semàntica i per consegüent és innecessari un ordre intel·lectual (de vegades ni tan sols mental) ja que allò que importa és fer conèixer que s'està contra el Poder i contra totes i cada una de les seves manifestacions (ja sigui el mestre a l'escola o la central electronuclear). El discurs és intel·ligible per al subconscient de qui el redactà i per als lectors (si és que la noció mateixa de lector resulta ja pertinent) els quals viuen en la mateixa penombra semiracional.

La qüestió era un xic més complexa quan es tractava de lluita entre sectes. La secta eventualment enemiga era, finalment, assimilada al Poder. Era una de les estratègies. L'altra: la secta enemiga era de primer aniquilada verbalment, amb tots els recursos del vocabulari sociològic i filosòfic; tot seguit era seduïda quasi sexualment a fi de ser integrada en la comunitat sectària dominant.

Eloqüència obscura de la qual tinc un exemple en el número de "El País" de la mateixa data en què escric:

"La creixent fragilitat de l'equilibri social i ecològic consegüent al desenvolupament de dispositius tecnològics cada dia més poderosos es compensa amb una creixent severitat dels controls tecnocràtics de la societat. Les mesures tecnològiques de control terapèutic de la població civil sotmeten ja avui a l'individu a un sistema organitzatiu que en els seus darrers efectes no és pas menys totalitari que el tradicional concepte de militarització de la societat pel fet que les seves legitimacions siguin tecnològiques i no doctrinàries a la manera antiga".

De bon segur que l'autor de la *tirade* ho té molt clar; tan clar que no necessita col·locar signes de puntuació ni aturar-se davant el fet que la terapèutica de la població civil (que semblaria designar accions concretes empíriques) es compara amb un concepte de militarització de la societat, i.e., amb una doble abstracció.

Es clar que aquest discurs-sopa convé a una època en la qual els adults han dimitit totalment i vergonyosament de llurs responsabilitats, i els adolescents perllongats, plens de bondat romàntica els uns, hàbils corredors els altres, ocupen l'escenari social que van abandonar els primers.

Potser per primera vegada en la història s'ha estès la convicció que és supèrflua la saviesa acumulada per la humanitat al llarg de segles i segles, ja que és obvi ("ho tinc molt clar") que la humanitat ha estat sempre enganyada per la ideologia.

Resulta així que no cal llegir ni estudiar els clàssics. I així es redescobreixen, amb el llenguatge de la sociologia abstrusa, problemes que ja estaven formulats, pensats i analitzats, per gent que sabia pensar racionalment.

En fi, així resulta que ni tan sols es percep la ironia o el sarcasme dels clàssics. Fou per mi una experiència inoblidable el dia en què, durant un seminari, vaig fer llegir la primera pàgina de *La ideologia alemanya*, preludi a un estudi sobre ideologies. Aquesta pàgina està escrita per Marx en to sarcàstic, com és obvi per a qui segueixi el text. Que la humanitat ha estat sempre enganyada per la ideologia era una imbecilitat que ja generava el romanticisme "crític" precisament en el període de joventut de Marx. El to sarcàstic no fou percebut pels assistents al seminari: cregueren

sincerament que Marx participava seriosament d'aquesta opinió. Va costar gairebé mitja hora fer-los reflexionar sobre la continuació del text i sobre el fet que Marx, estudiós dels clàssics grecs i llatins, i constant usuari d'ells, no podia compartir la il·lusió segons la qual la raó racional havia arribat espontània i completa, a la humanitat universitària alemanya, precisament el primer terç del segle XIX.

L'exemple ens mostra fins a quin punt naveguem encara en el solc del segle XIX, solc que el nostre segle no ha fet sinó engrandir turbulentament.

La cura de silenci (que alguns venim practicant d'ençà que esdevingué escandalós el caos teòric i sectari a principis del decenni de 1971 a 1980) hauria de servir, entre d'altres coses, per a abandonar d'una vegada les codificacions típiques del segle XIX (com són les oposicions del tipus individu/societat, societat civil/Estat, etc.) favorites de debats merament semàntics, no lligats a la resolució de qüestions que volen ésser decidides aviat i bé, en la raó i en l'acció pràctiques. En comptes de les codificacions d'aquesta naturalesa, fóra més rigorós i al mateix temps més útil garbellar i usar els instruments tècnics que el segle XX ha produït, tant en la lògica formal com en l'anàlisi semàntica (via necessària per a evitar discursos buits, en allò general i en allò abstracte, i per a evitar paralogismes) i fóra tanmateix més rigorós i més útil tornar sobre el propi patrimoni de conceptes (aquells específicament sociològics) i pensar en la seva extensió i els seus límits, la seva clausura i obertura relatives (tancats per ser heurísticament pertinents en la investigació; oberts per poder rebre, en el treball futur, nous referents empírics); i finalment fóra més rigorós i més útil, lliurar

d'un cop als assagistes i als polítics, els temes purament especulatius sobre "la societat" i limitar la sociologia (o les sociologies) a la investigació que segueix un disseny, una operacionalització, i obté uns resultats, admissibles per una comunitat científica.

9.- Els circuits sense fi

L'autocrítica ineludible hauria de reflexionar sobre el fet que, en matèria d'interpretacions "sociològiques" de les nostres societats actuals (les dels països industrialitzats, capitalistes) està ja dit tot i el seu contrari. I que cada argument sembla raonablement construït i adequat a la realitat empírica (precisament perquè se sol tractar de representacions, i aquestes es codifiquen d'acord amb les regles semàntiques i sintàctiques habituals).

El fet que hi hagi arguments alternatius no és, però, el problema en ell mateix. Confrontem les diferències amb les hipòtesis i temptatives heurístiques en les disciplines científiques experimentals. Les àrees cognitives, objecte d'interrogació, acostumen a ser en les disciplines "dures" uns espais ben definits. Les preguntes són formulades de manera que dirigeixen les investigacions i experiments (insisteixo en el terme *experiment*, per diferenciar-lo d'*experiència*, com està ben establert des de finals del decenni de 1930 per Bachelard). Les hipòtesis que s'exclouen no solen ésser enunciats aïllats sinó coherents amb contextos teòrics alternatius. L'investigador coneix les seves hipòtesis, ex. gr., *morfològiques* (sobre l'estructura d'algun objecte o d'algun *construct*, tingui o no un referent empíric observable, com els *blacks holes* o forats

negres en radioastronomia), hipòtesis *causals* (ex. gr., sobre els orígens de la diabetis juvenil), hipòtesis *funcionals* (ex. gr., sobre la bioquímica dels centres de la memòria en els vertebrats), etc. Si la formulació d'hipòtesis i de teories alternatives és un dels camins d'avenç del coneixement científic, cap ciència que es tingui com a tal no pot passar sense fer la seva autocrítica en una situació en la qual la major part de les seves proposicions (i) contenen predicats que són sintètics, en el sentit tradicional, escolàstic pre-kantià; (ii) hi ha proposicions que quan són analítiques, s'exclouen; (iii) resulten difícilment classificables, en la mesura que no distingeixen el que és morfològic, causal o funcional; (iv) no s'han establert els territoris sobre els quals són vàlides com a generalitzacions; (v) són proposicions que no estan formulades en un llenguatge teòric comú (i de vegades ni tan sols en un llenguatge conceptual comú), de manera que necessiten ésser traduïdes (si això és possible); (vi) finalment, n'hi ha algunes que constitueixen enunciats sobre totalitats (*la societat, el moviment històric, el sistema social*), ens abstractes que admeten combinacions semàntiques il·limitades, però que, com a totalitats no analítiques, exclouen la possibilitat d'enunciats científics.

Entra dins el camp de determinació que anomenem de vegades lògica dels fets, que la imaginació sociològica hagi transitat de forma abusiva, durant els últims vint anys, per la simple drecera consistent a afegir algun predicat a l'abstracte societat, i que la llista de caracteritzacions de les nostres societats consti ja d'uns quaranta termes (des de les novençanes societat opulenta, societat bloquejada, societat activa, fins a les més recents societat poliforma (Minc) o la

societat lúdica (Alain Cotta). La predicació reemplaça la investigació.

¿Quin és l'estatus lògic d'aquests predicats? ¿Què es designa en una proposició quan es diu que una societat actual és activa, perquè fa de si mateixa objecte de coneixement i de canvi controlat, o que és lúdica perquè valoritza el joc? ¿Es designa una propietat col·lectiva que està present en tots i cada un dels individus o grups socials? ¿Es designa una propietat *emergent*, i.e., una capacitat produïda per la interacció social, interacció constitutiva d'un nivell d'acció superior, amb propietats no reductibles a les dels elements suports? ¿Es designa una propietat *global*, i.e., intrínseca al sistema, independent dels elements i els nivells?

(Convé recordar als detractors de la sociologia que ells anomenen despectivament [sense conèixer-la] quantitativa, que precisament l'anàlisi multivariable, quan està ben fet, exigeix de distingir les propietats: individuals, col·lectives, emergents, globals, etc. "L'anàlisi multivariable proporciona els substituïts lògics del control experimental en estudis de laboratori", Manuel Mora y Araujo, 1969, pàg. 14).

La qüestió es complica quan veiem que alguns d'aquests predicats són generalitzacions de representacions parcials (ex. gr., la societat *opulenta*, un terme descriptiu), en tant que altres predicats són de fet programes polític-socials com la societat postindustrial i alguns dels seus epígons (com el de *capitalista no burgesa*).

El període de les predicacions basades en generalitzacions de representacions (i.e., una forma assertiva, acrítica, de l'experiència) ha arribat a la seva fi, no solament perquè els termes disponibles en el diccionari són limitats sinó perquè els mateixos

autors comencen de duplicar-los, potser sense adonar-se'n. (La *Multi-Dimensional society* de Clark Kerr, 1967, reapareix com la *société polymorphe* d'Alain Minc el 1982). No és difícil advertir que aquests predicats, en allò que tenen de vers són trivials: tota societat és multidimensional, polimorfa, objecte infinit de coneixement, no una cosa conclusa ni concreta, i moltes de les equivocacions epistemològiques procedeixen precisament de la identificació de *societat* amb *Estat-Nació*, com ja observà críticament A.R. Radcliffe-Brown amb referència a Spencer (A.R.R.-B., 1958, 167). Al mateix temps, aquests predicats, en allò que tenen de generalitzacions polítiques no són vers. Tant la societat multidimensional com la polimorfa s'ofereixen com a excloents de societat de classe. Resulta, però, que cap investigador seriós no ha pretès mai que el concepte de classe social exhaureixi la definició d'una societat; en segon lloc caldria demostrar que el concepte mateix de classe social ja no té referents empírics en les societats capitalistes avançades; finalment, si se suposa que *encara* en té, però residuals, els predicats multidimensional i polimorf inclouen els esmentats residus històrics de la societat de classe i no poden ésser postulats com la negació d'aquesta societat.

(Permeteu-me un incís comparatiu donat l'interès i el rigor del text. En un col·loqui d'historiadors a l'Ecole Normale Supérieure de Saint-Cloud, el maig de 1965, es plantejà la qüestió de la pertinència de definicions del tipus *societat d'estaments* (Ordres) / *societat de classes*, amb referència a l'estructura social francesa *pre* i *post-Revolució*. Un autor enuncia el clixé habitual que diu que l'estructura jurídica estamental (*structure juridique des*

ordres) no és més que *la màscara* de la realitat social de les classes; per tant (argument implícit) la societat del segle XVIII era *ja* una societat de classes. El gran mestre Ernest Labrousse respõn:

"En una obra publicada fa molts anys he fet una oposició entre societat d' estaments (Ordres) i societat de classes. Avui no tornaria a escriure aquelles mateixes pàgines. Fem la distinció entre Estat d'estaments i Estat de classes. Fem la distinció entre societat d'estaments i societat de classes. I distingim així mateix entre Estat i societat tot i que les relacions entre ells siguin òbvies. La Revolució no consistí a passar de la societat d'estaments a la societat de classes, com vaig escriure aleshores, sinó de l'Estat dels estaments a l'Estat de classes. Això va ser la Revolució Francesa (...) (...) ¿Què veiem al segle XVIII? Una societat d'estaments i una societat de classes, juxtaposades i coexistents. I crec que el fet no és propi i exclusiu del segle XVIII". (Ernest Labrousse, 1966, 29).

Labrousse no explicita les bases conceptuals de la seva argumentació en aquest moment. Per qui sàpigui llegir i tingui les referències teòriques adients, resulta obvi que el clixé "marxista" dogmàtic no és pertinent, però que, encara que sembli paradoxal, l'argument de Labrousse és coherent amb la concepció genuïna de Marx, tant pel que fa als estaments com a les classes, concepció *política*. Per tant, tots dos termes s'han de relacionar políticament, amb un concepte *polític* com el d'Estat. Ambdós termes, com a codificadors socials remetent a referents empírics diferents. En fi: el concepte d'estat no és emprat com a abstracte anhistòric; la funció de l'Estat d'estaments consisteix a fixar els privilegis polítics; la funció de l'Estat de classes consisteix a negar privilegis polítics: els ciutadans són *políticament* iguals en drets. És aquest estat el que porta la màscara, no pas aquell).

Per acabar amb els predicats de societat: alguns d'ells han estat

pensats com a tipus ideals, models de sistemes de gestió i control suposadament extensibles a tota una societat real (històrica, segons l'hàbit de pensar societat com a nació-Estat). Un model ideal d'aquests és l'*active society* d'Etzioni. Els seus exemples del moment eren Israel, Suècia i els Estats Units, model vers el qual s'anirien apropant asintòticament altres societats (i.e., Estats) industrials avançades. Donat que el moviment històric no és lineal ni constantment progressiu (cumulatiu de sobreplusos regularment produïts i socialment estimats com a valuosos) i donat que tota nació-Estat sofreix les seves fractures i les seves regressions històriques, i que la generació regular i ininterrompuda d'un sobreplus no solament econòmic (en béns materials i reproduïbles) sinó també cultural, tecnològic, moral i polític (de manera que pugui contrarestar els processos permanents d'entropia, els uns, i de destrucció, els altres) és quelcom que no ha estat pas resolt ni tan sols per les més "avançades" de les nostres modernes societats capitalistes (avançades en quina direcció?), aquests tipus o models ideals tenen valor com a programes polítics i responen a la vocació política d'alguns sociòlegs, però han fet poc per l'avenç substantiu de la sociologia com a empresa científica. Han predicat de tota una societat històrica allò que són formes de gestió pròpies d'unes èlites (científiques, polítiques, etc.) sota determinades circumstàncies de poder i de distribució de recursos (recursos que són mundials, no propis de la nació-model, però que les èlites se n'apropien com a resultat d'unes relacions operants a nivell mundial. Per tant, un argument més per a qüestionar la separació mateixa entre *actor* i *entorn*, quan resulta que l'entorn està d'aquesta manera *socialitzat*). Són

models que han suposat que tot actor social membre d'aquesta societat és un actor dotat de la capacitat que predica el tipus o model ideal, amb la qual cosa, altres racionalitats (i racionalitzacions) d'actors no posseïdors d'aquesta capacitat han estat decretades com a arcaïques (no modernes); cosa que al seu torn implica que és el sociòleg qui assumeix un *a priori* axiològic. Finalment, han donat lloc a no pas poques generalitzacions agosarades. Clark Kerr a Cambridge (1969, 95): *An advanced industrial society cannot decline absolutely*. La ironia de la història volgué que aquest judici es formulés precisament en una de les societats que més espectacularment ha declinat en l'escenari mundial. La societat industrial "avançada" genera empíricament (i.e., en les seves diferenciacions històriques) els seus propis camins de declivi, com qualsevol ordre històric. (L'Estat-Providència ha generat la crisi fiscal de l'Estat, i per aquesta via, l'Estat-en-subhasta: es privatitzen (venen) els canals de TV estatals, els telèfons estatals, els Bancs, els grups industrials i financers nacionalitzats i alguns parlen avui fins i tot de subhastar les presons).

Passada aquesta època dels predicats de *societat*, i siguin quines siguin les informacions i descripcions que restin amb validesa per al coneixement *històric* més que no pas per al sociològic, caldrà pensar a fer la necessària crítica de molts dels diversos supòsits epistemològics. I en primer lloc de la tendència a subsumir la pluriformitat i els pluricontinguts de la realitat social en l'abstracte *societat* com a ens unitari de nivell *macro*. La noció de societat ha deixat d'emprar-se (no ja elaborada com a concepte cosa que està per fer) en els nivells *micro* com a codificació de les relacions socials característiques d'un grup. I

tanmateix, va ser aquest ús en el nivell *micro* quan codificà genuïnes i molt saboroses i felices investigacions: penseu en la *Street-corner society*. ¿En quina mesura les relacions socials característiques d'un grup constitueixen una societat? ¿Què diferencia uns grups dels altres perquè de les relacions socials d'uns es pugui dir que constitueixen societat, en tant que altres grups no tenen aquestes relacions socials característiques i allò que compleixen és la territorialització de rols i status en relació a uns determinats fins?

El coneixement sociològic és coneixement de *relacions socials* (cosa que han explicitat molts autors precisament com a correcció a la tendència, marcada ja a les vigílies de la Primera Guerra Mundial, i.e., en un període d'intensa rivalitat política i econòmica entre Estats, a fer de la societat nacional l'objecte privilegiat de la sociologia). Les relacions socials són objecte sociològic tant al nivell *micro* com al nivell *macro*. I les "societats" són en rigor contextos que modulen, qualifiquen i en alguns casos determinen, paquets de relacions socials, la capacitat i els recursos dels actors. La tendència a fer de les societats-nacions-Estats unes quasi-persones, actors unitaris, és una tendència típicament historiogràfica derivada de l'idealisme romàntic alemany, i qualsevol que tingui una certa cultura històrica pot verificar-ho en els textos que són la quinta essència de l'idealisme historiogràfic (en el cas d'Espanya, la identificació nació quasi-persona -en aquests mateixos termes- es troba en Manuel Garcia Morente (15).

Comte construí mites ideològics de talla, però pel que fa al mètode científic i a certa mena d'orientacions (que eren més aviat

intuitives) deixà escrites algunes coses importants. Quan en una lliçó del *Cours* tracta en particular de les relacions entre sociologia i Història; suggereix que el sociòleg torni a elaborar de forma abstracta els materials històrics, de manera que en un cert sentit, *la sociologia seria Història sense noms de personatges, ni tan sols de pobles.*

Obviament aquesta suggerència, si es radicalitza i es porta a un nivell platònic (com en certes formes de l'estructuralisme francès, pur idealisme) destruiria la sociologia com a empresa científica. El sociòleg ha de conèixer els contextos històrics, espacials i temporals, ha d'analitzar-los sociològicament i examinar la relació entre accions i contextos (aquesta és una de les grans correccions que fa Durkheim a Comte).

La fecunditat de la suggerència comtiana (d'una altra banda i dintre dels seus límits) s'ha comprovat per les aportacions positives al coneixement de les relacions socials, l'acció social i els productes culturals i socials, que han fet, als darrers cent anys, tants d'etnòlegs i antropòlegs socials i culturals.

Fem memòria que durant una època (sobretot entre les dues guerres mundials) hi hagué una intensa polèmica entre antropòlegs socials i administradors colonials (l'escenari de la polèmica eren els centres polítics i acadèmics en el llavors anomenat Imperi Britànic). L'administrador de la Potència colonial o imperial (16) solia dir que no necessitava l'argot tècnic ni la teoria dels antropòlegs i els etnòlegs: ell coneixia, pel tracte directe, els caps de les principals tribus i sabia com negociar-hi i quines coses eren negociables. L'antropòleg responia que per a comprendre fets i situacions noves i no classificables per l'experiència, calia tenir una teoria, no sobre

una tribu determinada sinó sobre totes les tribus d'una àrea cultural i ètnica, sobre els sistemes de parentiu, l'organització social i els sistemes polítics de les societats àgrafes; i que tal teoria havia de ser elaborada, necessàriament, amb conceptes universals. Quan els conceptes universals estan lligats per relacions formalment i substantivament necessàries, es construeixen al seu torn teories amb poder heurístic universal, pertinents per a diferents contextos d'interacció social.

Quan es pensa la societat només en un nivell *macro* i se la identifica amb una nació-Estat (potser per mitjà d'una operació intel·lectual no conscient, donat que totes dues nocions tenen un suport empíric comú, és a dir, una població discreta) i quan resulta que no es pensa que s'ha d'elaborar *societat* com a concepte, amb els seus límits i referents empírics, i que hi ha d'altres realitats socials que admeten de ser codificades amb aquest concepte (per ex., hi ha certs sindicats que a causa de les seves pautes de comportament imperatives envers els seus membres, són *societats* i no només organitzacions), se li plantegen al sociòleg problemes de difícil resolució. D'una part la imputació d'unitat a la societat en el seu nivell *macro*, juntament amb la imputació de l'atribut d'objecte sociològic privilegiat, implica una exigència teòrica impossible de satisfer: la construcció d'una teoria sociològica general per a aquesta classe d'objectes. D'altra part, si no hi ha unitat d'aquest *objecte*, però s'hi continua pensant *tancats en els seus límits*, la teoria sociològica no podria aspirar a la construcció de proposicions i de programes heurístics universals. Raymond Aron exposà fa més de dos decennis, els dos termes del dilema:

"Si la realitat social estigués totalment estructurada, si tingués una unitat total, o bé si una part d'aquesta realitat ordenés totes les altres, llavors hi hauria una teoria sociològica vera, i només una. (...) No és inconcebible que la sociologia hagi de ser estrictament analítica. Es pot concebre una sociologia que expliqui fins a quin punt el medi geogràfic, o la població, o la tècnica de producció, influeixen sobre l'organització de l'Estat, les relacions de classes o la religió; una sociologia que expliqui quina influència té una determinada religió sobre els costums, l'organització de la família o el sistema polític; una sociologia estrictament analítica, que multipliqui les relacions causals més o menys rigoroses entre fenòmens aïllats, sense pretendre l'aprehensió del conjunt" (Raymond Aron, 1963, 27, 61-62).

Els dos darrers decennis aquesta sociologia "estRICTament analítica" s'ha materialitzat en una quantiosa producció d'investigacions sobre problemes socials o sobre aspectes ben definits, particulars, de l'organització i de l'acció social; no poques d'aquestes investigacions estan ben estructurades, ben recolzades empíricament, argumentades lògicament, i són capaces de comunicar coneixement d'interès positiu sobre les seves respectives àrees cognitives. Ara bé, la veritat d'aquestes investigacions no apareix en la seva extrapolació teòrica o en la seva generalització, la qual constitueix problema; la seva veritat és intrínseca al procés investigador i necessita ser descoberta quan s'identifica el procés mateix, cada una de les seves etapes, i la validesa i pertinència dels vincles entre elles. I això és així perquè en la investigació científica en les ciències socials passa quelcom de semblant a allò que Lakatos predicava d'una part de la investigació en matemàtiques; no és possible de separar radicalment la fase de descobriment de la fase de verificació. La condició científica està en el procés mateix i en la seva estructura operativa (que inclou dades i resultats). La

condició científica no es troba (o no sol trobar-se) en proposicions *generals (teòriques) finals*. Per això disposem d'un quantió de mosaic d'illots de coneixement vàlid, disjunts teòricament.

Aquestes són les dues cares de la situació: l'aptitud científica es fa i es manté mitjançant la pràctica científica i la investigació controlada; i la investigació, encara que els seus instruments siguin molt refinats, només produeix que parcelles de coneixement, si no forma part de programes adientment orientats per un cos de teoria i d'hipòtesis.

Les cogitacions cerebrals generen castells de naips epistemològics i/o metodològics, derivats d'alguns *a priori* subjacents en l'experiència personal (social) del teoritzador.

Els mesuratges amb les categories de la praxi quotidiana i el llenguatge dels actors, produeixen o bé la *sociographie aveugle* (Touraine dixit) o bé racionalitzacions que codifiquen els arguments dels actors.

En aquestes condicions, la generalització és portadora de riscos teòrics. Allò que és vàlid en una acció donada en relació a un context donat, es predica del conjunt de la societat. I aquesta generalització és passible d'immediata oposició per les generalitzacions d'un altre investigador.

Convé adonar-se que el sincretisme no és factible: anorrearia la veritat parcial de cada investigador. Com he dit sovint als estudiants: allà on és pertinent, cal saber ser crozerià o saber ser marxista (del mètode i conceptes de Marx, no pas de les sectes que s'anomenen marxistes). El funcionalisme aigualit, igual que el marxisme aigualit, no porten més que a fabricar sopes. (17).

Quan llegim Durkheim (un dels pares indiscutibles de la

sociologia científica, tal com acaben de recordar autors que, per altres causes, jo he sotmès a dura crítica: F. Châtelet i E. Pisier-Kouchner, 1981, 623) veiem que Durkheim no se situa al centre, en un eclecticisme (i encara menys en un sincretisme). Durkheim està com Pascal segons Goldman, en els dos extrems alhora. Allà on és pertinent, Durkheim és un quasi-determinista social: l'acció s'explica per les característiques del context (*milieu*) i aquestes característiques determinen o limiten l'espectre d'accions alternatives per als actors. Simultàniament, però no discontinuament amb això anterior, Durkheim no creia, de cap de les maneres, que l'entorn social (o "societat") oprimeixi necessàriament l'individu: les seves anàlisis són plenes de proposicions sobre la societat com a font de vida, d'expressió, de valors i d'instruments preciosos per a la plenitud intel·lectual i social dels éssers humans.

La radicalització de les representacions actuals cap al primer pol durkheimià (la determinació social de l'individu) i la ignorància o negació del segon, impliquen un empobriment cognitiu i una regressió científica.

Forma part de l'*esprit du temps* present la representació de l'individu com a voluntat solitària. Aquesta representació està lligada a la identificació de llibertat amb voluntat. (Un problema filosòfic i moral. En el meu llibre *Antropología e Historia* i en un assaig que està a punt d'editar la *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, he mirat d'esbrinar els orígens i dimensions d'aquesta identificació i les seves conseqüències morals i socials). Metodològicament, de la primera representació (l'individu com a voluntat solitària), i de la identificació bàsica (llibertat =

voluntat), se n'ha derivat la reducció de la categoria d'actor a la de persona. (Reducció que constitueix la negació mateixa de la nostra empresa científica. No és possible predir el comportament d'individus aïllats de contextos socials, individus *dessocialitzats*. Però és possible determinar probabilísticament els comportaments de collectius socials i establir l'amplitud de les alternatives d'acció, així com la classificació d'aquests tipus d'acció i l'espectre mateix en què s'inscriuen).

Durant alguns decennis des de la Segona Guerra Mundial (per bé que les arrels morals, polítiques i metodològiques ja hi eren, en aquell món agitat i corromput de la República de Weimar) els sociòlegs amb vocació de *Weltverbesserer* han cregut que la funció social de la sociologia consistia a descobrir i denunciar les determinacions socials que impedeixen que l'individu es realitzi com a voluntat lliure. La sociologia era una mediació necessària. En conseqüència, durant decennis s'ha fet servir un paradigma metodològic consistent en correlacionar opinions, ideologies, imatges, esperances i fantasies, amb contextos socials determinats o (més simplement) amb la possessió o despossessió d'atributs individuals com diner i educació. No es tractava realment d'explicar *l'acció social*; es tractava de descobrir com la societat s'imprimeix en els individus i els oprimeix. Opinions, idees, imatges i esperances eren la *variable dependent* d'un context social. Obviament, ja a la República de Weimar es plantejaren les insuficiències d'aquest paradigma: obrers d'una mateixa fàbrica, portadors d'atributs similars, residents en els mateixos contextos urbans, votaven uns els comunistes i els altres els nazis. Ni el context de *socialització* (filtrat des del passat, des de la infantesa i l'adolescència dels individus), ni el context de

situació (assalariats d'una mateixa fàbrica, veïns d'una mateixa ciutat) eren suficients per a explicar l'elecció ideològica ni la militància política. Aquestes eren pròpiament accions i *no pas reflexos passius de contextos*. I l'acció exigia de tenir en compte la intencionalitat i els projectes dels actors. Callia tenir en compte els *contextos anticipats o futurs* (cosa que anaven dient, des del seu mirador existencial i en el seu propi argot, els adeptes a la *Lebensphilosophie* centreuropea). Evidència empírica, ja que *l'acció sempre va dirigida a fins*.

La confusió de sociologia amb marxisme (vulgaritzat) i del marxisme amb una teoria del reflex (contra el qual el mateix Marx havia escrit judicis decisius), tancà durant decennis la pràctica sociològica dins un disseny sociogràfic unidireccional. (18).

Han hagut de passar per la nostra experiència no solament el temps sinó també tones de llibres de generalitzacions sociològiques, perquè aquell extremisme generés el seu contrari: el que fa de l'acció variable dependent *solament* d'un context anticipat o futur. Aquest extremisme actual redueix tota acció a estratègies. En l'intermedi (un intermedi que va des de Mannheim fins als primers escrits de Crozier) l'esclat cultural i mercantil de les sociologies i de les seves disciplines afins (psicològiques, culturalistes, freudo-marxistes, etc.) produí una quantitat de generalitzacions.

S'ha argumentat la determinació social de la personalitat individual per les formes d'organització social immanents i transcendents als individus.

S'ha argumentat la determinació cultural de la personalitat, per les normes i els valors.

Sha argumentat que les normes i els valors són producte sobreestructural de l'organització social, i s'ha argumentat tot el contrari, que el sistema social ve sobredeterminat pel cultural.

S'ha argumentat que els sistemes socials d'alta energia (vital) són controlats pels sistemes d'alt nivell d'informació, i s'ha dit el contrari, a saber, que els sistemes socials tornen rutina l'acció i alliberen l'individu perquè aquest usi el seu excedent d'energia.

S'ha dit que els sistemes culturals inclouen dins de límits socialment tolerables l'exercici particular i discrecional dels rols, i s'ha dit que els sistemes culturals produeixen un sobreplus en el nivell dels individus, sobreplus que els dota d'autonomia davant els requisits de reproducció d'un sistema cultural o social.

S'ha argumentat que l'acció social és explicable a causa de la socialització (un antecedent) dels individus, i s'ha argumentat que la sociologia no necessita de la història ni de la biografia, ja que l'acció social no és un conseqüent d'aquell antecedent, sinó que s'explica per l'estructura de la situació actual, real i present, en la qual l'actor està posicionat i implicat.

S'ha dit tot això i s'ha dit també que no és l'estructura de la situació allò que explica la seva acció, sinó que són les representacions de la situació, les imatges d'ella, els codis parcials bastits amb fragments d'informació, els que expliquen els tipus d'acció.

S'ha dit que els codis (fabricants d'imatges de la situació) són producte de la socialització, i s'ha argumentat que l'actor tria el codi que convé a la classe de situació amb què s'enfronta i a la quantitat d'informació de què disposa.

S'ha argumentat que els homes obeeixen valors i normes que molt

rarament són sacrificats (o només ho són en casos-limit) i s'està teoritzant tot el contrari: que els actors són estratègies consumats, capaços de negociar (fins i tot amb el dimoni mateix) un increment dels seus avantatges, que es passen les normes per alt i que estan focalitzats solament en l'ampliació dels seus recursos i la seva llibertat.

S'ha dit que els rols i les expectatives recíproques de rols conformats per models culturals o socials, expliquen la coherència i el funcionament d'un sistema social, i s'ha argumentat que els rols són de tal manera modulats (els uns) o innovats (els altres) pels propis actors, que de fet és improcedent parlar d'expectatives recíproques de rols o de comportaments pautats pels rols.

S'han presentat les biografies dels individus com ja determinades des del bressol fins a la tomba per la classe social on van néixer, s'han exposat les determinacions socials de la família i de l'escola, s'ha posat de manifest fins a quin punt el mite de la igualtat d'oportunitats està fet per emascarar la desigualtat de nivell de partida i per tant s'ha teoritzat la omnipresència de les classes socials; i simultàniament s'ha dit tot el contrari, això és, que ja no hi ha classes socials, que aquest concepte ja no és pertinent, que en la societat industrial o postindustrial avançada, la classe obrera i la pagesia són grups residuals minoritaris, i que tots els altres grups estan en transició cap a una societat cada vegada més homogènia.

S'ha dit que la intel·ligència és una capacitat adquirida i desenvolupada per la interacció amb l'entorn i multiplicada per les relacions socials, i s'ha argumentat que la intel·ligència és innata i

aquells que es troben en els nivells no privilegiats de la societat s'han de culpar ells mateixos o els seus suports biosomàtics.

S'ha argumentat que la sociologia és, o hauria de ser, la ciència de la realitat social, i s'està argumentant que la realitat social és una construcció de l'observador i que la societat és solament un nom.

S'ha dit que tota ciència treballa amb conceptes i que l'abstracció conceptual és el llindar del coneixement científic i que per tant la sociologia ha de precisar, organitzar i tecnificar els seus conceptes. I s'ha passat a mantenir tot el contrari, és a saber, que els conceptes són com minerals fòssils i que el sociòleg ha de viure amb la gent i reflectir el llenguatge viu dels actors.

S'ha dit i argumentat que una societat és un sistema de sistemes i que el concepte de sistema permet posar ordre en el caos de l'acció social i els seus productes, i s'està dient tot el contrari, que el concepte de sistema no és adequat per a la intel·ligibilitat d'allò humà, intrínsecament paradoxal, impredecible, històric, aleatori.

S'ha postulat com a punt de partida per a la sociologia el coneixement i l'anàlisi de la reproducció social, i s'ha argumentat que no existeix tal reproducció: que cada dia els homes produeixen les seves condicions de vida i la seva història i canvien els seus valors d'acord amb els imperatius i premisses de l'acció existencialment necessària.

S'ha dit i argumentat que la sociologia estudia la racionalitat de les accions humanes respecte als fins, i s'ha dit tot el contrari, és a saber: que rares vegades els homes són racionals pel que fa als seus fins, que la sociologia ha d'estudiar les conseqüències imprevistes de l'acció i de quina manera els actors resulten enganyats per les expectatives i per les racionalitzacions dels seus fins.

S'ha dit que la sociologia és intrínsecament i inevitablement conservadora i que els seus descobriments (si n'hi ha) estan al servei de les èlites, grups o classes dominants, i s'ha dit que la sociologia és una quinta-essència de doctrines revolucionàries o contràries a l'estatus quo.

S'ha argumentat que la sociologia té caràcter de ciència universal, però es prediquen avui, al mateix temps, les sociologies "nacionals", fabricants dels *idola fori*, derivats locals dels *idola tribu* (si ens permeten actualitzar els vells conceptes de Bacon).

S'ha argumentat que la sociologia és necessària per a fer més racionals els canvis socials i per disminuir les tensions que els acompanyen, i s'ha dit allò oposat, que la sociologia no té el més petit impacte sobre la realitat social, que és un exercici acadèmic de professors, i que en tot cas, seria humanament nociu que els sociòlegs ajudessin els grups dominants en una manipulació social que tendeix a fer acceptar determinada classe de canvis.

Etc. etc. Aquesta llista d'exemples de monòlegs alternatius podria perllongar-se indefinidament. I encara més quan avui els epistemòlegs (ex. gr. Stephen Toulmin) argumenten que està ja superat, i de manera definitiva, el concepte de veritat, substituït per la constatació empírica de l'èxit: les teories ja no es diferencien per ser veres o no, sinó per ser o no útils o reeixides.

Arribem així al llindar de conclusions que cada lector adjectivarà segons les seves preferències i el seu estat d'ànim. Una d'elles és trivial. Les generalitzacions sociològiques difereixen perquè cada investigador parla de gent diferent i ha fet

extrapolacions teòriques incorrectes. D'aquest aspecte, ja se'n van adonar els estudiants parisencs al decenni de 1971-1980: Bourdieu i Crozier pensaven en mons socials diferents; en uns els individus semblen objectes de la determinació social passada i present, materialitzada en l'escassetesa de recursos econòmics i intel·lectuals i en les coaccions d'un ordre de privilegis; en altres, apareixien com si fossin subjectes capaços de negociar lliurement el seu futur i d'utilitzar els seus marges de llibertat per reduir fins i tot els marges de llibertat dels poderosos.

Podem, però, traslladar la qüestió a un altre territori, així deixarà de ser psicològica (per referència a l'investigador) i trivial (per referència a que el món social no és homogeni i que els recursos materials i intel·lectuals no estan distribuïts isotròpicament). Podríem pensar que cada conjuntura econòmica, social i (transitivament) política, genera i accepta la sociologia que necessita, en funció dels problemes immediatament percebuts i, en particular, dels interessos de determinats actors socials (els quals ocupen una posició crucial precisament per referència a aquells problemes).

I podem deduir de la perspectiva històrica que ja posseïm, que cada sociologia acaba per independitzar-se relativament, tant del context que la genera i l'accepta, com de la concordància amb els interessos de determinats grups que són protagonistes socials a causa de la seva posició en el sistema econòmic o en el polític; i que la forma d'independitzar-se consisteix que, com a producte cultural viu i com a orientació intel·lectual, continua existint juxtaposada a d'altres necessitats i a d'altres conjuntures, a punt per reactualitzar-se o per amalgamar-se en híbrids. En altres termes: el

caos actual no fóra només producte de l'esquizofrènia de la nostra època escindida entre els esforços més poderosos, sense parió en l'experiència històrica, per a establir absolutes pautes racionals al discurs humà (com són els llenguatges binaris en les computadores) i la llibertat d'imaginar i dir el que és irracional, en un esclat incontrolat. El caos actual fóra també producte d'una forma perversa de acumulació històrica, en un període de temps que, precisament des d'una perspectiva històrica, és breu.

El fracàs en els intents de restauració de l'ordre social prerrevolucionari, comportà el naixement de la sociologia. Com escriví Robert von Mohl, aquest és un dels casos en què és la vida la que ha donat existència a la ciència. Una ciència de la cohesió i l'ordre social (burgès).

Les monstruositats de la industrialització en règim liberal generaren una sociologia del pauperisme, de la situació de les classes treballadores, de la urbanització salvatge, fonament de programes de reforma social, sanitària, i indirectament política (extensió de l'educació, pas previ a l'extensió de la ciutadania).

Els conflictes entre cultures i llengües diferents a l'Europa central van generar unes sociologies de la cultura i de la lluita de races.

La intensa competició econòmica i política entre alguns grans Estats per l'imperi mundial, comportà la sociologia que tracta les societats-nacions-Estats com a personatges biogràfics i dramàtics en l'escenari mundial, sociologia que incorpora els problemes de la cohesió i de l'ordre interns (ja que per ser fort exteriorment cal evitar de ser vulnerable interiorment).

La formació dels grans trusts industrials, la constitució d'un

capitalisme d'organització com a actor dominant, subordinant o reemplaçant el capitalisme atomístic manufacturer i mercantil, produí coherentment una sociologia que es plantejava com a objecte privilegiat la racionalitat de l'acció social, la relació entre mitjans instrumentals i objectius, i la racionalitat en l'elecció dels mitjans.

Les frustracions d'unes poblacions derrotades a Europa central, la decadència moral i política conjuntament amb el ressorgiment d'energies vitals, l'esperit de revenja contra el Tractat de Versalles, el culte a la Naturalesa i a la joventut, van fer covar una sociologia de l'alliberament humà, ja fos per la comunió en una pàtria maternal, protectora i socialment igualitària, ja fos per l'alliberament de les forces naturals de les quals l'home és portador, respecte dels tabús de la vella societat derrotada.

Els problemes urbans i de la desocupació industrial, i la crisi municipal en la depressió econòmica, propiciaren una sociologia de la delinqüència juvenil (ja des dels anys trenta).

L'organització de la població per a poder acomplir les finalitats de la guerra, els problemes de l'organització militar i dels sistemes jeràrquics, van servir de matriu a una sociologia de la personalitat autoritària.

La consolidació de la producció industrial, en massa, l'expansió industrial a gran escala, el consum estès a totes les capes socials, exigiren no solament una sociologia del consum diferencial, sinó també una sociologia industrial la qual tractava de la integració dels obrers a l'empresa, de les propensions diferencials a la vaga, dels sistemes de negociació amb els sindicats, de la institucionalització

del conflicte.

La necessitat d'estendre els mercats al nivell mundial i de crear nous mercats amb la internacionalització del capitalisme industrial, alimentà una sociologia del desenvolupament i de la modernització en els països on hi havia encara àmplies àrees socials pre-capitalistes o de capitalisme agrari i mercantil arcaic, sociologia que pretenia descobrir i aniquilar les resistències tradicionals al canvi, estimular els empresaris schumpeterians, crear nous centres capitalistes en l'espai mundial (competitius amb els imperials).

El fracàs del projecte anterior produí una sociologia de la dependència i del nou imperialisme.

La sobrepoblació de sociòlegs respecte dels fons disponibles per a la investigació de camp, produí les sociologies imaginàries, irracionals, lingüístiques, idiogràfiques, arbitràries, subliminals, patològiques i delirants, que han fet del territori una mena de manicomi acadèmic

En fi, un període com el nostre, dominat per les aventures i especulacions del capital financer, quan els majors negocis es fan mitjançant girs d'una plaça borsària o un mercat de divises a un altre (o una altra) i/o venent, subhastant o fusionant empreses, o bé comprant, venent, pignorant o llogant actius financers i inventant tanmateix nous tipus d'actius financers; un període en el qual l'estabilitat i l'ordre de la producció industrial en massa han estat substituïts de forma creixent per la inseguretats i la discontinuïtat exigides per la constant innovació tecnològica, quan no hi ha cap assalariat que sàpiga del cert de qui és o continuarà essent assalariat, quan les relacions socials que es generalitzen són les del mercat, i cada individu consta socialment com a venedor i comprador i

ell mateix esdevé mercaderia i cada atribut d'home i de dona esdevé mercaderia, és un període que genera coherentment una sociologia que descriu actors lliures en mercats lliures, actors dotats de capacitats bergsonianes per a dissociar espais i temps socials, actors que estan en negociació permanent, que s'automanipulen per crear estratègies i situacions, orientats sempre cap l'apropiació o ampliació d'un sobreplus, ja sigui monetari, ja sigui de marges de llibertat. En l'explicació de les accions d'aquest tipus d'actors importa poc la socialització que van rebre quinze o vint anys enrere, ni el seu context social originari (tots són *parvenus*), ni els seus principis, normes, o creences religioses, morals o polítiques; allò que importa són les seves capacitats instrumentals per a alternar el treball en sistemes d'acció que són poderosos com a tals sistemes (independentment dels atributs individuals) amb la negociació que és personalitzada per necessitat; són actors que alternen una racionalitat col·lectiva, sistèmica, amb una capacitat intuïtiva, individual, anticipadora, que mossega ja el futur. (Diuen els zoòlegs que certes espècies d'aus migratòries construeixen, o bé són portadores sobre els suports de molècules de ferrita connectades bioquímicament als seus centres nerviosos, d'una mena de mapa magnètic amb el qual s'orienten sense error en els viatges i migracions terrestres de llarga distància. Metafòricament la imatge fóra vàlida per a aquests actors socials, individualment intuïtius, col·lectivament racionals, portadors d'una espècie de mapa estratègic). Aquests actors es troben tant en el món dels negocis com en els laberints acadèmics dels mateixos sociòlegs. La sociologia que convé a aquests actors és aquella que racionalitza i dóna status

teòric a llurs comportaments audaços i oportunistes. (19).

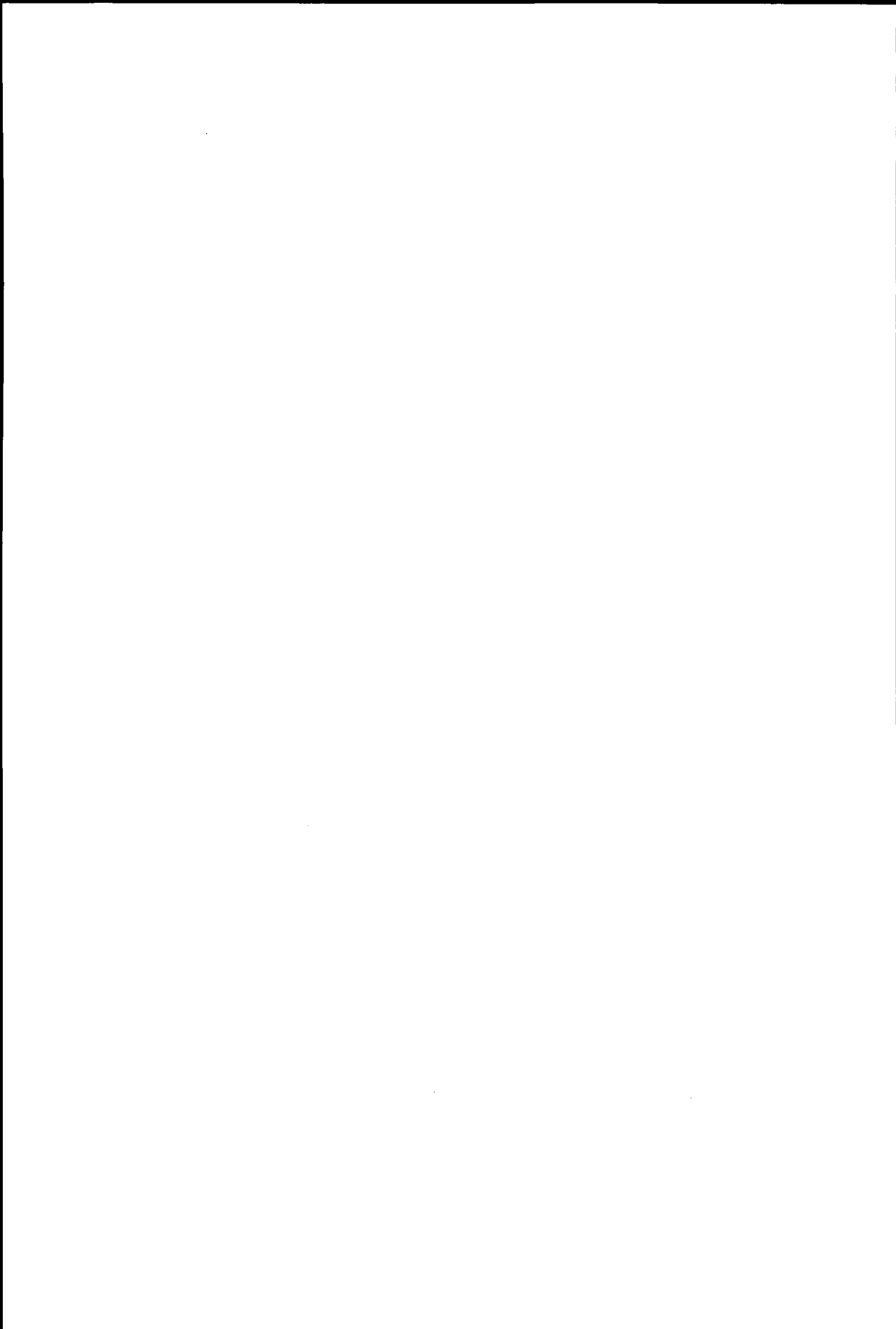
Es clar que amb aquesta sociologia crozeriana ens trobem ja en la frontera de la sociologia pròpiament dita. Si no fos perquè s'hi parla molt del poder com a relació negociable i perquè les anàlisis d'estratègies podran un dia ser integrades en una teoria general de l'acció, es podria dir que estem més aviat davant d'una forma de behaviorisme no experimental, que davant d'una sociologia strictu sensu.

I és clar que a aquest tipus d'actors (tant en el món dels negocis com en el món acadèmic i en les seves lluites despiadades per parcel·les de poder) els convenen premisses que els epistemòlegs anomenen nominalistes, tant les clàssiques (només els individus són ens *reals*, la societat no és sinó un nom) com les premisses més modernes del que avui s'anomena nominalisme científic: les teories veres (o anomenades així per concessió a hàbits ancestrals) són les que es revelen més útils i tenen més èxit. Hi ha poblacions (diuen) de conceptes i teories, que lluiten entre si en els seus nínxols ecològics (sic) i sobreviuen les més aptes. (20).

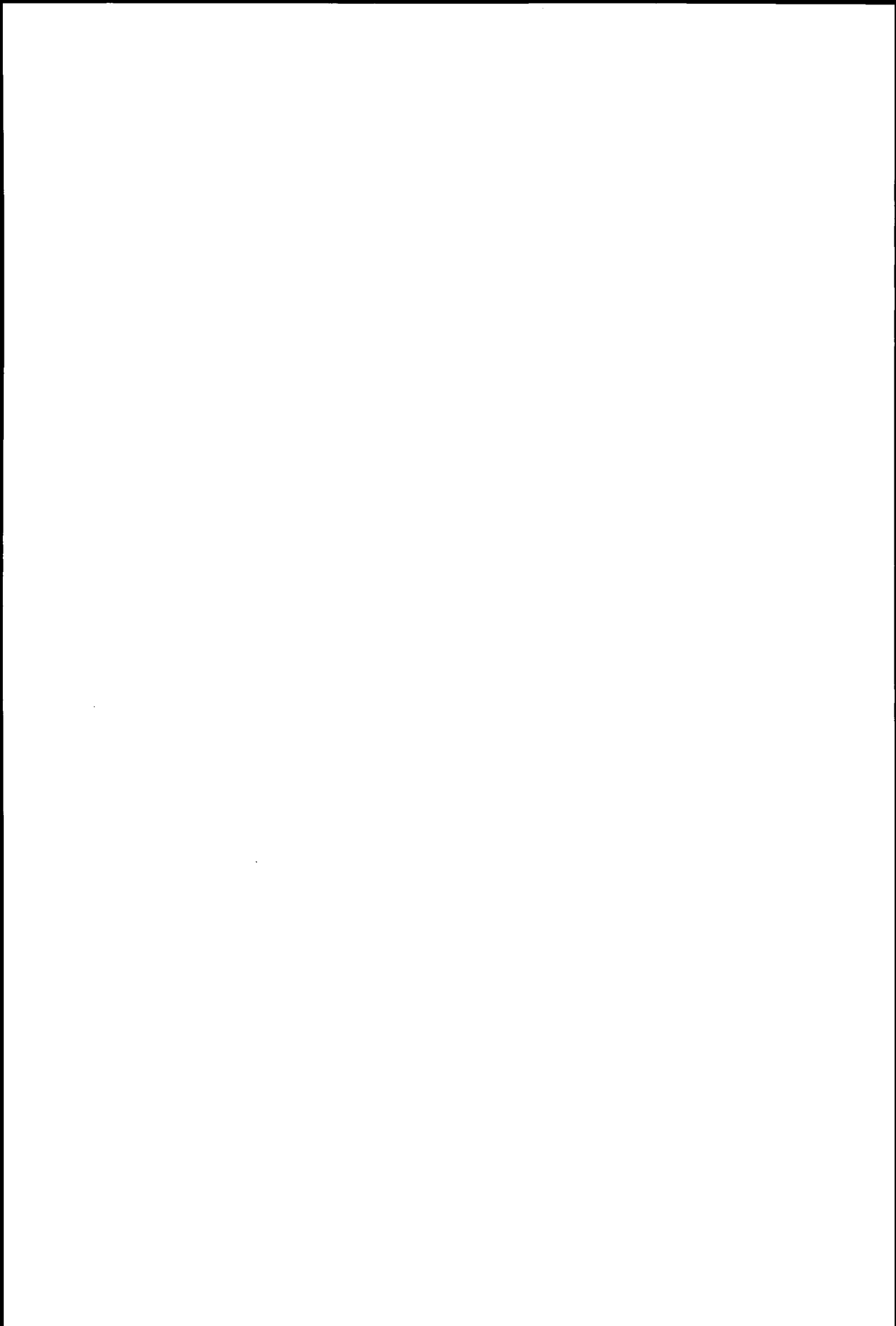
Aquesta extrema modernitat té la ridícula pretensió de constituir el *dernier cri* de la moda i de la racionalitat adaptativa. De fet reinventa coses que els clàssics ja van conèixer en el seu propi context de decadència moral i política:

"Per mi, la veritat és tal com l'he escrita. Cada un de nosaltres és mesura tant d'allò que és com d'allò que no és. D'aquí que hi hagi una distància infinita de l'un a l'altre, per la mateixa raó que per a un és i apareix una determinada cosa i per a l'altre, una altra cosa. Tinc, doncs, per poca cosa la saviesa i l'home savi. Jo en dic savi, al contrari, d'aquell que pot fer canviar el sentit de les coses". (Paraules que Sòcrates posa en boca de Protàgores, en el *Teetet*, 166 d).

Ens resta l'esperança (espero que històricament fonamentada) que després dels sofistes-estrategues han de venir altra vegada geodesistes i topògrafs: a veure, a veure com han deixat aquesta gent el terreny?

NOTES AL CAPITOL V

(14) L'argument no era nou, i allò que Durkheim féu va ser desenvolupar-lo i donar-li un to escandalós per als burgesos benpensants: sociològicament parlant, donat que el crim és un fet social general, el crim és normal. Marx, que feia onze anys que era mort quan Durkheim va escriure aquest text, coneixia l'argument a través de Mandeville i en va fer alguns comentaris sarcàstics (en *Theorien...*, V, 182).

El jurista Maurice Hauriou, una de les màximes autoritats en Dret Constitucional, al primer terç del nostre segle, presentava el perfeccionament del Dret (el polític) per la mediació del conflicte social amb un argument que és de naturalesa diferent: "Les citoyens ont risqué et perdu leur vie pour la conquête du droit". (*La cité moderne et les transformations du Droit*, 1925).

(15) M.G.M., "Prolegómenos generales sobre filosofía de la Historia" en *Para una filosofía de la Historia de España* (1942) reedició al 1961 en *Idea de la Hispanidad*, Espasa-Calpe, Madrid: "els pobles, continuïtats de volició, d'acció i d'estil, són com persones, són quasi-persones (sic); cada Nació té una vocació permanent assenyalada per Déu" (aquesta asserció la subscriuriem avui, i de fet l'enuncien amb certa freqüència, molts polítics dels Estats Units. La identificació de tota societat amb nació, i de nació amb una quasi-persona, constitueix de fet una arma dialèctica formidablement eficaç per a ignorar les anàlisis de relacions socials, les fractures de classe, ètnia, educació, recursos, religió, llengua). Hi ha interessos diferents, diuen els polítics, interessos que poden ser, i de fet són, objecte de compromisos. La qüestió és que la sociologia s'ha de fer amb els llenguatges i mètodes dels sociòlegs amb vocació científica i no pas amb els llenguatges i arguments dels polítics.

(16) Generalment sol usar-se imperialisme com a successor històric de colonialisme. Però en el cas de l'Imperi Britànic, eren mètodes de dominació no pas successius sinó coexistents. Hi havia colònies d'administració directa i hi havia entitats imperials de dominació indirecta, *indirect rule*, o més precisament *Dual Mandate* (conservant les autoritats tradicionals i locals) segons deixà ben establert Sir Frederick (més tard Lord) Lugard amb la seva pròpia gestió a l'Àfrica tropical.

(17) En l'ordre de la Raó les coses no són contingents, sinó necessàries (Espinoza, *Ètica*, llibre II, teorema XLIV).

(18) Es comprèn, amb tot, aquesta inferència, perquè, com molt bé diu Julián Marías, "la sociedad es, intrínsecamente, pretérito" (*Introducción a la Filosofía*, pàg. 396 de l'edició de 1947); pretèrit, això és, antecedent. Per aquesta causa -per aquesta unidireccionalitat- és necessari i substituir-lo per un altre marc de referència que contingui les dimensions de present i de futur que són integrants de tota acció social. Des d'aquest punt de vista el fiat de Parsons i la seva escola no consistí tant en el tractament de sistemes, com en la centralitat del concepte d'acció social. Cf. José Almaraz, 1981, pàgs. 95, 315, 461-465, 512, 563.

(19) Però aquesta teorització va ser precedida per descripcions portadores d'una veritat i una denúncia. També el teoritzador d'actors bergsonianos fou, en el seu temps, sociòleg de la denúncia:

"... la croix de l'home americain de la nouvelle vague, ce n'est pas sa

soumission aux grandes organisations (celles-ci sont devenues de plus en plus souples, de plus en plus tolérantes); c'est sa soumission au rationalisme lui-même, c'est la manipulation de soi-même par soi-même à laquelle il se trouve condamné s'il veut réussir. Sous le soleil cru du calcul coût - utilité, il n'y a plus d'excuse à l'échec, plus d'alibi bureaucratique, plus de recoin protecteur...". (Michel Crozier, 1968, 10).

- (20) Amb aquesta radicalització d'una de les tendències del pragmatisme americà de començament de segle (l'*utilitarisme* de William James, aplicat a una teoria pragmàtica de la veritat), tendència associada al seu torn a una radicalització de l'*instrumentalisme* de Dewey, acaba per produir-se com a criteri "científic" un relativisme oportunista i cínic que destrueix tota seguretat o tota estabilitat, en la ciència social. És vàlid allò que convé als interessos polítics dominants en la conjuntura. Així es fa també vigent, al seu torn, una radicalització del *presentisme* de Benedetto Croce: la Història, ex. gr., es reescriu en funció de la política del present, no de les dades ni de les fonts.

VI.- CONCLUSIO PROVISIONAL

*No el poder, sinó la humildad.
No el camino fácil, sinó la vía estrecha.*
Alfonso-Carlos Comín (Març 1960). (D'un poema d'A.C.C., reproduït recentment en *El Ciervo*, 1985).

I.- Fins a mitjan del nostre segle s'emprà el terme *Sociologia general* per designar la sistemàtica de conceptes amb els quals és possible d'aprehendre les relacions socials i els productes de l'acció social que presenten caràcters relativament estables (grups, organitzacions, institucions, etc.). John Stuart Mill fou el primer teoritzador d'una sociologia *general*, i Tönnies ocupà una part de la seva carrera acadèmica a delimitar els territoris entre la sociologia general i les sociologies aplicades, i entre aquestes i la sociografia. Amb variants que només recobreixen matisos de forma, o de la relació entre forma i contingut, el terme sociologia general va ser assumit per autors tan diversos com Durkheim, Pareto, Waxweiler, Dupréel, Wiese, Giddings, Mannheim. L'objecte d'aquesta disciplina era universal: els conceptes sociològics pròpiament dits. El *dictum* de l'epistemòleg de la ciència William Whewell, "el progrés d'una ciència rau en el progrés dels seus conceptes", va ésser vigent durant un segle. Sense referència a Whewell, aquesta idea la trobem encara el 1981 en el debat de *La Recherche* sobre el tema *La Sociologie est-elle une science?* Pierre Bourdieu diu:

"El conjunt dels sociòlegs dignes d'aquest nom està d'acord sobre un capital comú de conceptes, d'adquisicions, mètodes i procediments de verificació"

No obstant això, a començament de segle, L.T. Hobhouse, en el primer editorial que va escriure per a la *Sociological Review* (1908)

constatava que la sociologia general estava amenaçada de destrucció, i de dispersar-se en una pluralitat de sociologies especials. Cosa que, precisament, ha esdevingut de cap a cap del món en els darrers cinc o sis decennis. S'ha invertit la relació que postulava J.S. Mill entre la sociologia general i l'etologia, o estudi particular dels comportaments humans diferenciats per espais i temps socials. Avui el que sembla que es porta a terme és la constitució d'una ciència general de l'acció humana, procés d'unificació "etològic" que és simultani amb el de la multiplicació i dispersió de les sociologies.

Probablement aquesta situació és ja irreversible. Si ho fos, resultarà que ha estat transitori l'imperi de la sociologia com a ocupant de l'espai, que en l'àmbit acadèmic i en l'àmbit de la cultura elitista deixà vacant la filosofia des de la fi del segle XIX. Cal recordar aquest aspecte amb perspectiva històrica: en la sèrie de les idees sobre l'home i el món, les escoles sociològiques s'instal·len quan s'ha exhaurit la virtualitat política dels sistemes filosòfics; dit altrament, quan la filosofia, pròpiament dita, esdevé exegesi erudita de textos dels grans filòsofs. Els subjectes de la llibertat de l'esperit, lliuraren els seus productes, com a objectes, a l'activitat hermenèutica d'alguns, pocs, dignataris acadèmics. Aleshores les teories sociològiques o llurs versions publicitàries, van acomplir en l'escenari cultural, la funció de ser font d'idees, imatges socials i ideologies, concepcions de l'home i del decurs històric. Les teories sociològiques van ocupar aquest lloc que havien deixat vacant els grans sistemes filosòfics, i ho van fer com si en fossin un parent pobre.

Ara bé, les teories sociològiques van heredar dels sistemes tant problemes epistemològics com codis i representacions, sense plena comprensió de la seva transcendència ni de les solucions donades (o intentades) pels clàssics. Quan, als nostres dies, han proliferat els sociòlegs sense la formació necessària en epistemologia de la ciència, ni en filosofia primera (o teoria dels conceptes), ni en matemàtiques, les sociologies han navegat cada cop més per un pantà ambigu, entre les ribes oposades del periodisme culte i de l'argot obscur.

El 1968 Manuel Sacristán publicà un breu assaig *Sobre el lugar de la filosofía en los estudios superiores*, assaig que aixecà una certa polèmica (el ressò de la qual m'arribà, prou rotund, fins a Paris). Sacristán analitzava la situació de l'ensenyança de l'assignatura de filosofia (amb paraules que al meu entendre, rellegint avui dia aquest assaig, eren massa autocrítiques); i Sacristán proposava l'abolició pura i simple de l'assignatura de filosofia en l'ensenyament mitjà i en l'universitari.

"No hay un saber filosófico substantivo superior a los saberes positivos; los sistemas filosóficos son pseudo-teorías, construcciones al servicio de motivaciones no teoréticas, insusceptibles de contrastación científica (o sea: indemostrables e irrefutables) y edificados mediante el uso impropio de los esquemas de la inferencia formal". (M. Sacristán, 1968, pàg. 8).

Però, tot seguit, Sacristán es veia obligat a justificar la importància i la necessitat intel·lectuals de la cognició filosòfica tenint en compte, críticament, els llegats dels clàssics i la pròpia activitat de filosofar; en altres paraules, la importància i la necessitat d'una cultura filosòfica entre juristes, economistes, matemàtics, arquitectes, etc. I argumentava Sacristán la proposta de creació d'un institut superior d'estudis filosòfics per a post-

graduats (graduats en matèries altres que la filosofia, llicenciatura a extingir), institut superior en el qual els professionals de diferents disciplines farien una filosofia activa, conjunció de teoria i de pràctica, i rebrien eventualment un doctorat en filosofia.

Si en aquest assaig de Sacristán substituïm, avui, en una gran part de les seves proposicions el terme filosofia pel de sociologia, no solament resulta de gran actualitat en aquesta nova aplicació, sinó que a més aquestes proposicions diuen coses vertaderes. El saber sociològic es basteix investigant, no pas repetint les doctrines impreses en els manuals. L'organització burocràtica de l'assignatura és incompatible amb la formació científica.

En dues coses he d'allunyar-me de l'assaig de Sacristán. Crec que la seva autocrítica filosòfica era excessiva. En els darrers anys, quan he disposat (per raons biogràfiques, i de forma obligada, per raons clíniques) d'un temps dedicable a la lectura i a la reflexió com mai no havia tingut quan estava absorbit per la investigació i (complementàriament) per la docència, he pogut tornar a l'amor per la filosofia que precisament Manuel Sacristán ensenyà als seus amics fa gairebé quaranta anys. No solament necessiten la filosofia *alguns* professionals d'élite (juristes, economistes, matemàtics, arquitectes, etc.) en funció de llurs motivacions pròpies i no generalitzables. Necessiten absolutament un coneixement filosòfic *tots* els científics socials amb disciplines que treballen amb conceptes. Els clàssics van ensenyar de formar conceptes científics i de distingir l'ordre de les coses de l'ordre del pensament i els enllaços respectius. Aquesta base de coneixements clàssics es troba dramàticament absent en la majoria dels sociòlegs actuals (Gouldner n'era una valuosa excepció) i d'aquí tants de parallogismes i tants de

cercles viciosos i tantes de reificacions de les nocions comunes.

En segon lloc, els sociòlegs són objecte d'una demanda institucional per part d'organitzacions que han de contribuir a resoldre problemes socials. Per tant, l'analogia entre filosofia i sociologia no és susceptible de ser portada a qualsevol terreny. El sociòleg està cridat a presentar almenys l'aparença d'una ciència empírica; i en aquest aspecte, és crucial la riquesa de conceptes, adquisicions i mètodes que esmentava Bourdieu.

Aquest capital que és comú es malversa, però, quan la universitat (sigui per les causes que sigui) deixa degradar la seva naturalesa com a centre de formació científica i adquireix cada vegada més magnitud una pseudo-naturalesa substitutiva, la de finestreta on es compra una vulgarització cultural.

Les construccions dels grans clàssics, tant Marx com Durkheim, tant Weber com Tönnies, requereixen un estudi lent, rigorós, textual i contextual. I això és quelcom que no pot fer-se en aules amb un centenar, o més, d'alumnes i amb gent que ni tan sols saben situar històricament l'Alemanya bismarckiana (i per tant, desconeixen els antecedents polítics, econòmics i ideològics que van motivar aquells autors). La vulgarització que pretén d'"explicar" Marx, o Weber, o Durkheim, en un parell d'hores, és no solament un engany per als estudiants, sinó també una malversació dels fons públics. Fôra molt més útil de donar cursos d'història política, social i econòmica de l'Europa post-Revolució francesa, entre d'altres coses per ensenyar a la gent fins a quin punt seguim donant voltes a problemes i enunciats que ja es plantejaren exhaustivament, al segle XIX i primer terç del nostre segle; ensenyament que aconseguiria, si més no i en part, de

disminuir els riscos d'allò que Ortega anomenava l'*adamisme* (creure que un és el primer descobridor del món). La perspectiva històrica (sempre que sigui rigorosa i vertadera, no pas construcció de nous mites) corregiria la consciència social espontània, acrítica, del present.

"Toda ciencia social es conciencia (...) Ahora bien, toda conciencia social es limitada. Cualquier grupo social tiene su cuadro fijo de representaciones, valores y sentimientos colectivos (...) que frecuentemente son implícitos e inconscientes. (...) La conciencia social, presupuesto de la ciencia, puede ser, pues, su obstáculo". (Enrique Gómez Arboleya, 1955, pàg. 8)

II.- A cada nova formada d'estudiants cal repetir-los el mateix:

- que una percepció social que es té per evident (vertadera) no designa, necessàriament, un objecte analític;
- que un problema socialment identificat no és, necessàriament, un objecte sociològic;
- que ser quelcom veritat és distint de ser tingut per ver:

"... la veritat es redueix a l'aquiescència dels individus. Davant d'això només puc respondre: ser veritat és quelcom distint de ser tingut per ver, ja sigui per un individu, per molts o per tothom (...) Esser veritat és independent que algú ho reconegui així". (Gottlob Frege, 1893, reedic. 1971, pàg. 139).

Avui dia aquesta posició sembla un antiquat realisme transcendental (emprant l'expressió de Roy Baskar) (21). Potser s'hauria d'actualitzar, en la mesura en què la sociologia com a ciència empírica, amb adquisicions verificables i amb un llenguatge conceptual universal, implica una dissociació molt difícil entre context de descobriment i context de verificació. Les seves veritats són més

aviat operatives i processuals. En el benentès que aquestes veritats no són, però, contingut de consciència; tenen l'objectivitat i la realitat dels objectes intel·lectuals i més concretament d'aquesta subclasse d'objectes intel·lectuals que són els objectes científics. L'objectivisme de Frege, així com el realisme de Durkheim, enllacen amb una tradició filosòfica de rels aristotèliques, la qual reneix l'últim terç del segle XIX per obra de Brentano, i continua (despullada del psicologisme de Brentano) en la primera etapa de Husserl, l'etapa de l'intent de construcció de la filosofia "com a ciència exacta" (als *strenge Wissenschaft*). (I per aquesta raó no han estat desencaminades les anàlisis que van traçar, al seu dia, un paral·lel entre aquesta primera etapa de Husserl i el realisme o objectivisme de Durkheim).

III.- Avui dia la disciplina sociològica es troba en un cercle viciós, tancat per dos pols que s'alternen i s'oposen: l'un, l'atracció per l'última moda d'algun autor brillant que creu haver trobat la clau de les explicacions socials; l'altre, l'apel·lació *retro* a tornar cap a un gran clàssic que, hom diu, cal recuperar i actualitzar.

Obviament, no existeix *una clau* sociològica; i no és un sol clàssic que cal recuperar i actualitzar.

Les condicions intel·lectuals perquè la disciplina surti del cercle viciós i entri en un cercle virtuós, són condicions existents. Probablement la disciplina trobarà un lloc en aquesta ciència general de l'acció humana que s'està constituint.

Un altre problema són les condicions *materials*, almenys a

curt termini. En l'assaig abans esmentat, deia Sacristán que la política no ha de pretendre canviar els homes sinó les condicions sota les quals es formen i viuen els homes. En les actuals societats permissives, els polítics han trobat que és més còmode renunciar *també* a canviar les condicions. La gent serà més feliç com més lliure sigui de fer el que vulgui, dins del context ambiental de cadascú (interioritzat des de la infantesa). Així podem veure que hi hapaisos en què s'ha renunciat a resoldre problemes greus de pauperisme amb la condició que estiguin ben localitzats, marginalitzats, reclosos a llurs ghettos respectius i que no presentin més risc de violència visible que alguna revolta urbana cada *n* anys. I així, hi ha països en què els governants, quan demanen algun informe tècnic als sociòlegs, és a condició que tracti temes vigents per a algun sector de l'opinió pública, de manera que una còpia de l'informe del sociòleg pugui ser tramesa a l'organització publicitària que fabrica la campanya electoral més propera (i alguns paràgrafs de l'informe del sociòleg, tret del context, s'inseriran amb una altra *clau*, en la música dels discursos electorals que venen aquestes organitzacions). (22). En aquests països, els governants rebutgen sistemàticament que el sociòleg els parli de problemes que són anticipables perquè s'estan gestant socialment (sota condicions que el sociòleg copsa i que l'opinió pública no pot percebre pel fet de viure en la immediatesa i les urgències de la vida quotidiana). Només interessen els problemes que poden ser objecte de manipulació electoral, problemes "calents". (I estic parlant de sociologia pròpiament dita, i no de demoscòpia o sociografia electorals. Aquesta és una activitat mercantil summament pròspera. Vegeu com ha canviat el

mapa electoral del Partit Republicà als Estats Units, a còpia d'estudis *locals* constants de les noves estructures socials creades al Sud i a l'Oest per la industrialització i pel desenvolupament del capitalisme financer, localitzat abans en els Estats del nord i els de la costa Est).

En fi, aquests governants no volen saber res sobre la racionalització de l'ensenyança universitària de la sociologia, en funció de criteris científics. Ningú no vol ser impopular. I seria impopular deixar al mig del carrer un fill de papà, docent de sociologia, encara que no sàpiga si Bismarck fou el fundador del Welfare State o un general alemany de la Primera Guerra Mundial, o no hagi sentit parlar mai dels Catorze Punts de Woodrow Wilson, o es pensi (com vaig descobrir no fa gaire) que Fichte era "l'intellectual que escrivia els discursos a Hitler" (sic) (23).

IV.- Per acabar diré algunes coses que s'acosten més als problemes locals.

Primer, les discussions estèrils sobre el que és quantitatiu i el que és qualitatiu. Conceptualització i matematització es necessiten recíprocament. Hi hagué, certament, una època de terrorisme intel·lectual del quantitatiu i de l'estadístic. (No va ser casual la contemporaneïtat amb l'època de la sociologia industrial i dels estudis sobre conductes desviades i delinqüència urbana. Si s'estudien problemes com ara la propensió diferencial a la vaga -Clark Kerr i el seu equip-, o els delictes per àrees urbanes, o les probabilitats de desordres psicopàtics en determinats grups socials, cal mesurar, calcular i donar percentatges fiables). Hi va haver uns decennis

d'exigències acadèmiques aberrants, com les d'una revista americana que rebutjava tests estadístics amb probabilitat superior a 0.02 (i.e., rebutjava les comunicacions científiques amb $p \leq 0.1$, etc.). La seguretat estadística amagava la inseguretat teòrica; era una mena de prolongació tardana de quelcom que jo havia sentit de petit: que la ciència comença amb la precisió certa de l'última xifra centesimal. Tots hem compartit aquesta socialització que ens varen donar. ¿Qui recorda avui que Charles Bettelheim inicià les seves publicacions científiques amb una investigació sociològica sobre Auxerre i l'encapçalava citant la famosa frase de Lord Kelvin que assevera que comences de conèixer una cosa quan pots mesurar-la? ¿I qui d'entre els sociòlegs enemics de l'estadística matemàtica sap que no van ser els qualitatiu estructuralistes francesos amb les seves dicotomies semàntiques qui més van fer per reduir el territori dels estadístics, sinó que va ser un economista, Oskar Morgenstern, que al caient de 1960 posà en ordre el desmesurat èmfasi mètric de tants d'economistes i científics socials?

Només el paorós menyspreu dels clàssics pot explicar (encara que no justificar) que s'ignorin coses que estan resoltes d'ençà del Renaixement:

"... la proporció designa un acord en una cosa i designa al mateix temps una diferència, de forma que no pot ser compresa sense el nombre. El nombre inclou totes les coses que són susceptibles de comparació. No és tan sols en la quantitat on el nombre produeix proporció; en produeix també en totes les coses que són capaces de concordància i de diferència en algun aspecte ja sigui substancialment o accidentalment. Per això Pitàgores insistí tant a sostenir que mitjançant els nombres, totes les coses són comprensibles" (Nicolau de Cusa, *De Docta Ignorantia*, llibre I, cap. I; edició anglesa en Yale University, 1954).

Amb molta més elaboració, sense pitagorisme, i amb arguments de lògica moderna, aquesta posició està ben raonada i establerta en *The Conduct of Inquiry* d'Abraham Kaplan (tots els epígrafs sobre quantitat i qualitat que els antiestadístics haurien de llegir i meditar; A. Kaplan, 1964, 172 a 208). *The transformation of quantity into quality, or conversely, is a semantic or logical process, not a matter of ontology* (loc. cit. 207).

Encara que sigui fonamentat sobre premisses científiques el menyspreu d'Estruch i Cardús per la sociografia, cal considerar almenys això: que quan tenim sèries de vint a vint-i-cinc anys d'enquestes repetides, amb mostres controlats, i amb qüestionaris comparables, la quantitat i l'acumulació temporal lineal possibiliten l'anàlisi qualitativa, i que la discontinuïtat qualitativa emergeix, precisament, d'aquests tipus de dades serials. Es així com sabem que cap a 1965-1966 es produí una fractura en un conjunt d'actituds en les poblacions joves (i relativament joves) a l'Europa occidental, fractura que es manifesta per la sobtada eclosió de l'escepticisme religiós o de l'agnosticisme, noves expectatives sobre la dimensió de la família, sobre la procreació, sobre les relacions sexuals, sobre el matrimoni, sobre la valoració del plaer present enfront del plaer futur (reorientació de valors que a Espanya arribà un xic més tard).

Segon: les traduccions necessàries d'uns camps conceptuals a altres, de manera que redueixin la dispersió teòrica (o les *claus* en què va ser escrit cada cos de doctrina, en funció de representacions socials, i de llenguatges teòrics preexistents). Posaré un sol exemple. He dit en aquest text que hi ha alguns grans temes permanents en la sociologia: la integració social, la diferenciació social, la determinació social, la racionalitat de

l'acció i el canvi social. Aquesta llista procedeix de clàssics de la disciplina, ja siguin francesos com Durkheim, americans com Ward o alemanys com Tönnies. En la segona meitat del nostre segle, Goffman proposa de distribuir les anàlisis segons un cert pluralisme d'abordatges: políticament, estructuralment, dramàticament, tècnicament, culturalment; (Erving Goffman, 1959, re-edició de 1978, pàgs. 232 i ss.). No és difícil construir una taula d'equivalències:

políticament = integració social,

estructuralment = diferenciació social (Jerarquies de rols i d'estatus),

dramàticament = determinació social (les estratègies dels actors dominants creen i mantenen les determinacions i direccionalitats de les relacions socials),

tècnicament = racionalitat de l'acció (racionalitat instrumental, racionalitat mitjans / finalitats),

culturalment = canvi social (en la mesura que és causat pel canvi cultural; canvi de valors).

He alterat l'ordre. Per a Goffman l'anàlisi última és la *dramàtica*, la qual cosa implica una certa teoria del control social.

Tercer: l'abandó de l'abstracte general "societat" i la seva substitució analítica (analítica, no pas taxonòmica) pels sistemes de relacions socials i per les relacions emergents antisistèmiques. (Són molts els autors que han insistit en aquest aspecte. En el cas d'Espanya, podria adduir textos de Nicolàs Ramiro Rico i d'Enrique

Gómez Arboleya. A Barcelona s'ha publicat recentment (1982, cf. bibliografia) una traducció al català d'una reflexió de Touraine en aquest sentit. L'objecte de la sociologia *no és la societat*. Aparentment es tracta d'un matís semàntic; de fet, les implicacions teòriques són de llarg abast.

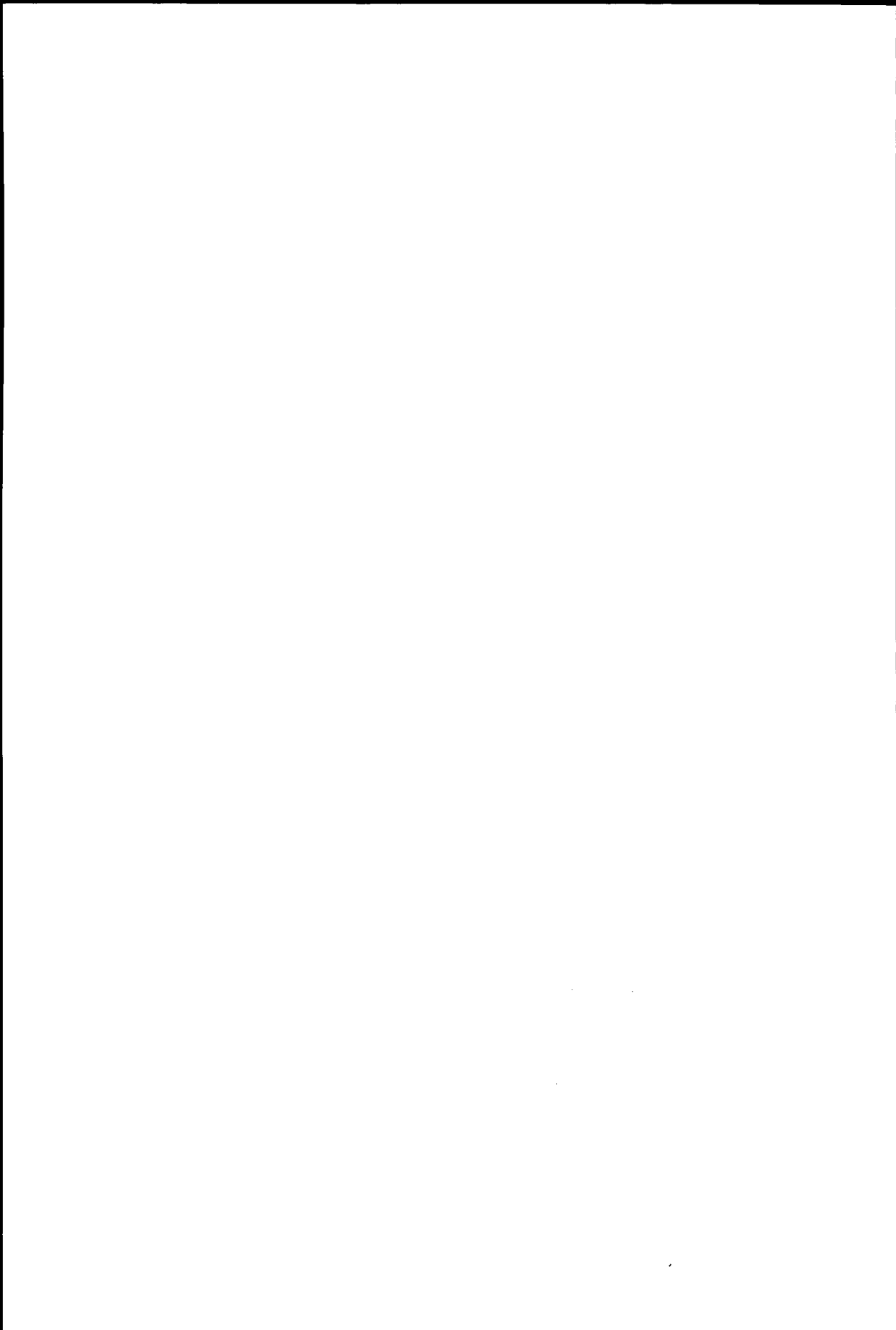
En el món, o realitat *sui generis*, de l'acció humana, s'esdevé com en el món dels llenguatges humans: hi ha una jerarquia de llenguatges; hi ha també una jerarquia de nivells de l'acció. El nivell social n'és un. L'especificitat d'aquest nivell fou percebuda correctament pels clàssics i després s'ha perdut, però és la seva recuperació allò que pot fundar un lloc propi per a la sociologia en les ciències de l'acció. L'objecte de la sociologia ha de centrar-se en l'estudi *de les relacions* entre acció social i organització social. Cal estudiar les formes d'acció en relació a tipus d'organització i cal estudiar aquests en relació a les accions que els van produir, els mantenen i els modifiquen o tendeixen a modificar-los. Aquest programa inclou l'anàlisi de les determinacions en la seva triple dimensió: com a antecedents (el passat objectivat), com a conseqüents (el present en la seva vigència situacional), com a futur (els fins que els actors estimen valuosos i que es proposen de realitzar).

Quart: l'abandó de les temàtiques ingènues, emocionals, acrítiques, procedents de la vida quotidiana i dels debats polítics quotidians. En aquest text m'he estès suficientment sobre aquest problema i no queda geire res per afegir (tant més que en un altre text recentment publicat, E.P.L.H., 1985, traduït al català, vaig exposar precisament que aquest és l'aspecte *retro* (herència del segle XIX) que cal superar).

Punt final a aquest assaig que ultrapassa el comentari que se'm demanà. En una plaça que s'ha de caminar com en un camp de mines, temptar la quixotada fóra més del que l'amor a la ciència pot demanar a un autor que necessita, com els altres, deixar viure, per viure.

NOTES AL CAPITOL VI

(21) Cf. Roy Baskar, *A Realist Theory of Science*, Leeds, 1975, Alma Book Co., i Roy Baskar *Feyerabend and Bachelard: two Philosophies of Science*, assaig publicat en la "New Left Review" Londres, 1975, núm. 94.

L'expressió "realisme transcendental" no és, però, original d'aquest autor. Els historiadors de la filosofia imputen la creació d'aquest concepte al filòsof Eduard von Hartmann, que fou el filòsof "hegemònic" o de moda en l'Alemanya bismarckiana immediatament abans de Nietzsche. La seva *Teoria de les categories* (Kategorienlehre) s'edità per primer cop el 1896 i continuà editant-se durant el primer terç del nostre segle (setena edició el 1923). Es tractava d'una mena de sincretisme, de neokantisme i d'aristotelisme; Vorländer diu: "Realisme perquè assumeix les propietats dels objectes independentment de la nostra representació; transcendental perquè els sotmet a les formes del coneixement".

Vegeu el següent text de Durkheim:

"... les formes que existeixen de manera permanent, que no canvien amb les diverses aplicacions, constitueixen objectes, patró constant que sempre és a l'abast de l'observador i no deixa espai per a impressions subjectives i observacions personals. Una regla de Bret és allò que és i no hi ha dues maneres de percebre-la". (Emile Durkheim, 1895, 1950, pàg. 45).

Certament, avui acostumen de prendre aquestes assercions "cum grano salis". No en va tenir darrere nostre la piconadora crítica que va ser el neopositivisme lògic, amb la seva anàlisi del llenguatge dels científics i de les presumpcions "metafísiques" subjacents. Però precisament perquè aquesta piconadora ja va passar, podem també allunyar-nos-en críticament tant d'ella com d'allò que va tenir de moda (i de nihilisme) i podem copsar-ne els excessos. El problema de la veritat no pot ésser evacuat, ni pot ésser reduït a una qüestió formal (sintàctica). La pertinència dels conceptes i de les relacions entre significant i significat, no és una qüestió formal. La capacitat dels conceptes a organitzar heurísticament camps semàntics i a romandre relativament tancats (per a fer possible la transmissió ferma de coneixement), i relativament oberts (per a rebre els productes de nova investigació i fer progressar la disciplina científica), no és tampoc una qüestió formal. I en fi, la vàlidesa dels enllaços entre conceptes, quan formen proposicions, no s'exhaureix en la vàlidesa formal dels esmentats enllaços; hi estan implicades qüestions substantives, semàntiques.

Pel que fa a la metafísica (en sentit rigorós, és a dir, la filosofia primera aristotèlica), és absolutament necessària, com he dit abans, precisament en les ciències que treballen de forma gairebé exclusiva amb conceptes.

Nothing can be dismissed as nonsense until an honest and thorough attempt has been made to understand it; and understanding must involve uncovering, step by step, the connexion which leads from one proposition to another in the systems and arguments examined. Our patterns of thought and forms of language are constantly changing in response to new needs and new interests; we cannot therefore lay down, once and for all, the limits of intelligible discourse, in such a way as to exclude the asking of questions that are not scientific but are metaphysical; wherever we try from time to time to draw the frontier of scientific inquiry, metaphysical questions will always arise precisely on this frontier.

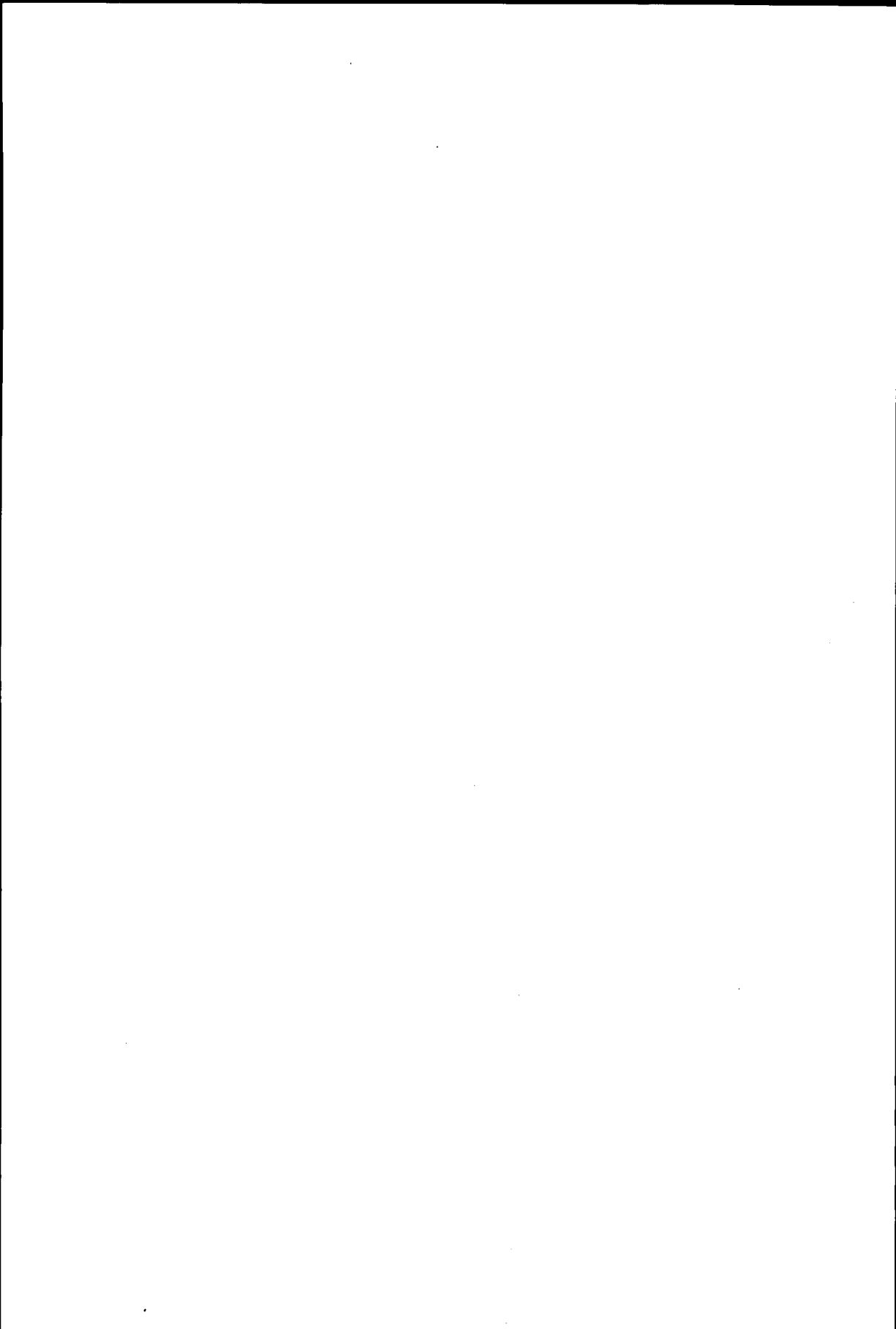
STUART HAMPSHIRE, *Spinoza* (1951, 1976, 223).

(22) En els països ex-colonials i en els de baix nivell de desenvolupament econòmic, o bé en les etapes inicials de la industrialització, ja passava un fenomen anàleg (encara que no idèntic). Els experts internacionals pagats per organismes regionals o mundials (com agències de les

Nacions Unides) produïen informes tècnics que dormien durant algun temps en les oficines dels polítics nadius, fins que un dia, traduïts a la llengua local, eren fragmentats en paràgrafs útils per inserir-los en algun dossier polític elaborat en funció d'estratègies i lluites polítiques locals. A final de setembre de 1964, a Ankara, vaig sentir un expert francès (economista) que descrivia la seva sorpresa quan trobà que uns paràgrafs, dels quals n'era autor, apareixien en un document polític d'una fracció (o grup de pressió) de l'Administració, en funció de tensions internes que tenien una relació bastant llunyana amb els problemes tècnics d'una industrialització sectorial.

- (23) Cal fer notar que es tracta d'alguna cosa més greu que d'una ignorància històrica individualitzada. És, ni més ni menys, un exemple (no infreqüent) de la classe d'amalgama (en el sentit escrit de *amalgama*) que produeix la vulgarització "cultural". Fichte = intel·lectual important + nacionalisme + discursos a la nació alemanya + guerra contra França + proteccionisme econòmic + estat comercial tancat. Hitler = intel·lectual menyspreable + nacionalisme + guerra contra França + discursos a la nació alemanya + autarquia econòmica. Per tant, el primer escrivia els discursos del segon.

B I B L I O G R A F I A

BIBLIOGRAFIA

- ALBROW, Martin, (1968), *The Study of Organizations: Objectivity or Bias?*, a Julius Gould (ed.), *Penguin Social Sciences Survey 1968*, Harmondworth, Penguin.
- ALLARDT, Erik, (1966, 1968), *Implications of Within-Nations Variations and Regional Imbalances for Cross-National Research*, a l'antologia de Richard L. Merritt & Stein Rokkan, *Comparing Nations: the Use of Quantitative Data in Cross-National Research*, New Haven & Londres, Yale University Press, (segona edició).
- ALMARAZ, José, (1981), *La teoría sociológica de Talcott Parsons: la problemática de la constitución metodológica del objeto*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- ALSCHULER, Lawrence R., (1973), *A Field Theory of National Development in Latin America*, Zürich, Soziologisches Institut der Universität Zürich, Bulletin núm. 29, vols. I-IV.
- ALSCHULER, Lawrence R., (1975), *Asymmetry and Asynchrony in Argentine Development 1950-1970*, Zürich, Soziologisches Institut der Universität Zürich, Bulletin num. 31.
- ARON, Raymond, (1963), *Dix-huit leçons sur la société industrielle*, Paris, Gallimard.
- ARON, Raymond, (1967), *Les étapes de la pensée sociologique*, Paris, Gallimard.
- AUCHINCLOSS, Louis, (1966), *The Embezzler*, Cambridge & Boston, Houghton Mifflin & The Riverside Press.
- BAREL, Yves, (1979), *Le Paradoxe et le Système*, Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble.
- BARNETT, H.G., (1953), *Innovation: the Basis of Cultural Change*, New York, McGraw-Hill.
- BELTRAN, Miguel, (1985), *Cinco vías de acceso a la realidad social*, en "Revista Española de Investigaciones Sociológicas", Madrid, num. 29.
- BLOCH, Marc, (1949, 1952), *Introducción a la Historia*, México, Fondo de Cultura Económica.
- BOUDON, Raymond, (1971), *La crise de la sociologie*, Ginebra, Droz.
- BOURDIEU, Pierre, (et alit), (1963), *Travail et travailleurs en Algerie*, Paris & La Haya, Mouton.

- BOURDIEU, Pierre (1980), *La sociologie est-elle une Science?*, en la rev. "La Recherche", Paris, vol. XI, num. 112.
- BUNGE, Mario, (1980), *Epistemología, Ciencia de la Ciencia*, Barcelona, Ariel.
- BUSINO, Giovanni, (1981), *La théorie et le fait*, en los "Cahiers Internationaux de Sociologie", Paris, Presses Universitaires de France, vol. LXXI.
- CAPRARIIS, Vittorio de - , (1966), *Le Garanzie della Libertà*, Milan, Ed. Il Saggiatore.
- CHATELET, François, & PISIER-KOUCHNER, Evelyne, (1981), *Les conceptions politiques du XXe siècle*, Paris, Presses Universitaires de France.
- CROZIER, Michel, (1968), *Le Climat Américain*, en la rev. "Esprit", Paris, Janvier 1968.
- CROZIER, Michel, (1981), *La sociologie est-elle une Science?* en "La Recherche", Paris, vol. XII, num. 118.
- CROZIER, Michel, & FRIEDBERG, Erhard, (1977, 1981), *L'acteur et le système: Les contraintes de l'action collective*, Paris, Seuil.
- CUVILLIER, Armand, (1950), *Manuel de Sociologie*, Paris, Presses Universitaires de France, 2 vols.
- DUMONT, Louis, (1979), *Homo Hierarchicus*, Paris, Gallimard (nova edició, amb nou prefaci).
- DURKHEIM, Emile, (1950), *Règles de la méthode sociologique*, Paris, Presses Universitaires de France, onzena edició (original en 1894-95).
- FREGE, Gottlob, (1893, 1971), *Grundgesetze der Arithmetik*, vol. I, Jena (1893); traducció espanyola del pròleg a *Estudios sobre semántica*, Barcelona, Ariel (1971).
- GERTH, Hans, (vèase MILLS, C.W.).
- GIL CALVO, Enrique, (1984), *La tendencia futura del paro y la fecundidad*, en "Revista Española de Investigaciones Sociológicas", Madrid, num. 27.

- GOFFMAN, Erving, (1959, 1978), *The Presentation of Self in Everiday Life*, Harmondworth, Penguin.
- GLUCKMAN, Max, & DEVONS, Ely, (1964), *Closed Systems and Open Minds*, Londres & Edimburgo, Cohen & West.
- GOMEZ ARBOLEYA, Enrique, (1954), *Sobre el porvenir de la sociología francesa*, en "Revista de Estudios Políticos", Madrid, num. 75.
- GOMEZ ARBOLEYA, Enrique, (1954 b), *Teoría del grupo social*, en "Revista de Estudios Políticos", Madrid, num. 76.
- GOMEZ ARBOLEYA, Enrique, (1955), *Sociología, escuela de humanismo*, Madrid, "Revista de Estudios Políticos", num. 79.
- GOMEZ ARBOLEYA, Enrique, (1957 a), *Historia de la Estructura y del Pensamiento social*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, vol. I.
- GOMEZ ARBOLEYA, Enrique, (1957 b), *Sociología de la Ilustración francesa*, en "Revista de Estudios Políticos", Madrid, num. 94.
- GROSSER, Alfred, (1972), *L'explication politique: Une introduction à l'analyse comparative*, Paris, Armand Colin & Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- HAMPSHIRE, Stuart (1951), *Spinoza*, Harmondsworth, Pelican Books (desena edició, 1978. Traducció espanyola, Madrid, Alianza).
- HARTZ, Louis, (1955), *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, New York, Harcourt, Brace and Co.
- HOROWITZ, Irving Louis, (1964), *The New Sociology: Essays in Social Science and Social Theory in honor of C. Wright Mills*, New York, Oxford University Press.
- JIMENEZ BLANCO, José, (1984), *El último Parsons*, a l'antologia de L. Rodríguez Zúñiga i F. Bouza (comp.) *Sociología Contemporánea*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- KAPLAN, Abraham (1964), *The Conduct of Inquiry: Methodology for Behavioral Science*, San Francisco, Chandler Publ. Co.

- KERR, Clark, (1969), *Marshall, Marx and Modern Times: the Multi-Dimensional Society*, Cambridge, the University Press.
- KOHN, Hans, (1955), *Making of the Modern French Mind*, Princeton, Van Nostrand.
- LABROUSSE, Ernest, (et al.), (1967), *L'Histoire sociale: Sources et Méthodes*, Paris, Presses Universitaires de France.
- LEVY JR., Marion J., (1953, 1959), *The Structure of Society*, Princeton University Press.
- LICHTEIM, George, (1960), *Is There a Sociologist in the House?*, en "Partisan Review", New York, vol. XXVII, num. 2.
- LINTON, Ralph, (1945, 1959), *The Cultural Background of Personality*, New York, Appleton-Century; trad. espanyola, *Cultura y Personalidad*, México, Fondo de Cultura Económica.
- MACHIAVELLI, Niccoló, (1971), *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*, Introduzione di Giuliano Procacci, terz. ediz., Milan, Feltrinelli, Classici Italiani.
- MACPHERSON, C.B., (1968, 1979), Introducció a una nova edició de Th. HOBBS, *Leviathan*, Harmondsworth, Pelican Classics.
- MANNHEIM, Karl, (1931, 1957), *Ensayos de sociología de la cultura*, Madrid, Aguilar.
- MARSAL, Juan F., (1977), *La crisis de la sociología norteamericana*, Barcelona, Península.
- MARSHALL, T.H., (1963), *Sociology at the Crossroads*, Londres, Heinemann.
- MILLS, C. Wright, (en collaboració amb Hans GERTH), (1954, 1961), *Character and Social Structure*, Londres, Routledge and Kegan Paul.
- MILLS, C. Wright, (1959), *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press.
- MORA Y ARAUJO, Manuel, (1969), *El análisis de datos en la nueva investigación social*, Buenos Aires, Ed. Nueva Visión.

- NADEL, Siegfried Frederick, (1951, 1955), *The Foundations of Social Anthropology*, Londres, Cohen & West; trad. espanyola, *Fundamentos de Antropología Social*, México, Fondo de Cultura Económica.
- NAVILLE, Pierre, (1962), *La notion de changement social*, en "L'Année Sociologique", Paris, Presses Universit. de France.
- PARSONS, Talcott, (1937, 1966), *The Structure of Social Action*, New York, McGraw-Hill.
- PARSONS, Talcott, (1938), *The Role of Ideas in Social Action*, a "American Sociological Review", vol. 3, reproduc. a *Essays...* (1954).
- PARSONS, Talcott, (1947), *La Théorie Sociologique systématique et ses perspectives*, a l'antologia de G. Gurvitch & W.E. Moore, *La Sociologie au XXe siècle*, tom I, Paris, Presses Universitaires de France.
- PARSONS, Talcott, (1954), *Essays in Sociological Theory (revised edition)*, Glencoe, III., The Free Press
- PARSONS, Talcott, (1956), *Family, Socialization, and Interaction Process* (en collab. amb Robert F. Bales, James Olds, Morris Zelditch Jr., Philip E. Slater), Londres, Routledge & Kegan Paul.
- PARSONS, Talcott, (1957), *Economy and Society* (en collab. amb Neil J. Smelser), Londres, Routledge & Kegan Paul.
- PARSONS, Talcott, (1959), *Some Problems Confronting Sociology as a Profession*, a "American Sociological Review", vol. 24.
- PARSONS, Talcott, (1966), *Estructura y proceso en las sociedades modernas*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos. (Original a The Free Press of Glencoe, 1960).
- PIAGET, Jean, (1964), *Problems of Surveying the Social Sciences and Humanities*, a "International Social Science Journal", vol. XVI, num. 4; Paris, Unesco.
- PINILLA DE LAS HERAS, Esteban, (1964), *Sobre ciertos problemas que plantea la noción de estructura social*, a "Revista Española de Sociología", num. 1, Madrid, Universidad de Madrid.
- PINILLA DE LAS HERAS, Esteban, (1968), *Los empresarios y el desarrollo capitalista*, Barcelona, Península.
- PINILLA DE LAS HERAS, Esteban, (1979), *Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Cataluña*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

- PINILLA DE LAS HERAS, Esteban, (1982), *Nota crítica a Conceptions politiques du XXe siècle*, a "Revista Española de Investigaciones Sociológicas", num. 20, Madrid, C.I.S.
- PINILLA DE LAS HERAS, Esteban, (1985), *Investigació sociològica i sociologia de la medicina*, a "Actes de les Primeres Jornades Catalanes de Sociologia", Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- RADCLIFFE-BROWN, A.R., (1958), *Method in Social Anthropology*, Chicago, University of Chicago Press.
- RAMIRO RICO, Nicolás, (1980), *El animal ladino y otros estudios políticos*, Madrid, Alianza Universidad.
- RIESMAN, David, et. al. (1951, 1961), *The Lonely Crowd*, New Haven, Yale University Press (nova edició amb preface nou).
- ROKKAN, Stein, *Vide*, ALLART.
- SACRISTAN, Manuel, (1968), *Sobre el lugar de la filosofía en los estudios superiores*, Barcelona, ed. Nova Terra, col·lec. "Debate Universitario", num. 2.
- SAUVY, Alfred, (1982) (et alit.), *Démographie Politique*, Paris, ed. Economica & A.P.R.D.
- SHILS, Edward, A., (1970), *Aspects of Sociology*, a la rev. "Encounter", Londres, vol. 34, num. 3.
- SPINOZA, *Ethique*, Paris, Flammarion, (1910).
- SUMNER, William Graham, (1894, 1911), *The Absurd Effort to Make the World Over*, a "Forum", vol. XVII, reimprès a *War and Other Essays* (New Haven, 1911); reprod. parcial a Herbert W. Schneider, *Historia de la Filosofía Norteamericana*, México, 1950, Fondo Cult. Econ.
- THERBORN, Göran, (1976, 1977), *Science, Class and Society*, trad. anglesa, Londres, NLB.
- THOMSON, David, (1950, 1959), *England in the Nineteenth Century 1815-1914*, a "The Pelican History of England", Harmondsworth, Penguin Books.
- TINBERGEN, Jan, (1954), *The Functions of Mathematical Treatment*, a la "Review of Economics and Statistics".

- TOBY, Jackson, (1964), *Contemporary Society*, New York, John Wiley and Sons.
- TOULMIN, Stephen, (1972, 1977), *La comprensión humana*, tom I, Madrid, Alianza.
- TOURAINÉ, Alain, (1964), *Pour une sociologie actionnaliste*, a "Archives Européennes de Sociologie", tom V, num. 1.
- TOURAINÉ, Alain, (1982), *Entrevista amb Alain Touraine*, a "Associació Catalana de Sociologia", Butlletí num. 3.
- VILAR, Pierre, (1961), *Développement historique et progrès social: les étapes et les critères* a la rev. "La Pensée", num. 98, Paris.
- YOUNG, Oran R., (1968), *Systems of Political Science*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall.
- WILSON, Edward O., (1975), *Sociobiology: the New Synthesis*, Cambridge, Mass., The Belknap Press.

FundacióJaumeBofill

Edicions de la Magrana